

UHASSELT

KU LEUVEN

Maastricht University

KNOWLEDGE IN ACTION

Faculteit Rechten

master in de rechten

Masterthesis

Wettelijk en aanvullend pensioenstelsel van werknemers in het licht van de huidige samenlevingsvormen: nood aan een hervorming?

Jill Laeveren

Scriptie ingediend tot het behalen van de graad van master in de rechten, afstudeerrichting rechten

PROMOTOR :

Prof. dr. Tim OPGENHAFFEN

COPROMOTOR :

De heer Johan PEETERS

BEGELEIDER :

Mevrouw Lien AERTS

De transnationale Universiteit Limburg is een uniek samenwerkingsverband van twee universiteiten in twee landen: de Universiteit Hasselt en Maastricht University.

UHASSELT

KNOWLEDGE IN ACTION

www.uhasselt.be
Universiteit Hasselt
Campus Hasselt:
Martelarenlaan 42 | 3500 Hasselt
Campus Diepenbeek:
Agoralaan Gebouw D | 3590 Diepenbeek

2021
2022

KU LEUVEN

Maastricht University

Faculteit Rechten

master in de rechten

Masterthesis

Wettelijk en aanvullend pensioenstelsel van werknemers in het licht van de huidige samenlevingsvormen: nood aan een hervorming?

Jill Laeveren

Scriptie ingediend tot het behalen van de graad van master in de rechten, afstudeerrichting rechten

PROMOTOR :

Prof. dr. Tim OPGENHAFFEN

BEGELEIDER :

Mevrouw Lien AERTS

COPROMOTOR :

De heer Johan PEETERS

SAMENVATTING

Jarenlang betrof het huwelijk de enige legitieme samenlevingsvorm. De introductie van de wettelijke samenwoning en de maatschappelijke aanvaarding van het feitelijk samenwonen hebben de monopoliepositie van het huwelijk echter aan het wankelen gebracht. Hoewel steeds meer partners ervoor kiezen om hun relatie middels een wettelijke of feitelijke samenwoning vorm te geven, blijft het huwelijk een determinerende rol spelen in het wettelijk en aanvullend pensioenstelsel van werknemers. In deze masterscriptie wordt er nagegaan in hoeverre de huidige invloed van de samenlevingsvormen in het kader van het wettelijk en aanvullend pensioenstelsel van werknemers behouden kan worden, gelet op de sterk gewijzigde maatschappij.

Vooreerst wordt er nagegaan wat de huidige stand van zaken naar Belgisch recht betreft. Daarbij wordt er een kort overzicht gegeven van de huidige samenlevingsvormen naar burgerlijk recht. Er wordt kort stil gestaan bij de definiëring, de totstandkoming, de beëindiging en de vermogensrechtelijke rechten en plichten. Daarnaast wordt de impact van de samenlevingsvormen op de Belgische wettelijke en aanvullende werknemerspensioenen besproken. De invloed van de samenlevingsvormen wordt zowel tijdens als na de beëindiging van de relatie geanalyseerd. In het kader van het wettelijk pensioen komen het rustpensioen, evenals het overlevingspensioen aan bod. Aangaande het aanvullend pensioenstelsel wordt de huidige regelgeving, evenals het wetsvoorstel inzake de verdeling van het aanvullend pensioen bij scheiding geanalyseerd.

In het tweede deel wordt de situatie naar Nederlands recht onderzocht. Naar analogie met de uiteenzetting aangaande het Belgische recht, wordt eerst een kort overzicht gegeven van de samenlevingsvormen naar burgerlijk recht. Daarna volgt een bespreking van de invloed van de samenlevingsvormen op het wettelijk en aanvullend pensioenstelsel van werknemers. Er wordt hierbij een onderscheid gemaakt tussen de invloed tijdens en de invloed na de beëindiging van de relatie. Er wordt tevens een vergelijking gemaakt tussen het Nederlandse en het Belgische recht, waarbij de belangrijkste verschillen en gelijkenissen worden aangestipt. Dit rechtsvergelijkend onderzoek dient hoofdzakelijk als inspiratiebron ter optimalisering van het Belgische recht.

Vervolgens wordt er nagegaan of de verschillende behandeling van de samenlevingsvormen in het kader van het wettelijk pensioenstelsel van werknemers vandaag nog gerechtvaardigd kan worden. Het Grondwettelijk Hof meent dat de wetgeving aangaande wettelijke pensioenen niet discriminerend is. In dit deel van de masterscriptie wordt de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof grondig geanalyseerd en bekritiseerd aan de hand van het door het Hof gehanteerde toetsingsschema.

In het vierde deel wordt het wetsvoorstel inzake de verdeling van aanvullende pensioenen kritisch bestudeerd aan de hand van de adviezen van de Raad van State en de Nationale Arbeidsraad. Er wordt onderzocht of de impact van de samenlevingsvormen op dit wetsvoorstel gerechtvaardigd is *anno* 2022.

Tot slot worden er enkele aanbevelingen aangereikt teneinde de impact van de samenlevingsvormen op het pensioenstelsel van werknemers in conformiteit te brengen met de huidige maatschappij. Er worden voorstellen geformuleerd ten bate van het Belgische wettelijk en aanvullend pensioenstelsel van werknemers. Het Nederlandse recht vormt de voornaamste bron van inspiratie.

DANKWOORD

Deze masterscriptie vormt het sluitstuk van mijn opleiding tot master in de rechten aan de Universiteit Hasselt. Zonder de hulp en steun van een aantal personen zou deze scriptie echter niet tot stand zijn kunnen komen. Ik wens hen daarvoor dan ook uitdrukkelijk te bedanken.

In de eerste plaats wens ik mijn promotor, Prof dr. J. PEETERS en mijn copromotor Prof dr. T. OPGENHAFFEN, te bedanken omdat ze mij de kans boden om een onderzoek naar dit onderwerp te voeren. Daarnaast wil ik ook graag mevrouw Aerts bedanken voor de begeleiding en haar constructieve en kritische bemerkingen doorheen dit onderzoek. Gedurende het proces van de totstandkoming van deze masterscriptie hebben ze mij goed begeleid en bijgestuurd waar nodig.

Verder wens ik mijn ouders te bedanken. Zonder hun onvoorwaardelijke steun had ik mijn studies nooit kunnen verwezenlijken.

Tot slot wil ik een woord van dank richten aan mijn vriend. Hij was steeds bereid om een luisterend oor te bieden en telkens opnieuw geïnteresseerd te luisteren naar mijn bevindingen aangaande mijn onderzoek.

Jill Laeveren
Hasselt, 13 mei 2022

INHOUDSOPGAVE

SAMENVATTING
DANKWOORD	I
INHOUDSOPGAVE.....	II
LIJST VAN AFKORTINGEN.....	VI
INLEIDING	1
Situering.....	1
Onderzoeksvraag	2
Methodologie.....	3
Relevantie.....	4
Beperking	4
DEEL I. IMPACT SAMENLEVINGSVORMEN OP HET WETTELIJK EN AANVULLEND PENSIENSTELSEL VAN WERKNEMERS IN BELGIË	7
Hoofdstuk I. Samenlevingsvormen <i>anno</i> 2022	7
Afdeling I. Huwelijk.....	8
1. Definiëring.....	8
2. Totstandkoming	8
3. Beëindiging.....	9
4. Rechten en plichten	9
4.1. Tijdens het huwelijk	9
4.2. Na de beëindiging van het huwelijk	9
Afdeling II. Wettelijke samenwoning	10
1. Definiëring.....	10
2. Totstandkoming	10
3. Beëindiging.....	11
4. Rechten en plichten	11
4.1. Tijdens de wettelijke samenwoning	11
4.2. Na de beëindiging van de wettelijke samenwoning	12
Afdeling III. Feitelijke samenwoning	12
1. Definiëring.....	12
2. Totstandkoming	13
3. Beëindiging.....	13
4. Rechten en plichten	14
4.1. Tijdens de feitelijke samenwoning	14
4.2. Na de beëindiging van de feitelijke samenwoning	14
Afdeling IV. Tussentijdse conclusie	15
Hoofdstuk II. Pensioenen	16
A. Wettelijk pensioenstelsel	16
Afdeling I. Rustpensioen	17
1. Tijdens de relatie.....	17
2. Na de beëindiging van de relatie	18

2.1. Feitelijke scheiding of scheiding van tafel en bed	18
2.2. Echtscheiding	20
Afdeling II. Overlevingspensioen en overgangsuitkering	21
1. Tijdens de relatie.....	21
2. Na de beëindiging van de relatie	21
2.1. Overlevingspensioen.....	22
2.2. Overgangsuitkering	25
Afdeling III. Tussentijdse conclusie	26
B. Aanvullend pensioenstelsel.....	27
Afdeling I. Tijdens de relatie	28
Afdeling II. Na de beëindiging van de relatie	28
1. Beëindiging ingevolge overlijden	28
2. Beëindiging tijdens het in leven zijn van beide partners.....	28
2.1. Huidig kader.....	28
2.2. Toekomstige wetgeving?	30
Afdeling III. Tussentijdse conclusie	32
DEEL II. RECHTSVERGELIJKEND PERSPECTIEF: NEDERLAND	35
Hoofdstuk I. Samenlevingsvormen <i>anno</i> 2022	35
Afdeling I. Huwelijk.....	35
1. Definiëring.....	35
2. Totstandkoming	35
3. Beëindiging.....	36
4. Rechten en plichten	36
4.1. Tijdens het huwelijk	36
4.2. Na de beëindiging van het huwelijk	37
Afdeling II. Geregistreerd partnerschap	37
1. Definiëring.....	37
2. Totstandkoming	38
3. Beëindiging.....	38
4. Rechten en plichten	38
4.1. Tijdens het geregistreerd partnerschap	38
4.2. Na de beëindiging van het geregistreerd partnerschap	39
Afdeling III. Ongehuwd samenleven.....	39
1. Definiëring.....	39
2. Totstandkoming	40
3. Beëindiging.....	40
4. Rechten en plichten	40
4.1. Tijdens het ongehuwd samenleven	40
4.2. Na de beëindiging van het ongehuwd samenleven	41
Afdeling IV. Tussentijdse conclusie	41
Afdeling V. Vergelijking met België	42

Hoofdstuk II. Pensioenen	42
A. Wettelijk pensioenstelsel	43
Afdeling I. Ouderdomspensioen	43
1. Tijdens de relatie.....	43
2. Na de beëindiging van de relatie	45
Afdeling II. Nabestaandenpensioen	45
1. Tijdens de relatie.....	45
2. Na de beëindiging van de relatie	45
Afdeling III. Tussentijdse conclusie	46
Afdeling IV. Vergelijking met België	48
B. Aanvullend pensioenstelsel.....	49
Afdeling I. Tijdens de relatie	50
Afdeling II. Na de beëindiging van de relatie	50
1. Beëindiging ingevolge overlijden	50
2. Beëindiging tijdens het in leven zijn van beide partners.....	51
Afdeling III. Tussentijdse conclusie	51
Afdeling IV. Vergelijking met België	52
DEEL III. HOUDBAARHEID ONDERSCHIEDEN BEHANDELING SAMENLEVINGSVORMEN IN HET BELGISCHE WETTELIJK PENSIOENSTELSEL VAN WERKNEMERS	55
Hoofdstuk I. Vergelijkbaarheidstoets	55
Hoofdstuk II. Wettigheidstoets	56
Afdeling I. Doelstellingen aangehaald door de wetgever	56
Afdeling II. Kritische reflectie	58
Hoofdstuk III. Objectiviteitstoets	59
Afdeling I. Argumentatie Grondwettelijk Hof	59
Afdeling II. Kritische reflectie	60
1. Verplichting tot hulp en bijdrage.....	60
2. Bescherming gezinswoning en huisraad.....	62
3. Besteding van inkomsten	63
4. Hoofdelijke aansprakelijkheid voor huishoudelijke schulden	64
Hoofdstuk IV. Pertinentietoets	64
Hoofdstuk V. Proportionaliteitstoets.....	65
Afdeling I. Argumentatie Grondwettelijk Hof	65
Afdeling II. Kritische reflectie	66
1. Vrije keuze	66
2. Financiële situatie van partners.....	68
3. Appreciatiemarge wetgever	69
Hoofdstuk VI. Tussentijdse conclusie	69
DEEL IV. KRITISCHE BESCHOUWING WETSVOORSTEL TOT VERDELING VAN HET AANVULLEND PENSIOEN	73
Hoofdstuk I. Grondslag	73

Hoofdstuk II. Toepassingsgebied <i>ratione personae</i>	75
Hoofdstuk III. Uitsluiting feitelijk samenwonenden	76
Hoofdstuk IV. Opt-out regeling	77
Hoofdstuk V. Tussentijdse conclusie	78
DEEL V. AANBEVELINGEN	81
Hoofdstuk I. Wettelijk pensioenstelsel	81
Afdeling I. Introductie van een feitelijk gezinsbegrip	81
Afdeling II. Tussentijdse conclusie	84
Hoofdstuk II. Aanvullend pensioenstelsel	85
Afdeling I. Introductie van een feitelijk gezinsbegrip	85
Afdeling II. Herziening opt-out systeem.....	85
Afdeling III. Tussentijdse conclusie	86
CONCLUSIE.....	89
BIBLIOGRAFIE	93
Wetgeving	93
Rechtspraak	96
Rechtsleer.....	98
Overige bronnen	107

LIJST VAN AFKORTINGEN

ANW	Algemene nabestaandenwet
AOW	Algemene ouderdomswet
Bijz. W. GwH	Bijzondere Wet Grondwettelijk Hof
BW	Burgerlijk Wetboek
Cass.	Hof van Cassatie
CRvB	Centrale Raad van Beroep
ECRM	Europese Commissie voor de Rechten van de Mens
EHRM	Europees Hof voor de Rechten van de Mens
FPD	Federale Pensioendienst
Ger.W.	Gerechtelijk Wetboek
Gw.	Grondwet
GwH	Grondwettelijk Hof
Handvest grondrechten EU	Handvest van de grondrechten van de Europese Unie
HR	Hoge Raad
IVBPR	Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten
KB	Koninklijk Besluit
NAR	Nationale Arbeidsraad
NBW	Nieuw Burgerlijk Wetboek
PW	Pensioenwet
Sr.	Wetboek van strafrecht
WAP	Wet aanvullende pensioenen
WLVO	Wet op de landverzekeringsovereenkomst
WVPS	Wet verevening pensioenrechten bij scheiding

INLEIDING

Situering

1. Gedurende de afgelopen decennia heeft er zich in het Belgische rechtstelsel een sterke wijziging voltrokken in de wijze waarop partners hun relatie vormgeven. Daar waar het huwelijk tot voor kort als enige legitieme samenlevingsvorm gold, en aldus over een monopoliepositie beschikte, kunnen Belgische koppels vandaag hun relatie op drievoudige wijze vormgeven. Naast het traditionele huwelijk, betreft de wettelijke samenwoning sedert de wet van 23 november 1998¹ eveneens een geïnstitutionaliseerde samenlevingsvorm. Verder kunnen partners ervoor opteren om hun relatie op informele wijze vorm te geven middels een feitelijke samenwoning.²

2. Het aantal voltrokken huwelijken slinkt ten voordele van het aantal wettelijke en feitelijke samenwoningen. Dit blijkt duidelijk uit de statistieken van de Belgische overheid. Daar waar er in 1970 nog 73.261 partners besloten om te huwen, werden er in 2020 'slechts' 32.779 huwelijken voltrokken.³ Voor deze dalende trend zijn verschillende verklaringen te bedenken. Een eerste reden kan gevonden worden in de veranderde opvattingen over het huwelijk. Het huwelijk gold vroeger als de hoeksteen van onze samenleving, doch deze gedachte heeft vandaag aan belang ingeboet. Trouwen is vandaag geen must meer. Ook de introductie van de wettelijke samenwoning biedt mogelijks een verklaring. Partners zien de wettelijke samenwoning immers vaak als een alternatief voor het huwelijk.⁴ Het afgelopen jaar legden 36.329 personen een verklaring van wettelijke samenwoning af.⁵ Daarmee stoot de wettelijke samenwoning het huwelijk van de troon. Gelet op het informele karakter van de feitelijke samenwoning zijn er van deze samenlevingsvorm geen officiële cijfers voorhanden. Desalniettemin dient de groep van feitelijk samenwonenden niet miskend te worden aangezien dit een belangrijke residuaire groep betreft die alle personen omvat die *de facto* samenwonen, doch zonder hun relatie op formele wijze vorm te geven middels een huwelijk of wettelijke samenwoning.

3. De keuze van de samenlevingsvorm brengt heel wat rechtsgevolgen met zich mee. In de eerste plaats kan uiteraard gewezen worden op de impact op het personen- en familierecht. De gekozen samenlevingsvorm kan echter ook in andere rechtsdomeinen van determinerende aard zijn, zoals bijvoorbeeld in het sociaal recht, het fiscaal recht, het internationaal privaatrecht, etc. De vraag rijst dan in het bijzonder of wettelijk en feitelijk samenwonenden dezelfde rechten en plichten dienen te genieten als gehuwden. Het antwoord op deze vraag is echter niet eenduidig en dient per rechtstak onderzocht te worden. Bovendien is het mogelijk dat er binnen eenzelfde rechtstak een onderscheiden behandeling van de samenlevingsvormen plaatsvindt.⁶

¹ Wet 23 november 1998 tot invoering van de wettelijke samenwoning, *BS* 12 januari 1999, 786.

² T. VAN DE CALSEYDE, "Samenlevingsvormen en sociale zekerheid" in V. ALLAERTS, D. DE WAELE, P. HOFSTRÖSSLER, T. KRUGER, T. VAN DE CALSEYDE, E. VAN DER MUSSELE en C. VAN ROY (eds.), *Het gezin 2.0*, Mortsel, Intersentia, 2014, (19) 19.

³ STATBEL, *Huwelijken*, <https://statbel.fgov.be/nl/themas/bevolking/partnerschap/huwelijken#figures>.

⁴ B. CHIAU, *Gids samenlevingsvormen. Samenwonen of toch niet?*, Antwerpen, De Boeck, 2010, 18.

⁵ STATBEL, *Wettelijke samenwoning*, <https://statbel.fgov.be/nl/themas/bevolking/partnerschap/wettelijke-samenwoning#news>.

⁶ S. DUJARDYN, *Sociale zekerheid en nieuwe gezinsvormen*, onuitg. thesis Rechten KU Leuven, 2017, 1-2.

4. Gelet op de recente ontwikkelingen in de huidige maatschappij, waarin het aantal huwelijken tanend is en het aantal wettelijke en feitelijke samenwoningen een sterke groei kent, wens ik te onderzoeken of de gekozen samenlevingsvorm een invloed heeft op de pensioenrechten van de betrokkenen, evenals op de omvang van de pensioenuitkering. Vervolgens tracht ik na te gaan of deze verschillende behandeling in het licht van de huidige maatschappij nog gerechtvaardigd kan worden.

5. Deze masterscriptie vormt bovendien de gedeeltelijke verderzetting en verdieping van een eerder gevoerd onderzoek. In mijn bachelorscriptie onderzocht ik reeds in welke mate er in het sociaizekerheidsrecht van werknemers rekening wordt gehouden met de verschillende samenlevingsvormen. Mijn conclusie luidde dat de gekozen samenlevingsvorm irrelevant was in de sectoren ziekte en invaliditeit en werkloosheid. Aangaande arbeidsongevallen en beroepsziekten kwam ik tot het besluit dat gehuwden en wettelijk samenwonenden nagenoeg op voet van gelijkheid behandeld worden. Wat het wettelijk pensioenstelsel van werknemers betreft, stelde ik een discrepantie vast tussen gehuwden enerzijds en wettelijk en feitelijk samenwonenden anderzijds.⁷ Aan de hand van deze thesis wens ik de impact van de huidige samenlevingsvormen op het wettelijk en aanvullend pensioenstelsel van werknemers diepgaander te bestuderen.

Onderzoeksvraag

6. Het doel van deze thesis bestaat erin een onderzoek *in extenso* te voeren naar de geoorloofdheid van de ongelijke behandeling van de samenlevingsvormen in het wettelijk pensioenstelsel, evenals in het aanvullend pensioenstelsel van werknemers. Aan de hand van de centrale onderzoeksvraag "*Dient de Belgische wetgeving inzake wettelijke en aanvullende pensioenen van werknemers te worden hervormd in het licht van de huidige samenlevingsvormen?*" voer ik een kritische reflectie uit over de huidige situatie en reik ik, waar nodig, aanbevelingen aan teneinde een gelijke behandeling van alle samenlevingsvormen te bekomen voor zover dit juridisch verantwoord is.

7. De opbouw van deze masterscriptie bestaat uit twee grote luiken. Het eerste deel zet de Belgische wetgeving inzake de invloed van de samenlevingsvormen op het wettelijk en aanvullend pensioen van werknemers uiteen. Vanuit rechtsvergelijkend perspectief wordt eveneens de stand van zaken in Nederland bestudeerd. Het tweede deel betreft een kritische reflectie van de Belgische wetgeving. Hierbij wordt onderzocht of de verschillende behandeling van de samenlevingsvormen al dan niet discriminatoir is. Aangaande de knelpunten worden enkele aanbevelingen geformuleerd.

8. Teneinde een antwoord op de centrale onderzoeksvraag te kunnen formuleren, dienen er verschillende subonderzoeksvragen gesteld te worden.

- Welke invloed hebben de verschillende samenlevingsvormen op het wettelijk en aanvullend pensioenstelsel van werknemers naar Belgisch recht?

⁷ J. LAEVEREN, *De rol van samenlevingsvormen anno 2020 in het Belgische sociaizekerheidsrecht*, onuitg. bachelorscriptie Rechten UHasselt, 2019, 39-40.

- Wat is de invloed van de verschillende samenlevingsvormen op het wettelijk en aanvullend pensioenstelsel van werknemers naar Nederlands recht?
- Is het Belgische recht inzake de impact van de samenlevingsvormen op het wettelijk pensioenstelsel van werknemers in overeenstemming met het grondwettelijk gelijkheids- en non-discriminatiebeginsel?
- Is het Wetsvoorstel tot verdeling van de pensioenrechten in de tweede pijler tussen partners na echtscheiding of na ontbinding wettelijke samenwoning⁸ gerechtvaardigd in het licht van de samenlevingsvormen?
- Hoe dient het Belgische recht inzake het wettelijk en aanvullend pensioen van werknemers te worden gewijzigd opdat alle samenlevingsvormen gelijk behandeld worden, in de mate dat dit juridisch verantwoord is?

Methodologie

9. Om een gefundeerd antwoord op de centrale onderzoeksvraag te kunnen formuleren, wordt een monodisciplinair onderzoek gevoerd. Dit betekent dat het rechtswetenschappelijk kader van de invloed van de verschillende samenlevingsvormen op het wettelijk en aanvullend pensioen van werknemers bestudeerd wordt. Bijgevolg hanteer ik wetgeving, rechtspraak en rechtsleer als bronnen voor dit onderzoek.

10. De uiteenzetting van de impact van de samenlevingsvormen op het Belgisch wettelijk en aanvullend pensioenstelsel van werknemers verloopt voornamelijk aan de hand van wetgeving. Parlementaire voorbereidingen zijn van belang om de drijfveren van de onderscheiden behandeling na te gaan. Hoewel er hoofdzakelijk wordt gefocust op wetgeving, vormen rechtspraak en rechtsleer eveneens interessante bronnen.

11. Het onderzoek naar de conformiteit aan het grondwettelijk gelijkheids- en non-discriminatiebeginsel van de verschillende behandeling van samenlevingsvormen inzake het wettelijk pensioenstelsel wordt voornamelijk gevoerd aan de hand van rechtspraak. Hierbij tracht ik de houdbaarheid van enkele motieven die de verschillende behandeling dienen te verantwoorden, na te gaan in het licht van de moderne maatschappij. Ik focus vooral op de rechtspraak van hogere rechtscolleges, doch uitspraken van lagere rechters kunnen eveneens boeiende inzichten bijbrengen. Ook wetgeving en rechtsleer zijn relevant in het kader van dit onderzoek.

12. De analyse van het Wetsvoorstel tot verdeling van de pensioenrechten in de tweede pijler tussen partners na echtscheiding of na ontbinding wettelijke samenwoning (hierna: wetsvoorstel) geschiedt aan de hand van adviezen van de Raad van State en de Nationale Arbeidsraad (hierna: NAR). Rechtsleer is eveneens relevant in het licht van deze analyse.

⁸ Wetsvoorstel tot verdeling van de pensioenrechten in de tweede pijler tussen partners na echtscheiding of na ontbinding wettelijke samenwoning, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0960/001.

13. Het formuleren van enkele aanbevelingen gebeurt hoofdzakelijk op basis van kritiek geuit in de rechtsleer, doch rechtspraak en wetgeving kunnen eveneens interessante inzichten bieden.

14. Verder wordt er een rechtsvergelijkend onderzoek met Nederland gevoerd. Hoewel het Belgische en Nederlandse pensioenstelsel op het eerste gezicht gelijkaardig zijn aangezien ze allebei een driepijlersysteem betreffen, vertonen de pensioenstelsels fundamentele verschillen. Het Belgische wettelijk en aanvullend pensioen komt namelijk ten goede aan zij die tewerkgesteld geweest zijn.⁹ In Nederland betreft het wettelijk pensioen daarentegen een volksverzekering en heeft elke inwoner er aldus recht op.¹⁰ Voorts wordt de invloed van de samenlevingsvormen op het wettelijk en aanvullend pensioen verschillend ingekleurd.¹¹ Deze wezenlijke verschillen maken het uitermate boeiend om een rechtsvergelijkend onderzoek te voeren. Bovendien werd het Nederlandse pensioenstelsel reeds drie jaar op rij verkozen tot het beste pensioenstelsel ter wereld.¹² Het Nederlandse pensioenstelsel kan bijgevolg als inspiratiebron dienen ter optimalisering van het Belgische recht. Dit rechtsvergelijkend onderzoek gebeurt eveneens aan de hand van wetgeving, rechtspraak en rechtsleer.

Relevantie

15. In het licht van de huidige samenleving is deze thesis van significant belang. Aangezien steeds meer mensen een wettelijke of feitelijke samenwoning boven het traditionele huwelijk verkiezen, is het immers van cruciaal belang dat zij vooraf geïnformeerd worden over hun rechten inzake wettelijke en aanvullende pensioenen. Dit komt de rechtszekerheid ten goede.

16. Verder blijkt dat andere sociale zekerheidstakken reeds zijn aangepast aan de nieuwe samenlevingsvormen waardoor de vraag rijst waarom het wettelijk en aanvullend pensioenstelsel van werknemers nog geen hervorming hebben ondergaan. Het is dan ook belangrijk dat het wettelijk kader getoetst wordt aan de hedendaagse realiteit, waarbij er wordt nagegaan of de onderscheiden behandeling vandaag nog objectief valt te verantwoorden. Aan de hand van deze analyse formuleer ik enkele concrete voorstellen teneinde de ongelijkheden tussen de verschillende samenlevingsvormen in zekere mate weg te werken. Op deze wijze tracht ik aldus bij te dragen aan de opbouw van een theoretisch kader betreffende het wettelijk en aanvullend pensioenstelsel van werknemers waarbij er een evenwicht wordt gezocht in de invloed van de samenlevingsvormen.

Beperking

17. Dit onderzoek beperkt zich tot de invloed van de samenlevingsvormen op het wettelijk en aanvullend pensioenstelsel van werknemers. Gelet op de beperkte omvang van deze masterscriptie, worden de pensioenstelsels van zelfstandigen en ambtenaren niet besproken. De

⁹ D. HEYLEN en I. VERREY, *Sociaal recht in essentie*, Mortsel, Intersentia, 2019, 407.

¹⁰ I.M. SENS, *Praktische informatie over Sociale Zekerheid 2019*, Deventer, Wolters Kluwer, 2019, 1-2.

¹¹ M. DRIESSEN, "Als gehuwd wordt mede aangemerkt ..." Over de (te) ruime gelijkstelling in de Nederlandse sociale zekerheid" in FORDER, C. en VERBEKE, A. (eds.), *Gehuwd of niet: maakt het iets uit?*, Antwerpen, Intersentia, 2005, (399) 405-406.

¹² X, "Nederlands pensioenstelsel opnieuw beste ter wereld", *Trouw* 20 oktober 2020, <https://www.trouw.nl/binnenland/nederlands-pensioenstelsel-opnieuw-beste-ter-wereld~b5086640/>.

beperking tot het statuut van werknemers wordt gerechtvaardigd door het feit dat dit statuut het grootst aantal individuen representeert.¹³

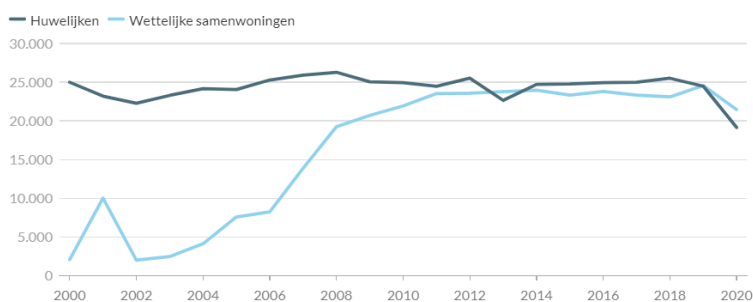
¹³ S. EGGERMONT, *Tweereelaties*, Mortsel, Intersentia, 2016, 381.

DEEL I. IMPACT SAMENLEVINGSVORMEN OP HET WETTELIJK EN AANVULLEND PENSIOENSTELSEL VAN WERKNEMERS IN BELGIË

Hoofdstuk I. Samenlevingsvormen anno 2022

18. Toen het Burgerlijk Wetboek in 1804 werd geïntroduceerd, was het huwelijk de enige wettelijk geregelde samenlevingsvorm. Het huwelijk was daarenboven exclusief voorbehouden aan de bestendige relatie tussen man en vrouw.¹⁴ Ongehuwd samenwonen werd strijdig geacht met de destijds geldende, sterk religieus gekleurde, normen en waarden. Hoewel sterk afgekeurd, kwam ongehuwd samenwonen toch voor, doch hieraan werden geen rechtsgevolgen gekoppeld. Het is nog maar recent dat de monopoliepositie van het huwelijk aan het wankelen is gebracht. In de loop van de tweede helft van de twintigste eeuw gingen de wetgever en de rechtspraak steeds meer aandacht schenken aan het ongehuwd samenwonen.¹⁵ Met de wet van 23 november 1998 tot invoering van de wettelijke samenwoning werd het bestaan van een buitenhuwelijks relatie uiteindelijk ook wettelijk verankerd.¹⁶

19. Sinds het ontstaan van de wettelijke samenwoning slinkt de populariteit van het huwelijk. Het aantal afgelegde verklaringen van wettelijke samenwoning neemt daarentegen jaar na jaar toe. Zoals de onderstaande grafiek aantoont, groeit het aantal huwelijken en wettelijke samenwoningen steeds verder naar elkaar toe. In 2020 werden er 32.779 huwelijken¹⁷ en 36.329 wettelijke samenwoningen¹⁸ aangegaan. De stelling dat het huwelijk de hoeksteen van onze samenleving betreft, heeft de afgelopen decennia dan ook aan belang ingeboet.

Noot: aantal huwelijken tot 2014 op basis van formulieren burgerlijke stand, vanaf 2015 op basis van Rijksregister.
Bron: Statbel, bewerking Statistiek Vlaanderen

20. Naast de geïnstitutionaliseerde samenlevingsvormen van het huwelijk en de wettelijke samenwoning kunnen de betrokkenen eveneens kiezen om hun relatie op informele wijze vorm te geven middels een feitelijke samenwoning.¹⁹

21. In België kunnen vandaag aldus drie samenlevingsvormen onderscheiden worden, met name het huwelijk, de wettelijke samenwoning en de feitelijke samenwoning. In dit hoofdstuk worden deze drie samenlevingsvormen op beknopte wijze beschreven teneinde de belangrijkste verschillen aan te

¹⁴ H. CASMAN, R. DEKKERS, E. ALOFS en A.L. VERBEKE, *Relatievermogensrecht*, Mortsel, Intersentia, 2019, 3.

¹⁵ M. VAN INGELGEM en S. DUBOIS, "Wat doen we: huwen of samenwonen?" – Afwegingen binnen het kader van de Belgische sociale zekerheid" in C. CASTELEIN, A. VERBEKE en L. WEYTS (eds.), *Leuvense notariële geschriften. Notariële actualiteit 2009-2010*, Gent, Larcier, 2010, (111) 111.

¹⁶ Wet 23 november 1998 tot invoering van de wettelijke samenwoning, *BS* 12 januari 1999, 786.

¹⁷ STATBEL, *Huwelijken*, <https://statbel.fgov.be/nl/themas/bevolking/partnerschap/huwelijken#figures>.

¹⁸ STATBEL, *Wettelijke samenwoning*, <https://statbel.fgov.be/nl/themas/bevolking/partnerschap/wettelijke-samenwoning#news>.

¹⁹ P. SENAËVE en C. DECLERCK, *Compendium van het personen- en familierecht*, Leuven, Acco, 2020, 656.

kaarten. Er wordt kort stil gestaan bij de definiëring, de totstandkoming en de beëindiging van de samenlevingsvormen. Daarnaast worden eveneens de vermogensrechtelijke rechten en plichten van de partners besproken aangezien dit toelaat een beter begrip te krijgen van de invloed van de samenlevingsvormen op het wettelijk en aanvullend pensioen van werknemers.

Afdeling I. Huwelijk

1. Definiëring

22. Het Burgerlijk wetboek definieert het huwelijk niet. Men dient bijgevolg zijn toevlucht te nemen tot omschrijvingen ontwikkeld in parlementaire voorbereidingen en rechtsleer. Het huwelijk wordt daarin doorgaans omschreven als een verbintenis tot het aangaan van een duurzame samenleving tussen twee personen op basis van een vormelijke overeenkomst.²⁰

2. Totstandkoming

23. Opdat een huwelijk tot stand komt, dienen enkele grond- en vormvereisten vervuld te zijn.

24. De grondvoorwaarden hebben betrekking op het in leven zijn, de leeftijd, de burgerlijke staat, de verwantschap, de toestemming en de bekwaamheid van beide huwelijkspartners.²¹ Thans kan principieel ieder bekwaam²² persoon die de leeftijd van achttien jaar²³ heeft bereikt, en in leven²⁴ is, in het huwelijksbootje stappen, mits hij hiertoe zijn toestemming²⁵ heeft gegeven. Reeds gehuwde personen²⁶, evenals verwante of aanverwante partners²⁷ zijn echter uitgesloten van het personeel toepassingsgebied van het huwelijk. Middels de wet van 13 februari 2003 werd het huwelijk opengesteld voor personen van hetzelfde geslacht, waardoor ook homoseksuele koppels hun relatie vandaag kunnen bezegelen met een huwelijk.²⁸

25. Aangezien het huwelijk een vormelijke overeenkomst betreft, dienen eveneens enkele vormvereisten nageleefd te worden.²⁹ Dit houdt concreet in dat toekomstige echtgenoten hun voornemen tot huwen eerst dienen aan te geven³⁰, waarna hun huwelijk ten vroegste veertien dagen nadien voltrokken kan worden.³¹

²⁰ Zie Wetsvoorstel tot openstelling van het huwelijk voor personen van hetzelfde geslacht en tot wijziging van een aantal bepalingen van het Burgerlijk Wetboek, *Parl.St.* Senaat 2001-02, nr. 2-1173/1, 2; P. SENAEVE en C. DECLERCK, *Compendium van het personen- en familierecht*, Leuven, Acco, 2020, 464.

²¹ S. EGGERMONT, *Tweerelaties*, Mortsel, Intersentia, 2016, 14.

²² Art. 1123-1124 oud BW.

²³ Art. 144 oud BW.

²⁴ G. VERSCHULDEN, *Handboek Belgisch Personen-, familie- en relatievermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2021, 603.

²⁵ Art. 146-146ter oud BW.

²⁶ Art. 147 oud BW.

²⁷ Art. 161-164 oud BW.

²⁸ Wet 13 februari 2003 tot openstelling van het huwelijk voor personen van hetzelfde geslacht en tot wijziging van een aantal bepalingen van het Burgerlijk Wetboek, *BS* 28 februari 2003, 9880.

²⁹ F. SWENNEN, *Het personen- en familierecht*, Mortsel, Intersentia, 2021, 314.

³⁰ Art. 164/1 oud BW.

³¹ Art. 165 oud BW.

3. Beëindiging

26. Een huwelijk kan op drievoudige wijze beëindigd worden, namelijk door het overlijden³² of door een vonnis houdende verklaring van afwezigheid van één van de echtgenoten³³, alsmede door echtscheiding.³⁴

4. Rechten en plichten

4.1. Tijdens het huwelijk

27. Tussen echtgenoten gelden enkele verplichtingen die in hoofde van de ander rechten uitmaken. Conform artikel 213 oud BW zijn echtgenoten ten aanzien van elkaar tot samenwoning, getrouwheid, bijstand en hulp verplicht.

28. In het kader van deze masterscriptie is voornamelijk de hulpplicht van belang. De hulpplicht valt uiteen in een hulpplicht *sensu stricto* en een bijdrageplicht.

De hulpplicht *sensu stricto* houdt een verplichting tot materiële solidariteit tussen echtgenoten in zodat zij eenzelfde levensstandaard genieten.³⁵ Deze plicht is aldus van belang indien er een discrepantie bestaat tussen de levensstandaard van de echtgenoten. Er dient geen sprake te zijn van behoefte. De hulpplicht *sensu stricto* betreft overigens een louter financiële verplichting.³⁶

De bijdrageplicht is niet louter financieel van aard, maar omvat ook persoonlijke inspanningen.³⁷ De bijdrageplicht impliceert dat echtgenoten inspanningen leveren en uitgaven doen om de samenleving te faciliteren. Elke echtgenoot draagt naar zijn vermogen bij tot de lasten van het huwelijk.³⁸ Wat onder de 'lasten van het huwelijk' dient te worden verstaan, wordt bepaald door de gedeelde levensstandaard van de echtgenoten.³⁹

4.2. Na de beëindiging van het huwelijk

29. De hulp- en bijdrageplichten vervallen slechts bij de ontbinding van het huwelijk. Bijgevolg blijven deze van kracht gedurende de echtscheidingsprocedure en de feitelijke scheiding.⁴⁰ Bij scheiding van tafel en bed daarentegen, geldt enkel de hulpplicht *sensu stricto*.⁴¹

30. Indien het huwelijk ontbonden wordt door overlijden of door echtscheiding maken ex-echtgenoten mogelijks aanspraak op een onderhoudsuitkering.⁴²

De langstlevende echtgenoot is gerechtigd op een onderhoudsuitkering jegens de nalatenschap van de overleden echtgenoot, op voorwaarde dat hij behoeftig is.⁴³ Van behoefte is sprake indien er een verlaging van de levensstandaard, die tijdens het huwelijk bestond, plaatsvindt. Het is daarbij irrelevant of de echtgenoten ten tijde van het overlijden feitelijk gescheiden leefden of verkwild

³² Art. 227, 1° oud BW.

³³ Art. 124, lid 2 oud BW.

³⁴ Art. 227, 2° oud BW.

³⁵ Cass. 18 oktober 1963, *RW* 1963-64, 1862.

³⁶ S. EGGERMONT, *Tweereelaties*, Mortsels, Intersentia, 2016, 75.

³⁷ P. SENAËVE en C. DECLERCK, *Compendium van het personen- en familierecht*, Leuven, Acco, 2020, 551.

³⁸ Art. 221, lid 1 oud BW.

³⁹ Y.-H. LELEU, *Droit patrimonial des couples*, Brussel, Larcier, 2021, 364-365.

⁴⁰ Cass. 10 juni 1977, *Arr. Cass.* 1977, 2044.

⁴¹ Art. 308 oud BW.

⁴² S. EGGERMONT, *Tweereelaties*, Mortsels, Intersentia, 2016, 136.

⁴³ Art. 205bis, §1 oud BW.

waren in een echtscheidingsprocedure.⁴⁴ Indien de langstlevende overlijdt, niet langer behoeftig is of het actief van de nalatenschap uitgeput is, komt de onderhoudsuitkering ten einde.⁴⁵

Indien het huwelijk beëindigd wordt middels een echtscheiding op grond van onderlinge toestemming dienen de betrokkenen een overeenkomst te sluiten inzake een eventuele onderhoudsuitkering.⁴⁶ In geval van echtscheiding op grond van onherstelbare ontwrichting kan de familierechtbank op verzoek van de 'behoefte' echtgenoot een onderhoudsuitkering toekennen.⁴⁷ Onder 'behoefte' echtgenoot verstaat men de economisch zwakkere echtgenoot.⁴⁸ De duurtijd van de onderhoudsuitkering na echtscheiding is begrensd tot de duur van het huwelijk.⁴⁹ De uitkeringsplicht vervalt van rechtswege bij het overlijden van de onderhoudsplichtige of -gerechtigde, evenals indien de uitkeringsgerechtigde een nieuw huwelijk of wettelijke samenwoning aangaat. De familierechtbank kan tot slot de onderhoudsverplichting beëindigen indien de uitkeringsgerechtigde feitelijk samenleeft met een derde als ware zij gehuwd.⁵⁰

Afdeling II. Wettelijke samenwoning

1. Definiëring

31. Artikel 1475, §1 oud BW definieert de wettelijke samenwoning als "*de toestand van samenleven van twee personen die een verklaring hebben afgelegd overeenkomstig artikel 1476*".

32. De wettelijke samenwoning werd ingevoerd middels de wet van 23 november 1998.⁵¹ De wetgever introduceerde de wettelijke samenwoning met een dubbel oogmerk. Ten eerste wenste hij een wettelijk kader te scheppen voor het buitenhuwelijks samenleven. Ten tweede had de wet tot doel een wettelijke samenlevingsvorm tot stand te brengen voor partners van hetzelfde geslacht. Het huwelijk stond in 1998 immers nog niet open voor homoseksuele paren.⁵²

2. Totstandkoming

33. Aan de totstandkoming van een wettelijke samenwoning zijn eveneens enkele grond- en vormvoorwaarden gekoppeld.

34. De grondvoorwaarden hebben betrekking op het in leven zijn, de leeftijd, de burgerlijke staat, de toestemming en de bekwaamheid van beide wettelijke samenwonenden.⁵³ Een wettelijke samenwoning kan slechts worden aangaan door twee bekwame⁵⁴ meerderjarigen⁵⁵ die tevens in leven⁵⁶ zijn, op voorwaarde dat zij hiertoe hebben ingestemd⁵⁷. Reeds gehuwde of wettelijk

⁴⁴ F. TAINMONT, "La protection du conjoint survivant, entre réserve et recours alimentaire, bilan et perspectives" in J.-L. Renchon en F. Tainmont (eds.), *Le statut patrimonial du conjoint survivant*, Brussel, Bruylant, 2004, (251) 282-283.

⁴⁵ N. GALLUS, *Les aliments in RN*, Brussel, Larcier, 2006, 396.

⁴⁶ Art. 1288, lid 1, 4° Ger.W.

⁴⁷ Art. 301, §2, lid 1 oud BW.

⁴⁸ P. SENAËVE en C. DECLERCK, *Compendium van het personen- en familierecht*, Leuven, Acco, 2020, 613.

⁴⁹ Art. 301, §4, lid 1 oud BW.

⁵⁰ Art. 301, §10 oud BW.

⁵¹ Wet 23 november 1998 tot invoering van de wettelijke samenwoning, *BS* 12 januari 1999, 786.

⁵² F. SWENNEN, *Het personen- en familierecht*, Mortsel, Intersentia, 2021, 391.

⁵³ S. EGGERMONT, *Tweeërrelaties*, Mortsel, Intersentia, 2016, 24.

⁵⁴ Art. 1475, §2, 2° oud BW.

⁵⁵ Art. 1123-1124 oud BW.

⁵⁶ Brussel (3de k.) 27 juni 2008, *T.Fam.* 2009, 70.

⁵⁷ Art. 1476bis, 1476ter en 1476quinquies, §1, lid 1 oud BW.

samenwonende personen kunnen geen wettelijke samenwoning aangaan.⁵⁸ Aangezien de wetgever een samenlevingsvorm wenste te creëren waarbij het seksuele aspect irrelevant is, gelden er, in tegenstelling tot bij het huwelijk, geen verwantschaps- en aanverwantschapsbeletselen, waardoor het aangaan van een wettelijke samenwoning door bijvoorbeeld broer en zus of moeder en zoon mogelijk is.⁵⁹

35. De totstandkoming van een geldige wettelijke samenwoning behoeft daarnaast een vormelijke overeenkomst in de vorm van een schriftelijke verklaring van wettelijke samenwoning.⁶⁰

3. Beëindiging

36. De beëindiging van de wettelijke samenwoning kan op vijfvoudige wijze plaatsvinden. Vooreerst hebben het overlijden⁶¹ en een vonnis houdende verklaring van afwezigheid⁶² van één van de partners de beëindiging van de wettelijke samenwoning tot gevolg. Voorts kunnen wettelijke samenwonenden, mits naleving van enkele voorwaarden, hun relatie zowel eenzijdig⁶³ als in onderlinge overeenstemming⁶⁴ beëindigen. Een laatste beëindigingsgrond betreft het aangaan van een huwelijk, ongeacht dit met elkaar dan wel met een derde geschiedt.⁶⁵

4. Rechten en plichten

4.1. Tijdens de wettelijke samenwoning

37. Tussen wettelijk samenwonenden geldt enkel een plicht van materiële aard, namelijk de verplichting om bij te dragen in de lasten van het samenleven. De bijdrageplicht wordt gespecificeerd in artikel 1477, §3 oud BW dat stelt dat wettelijk samenwonenden verplicht zijn tot het bijdragen in de lasten van het samenleven, en dit naar evenredigheid van hun mogelijkheden. De draagwijdte van de bijdrageplicht is identiek aan die van het huwelijk, *supra* nr. 28.

38. In tegenstelling tot bij het huwelijk, geldt er tussen wettelijk samenwonenden principieel geen financiële hulpplicht, *supra* nr. 28.⁶⁶ De betrokkenen kunnen dit evenwel conventioneel overeenkomen voor zover dit niet strijdig is met artikel 1477 oud BW, de openbare orde en de goede zeden.⁶⁷ Uit het arrest van het Grondwettelijk Hof van 12 maart 2015 volgt dat een conventionele hulpplicht combineerbaar is met de wettelijke bijdrageplicht.⁶⁸ Deze financiële plicht kan, naar keuze van de partners, dezelfde dan wel een verschillende draagwijdte dan de huwelijkse hulpplicht aannemen.⁶⁹

⁵⁸ Art. 1475, §2, 1° oud BW.

⁵⁹ Wetsvoorstel tot wijziging van de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek betreffende de wettelijke samenwoning, *Parl.St.* Kamer BZ 2003, nr. 51-0110/001, 8.

⁶⁰ Art. 1476, §1, eerste en tweede lid oud BW.

⁶¹ Art. 1476, §2, lid 1 oud BW.

⁶² Art. 121, §2, lid 1 oud BW.

⁶³ Art. 1476, §2, tweede en vierde tot zesde lid oud BW.

⁶⁴ Art. 1475, §2, tweede en derde lid oud BW.

⁶⁵ Art. 1476, §2, lid 1 oud BW.

⁶⁶ R. BARBAIX, *Handboek familiaal vermogensrecht*, Mortsel, Intersentia, 2018, 364.

⁶⁷ Art. 1478, lid 4 oud BW; D. PIGNOLET, "Hoe ver reikt de solidariteit tussen feitelijk samenwonende partners?" in W. PINTENS, J. DU MONGH en C. DECLERCK (eds.), *Patrimonium 2008*, Antwerpen, Intersentia, 2008, (251) 264.

⁶⁸ GwH 12 maart 2015, nr. 33/2015.

⁶⁹ R. BARBAIX, *Handboek familiaal vermogensrecht*, Mortsel, Intersentia, 2018, 364.

4.2. Na de beëindiging van de wettelijke samenwoning

39. Er bestaat onenigheid inzake de impact van de feitelijke scheiding van wettelijk samenwonenden op de bijdrageplicht. Een eerste strekking meent dat de bijdrageplicht ten einde komt indien de wettelijk samenwonenden niet langer samenleven, aangezien de plicht gericht is op het bijdragen in de 'lasten van het samenleven', en niet in de 'lasten van de wettelijke samenwoning'.⁷⁰ Een andere strekking stelt dat de bijdrageplicht niet ten einde komt bij een feitelijke scheiding, doch dat deze plicht blijft voortduren tot de ontbinding van de wettelijke samenwoning, naar analogie met het huwelijk, *supra* nr. 29.⁷¹ De tweede strekking verdient de voorkeur daar de wetgever niet de intentie had om een onderscheid te maken tussen de bijdrageplicht uit het huwelijk en die uit de wettelijke samenwoning. In de Senaatscommissie Justitie werd immers expliciet gesteld dat de huwelijkse plicht tot bijdrage in de lasten van het *samenwonen* van overeenkomstige toepassing wordt verklaard op de wettelijke samenwoning.⁷² In artikel 1477, §3 oud BW is er nochtans sprake van de 'lasten in het *samenleven*', doch dit betreft een materiële vergissing aangezien de tekst letterlijk werd overgenomen uit het oorspronkelijke wetsvoorstel dat het niet had over de wettelijke samenwoning, maar over een *samenlevingscontract*.⁷³

40. De ontbinding van de wettelijke samenwoning door overlijden of eenzijdige dan wel onderlinge beëindiging, doet geen wettelijke gerechtigheid op een onderhoudsuitkering ontstaan. Wettelijk samenwonenden kunnen evenwel conventioneel een onderhoudsuitkering overeenkomen die na de ontbinding van hun samenlevingsrelatie uitwerking krijgt.⁷⁴

Afdeling III. Feitelijke samenwoning

1. Definiëring

41. De feitelijke samenwoning betreft een niet-geïstitutionaliseerde relatievorm. Bijgevolg voorziet het Burgerlijk Wetboek niet in een wettelijke definitie. Een omschrijving dient dan ook te worden gezocht in rechtspraak en rechtsleer. De hierin aangereikte definities zijn echter zeer divers en casuïstisch van aard, en kunnen derhalve onmogelijk tot algemene definitie dienen.⁷⁵

Sommige rechtsgeleerden zijn van oordeel dat het bestendig samenleven als partners noodzakelijk is om te kunnen spreken van een feitelijke samenwoning.⁷⁶ LELEU meent echter dat het bestendig

⁷⁰ P. SENAËVE en C. DECLERCK, *Compendium van het personen- en familierecht*, Leuven, Acco, 2020, 552.

⁷¹ N. DANDOY, "Les effets alimentaires de la vie en couple" in J. Hauser en J.-L. Renchon Hauser (eds.), *Différenciation ou convergence des statuts juridiques du couple marié et du couple non marié. Droit belge et français*, Brussel, Bruylant, 2005, (59) 75.

⁷² Verslag namens de commissie voor de justitie over het wetsontwerp tot invoering van de wettelijke samenwoning, *Parl.St.* Senaat 1997-98, nr. 1-916/5, 3.

⁷³ Art. 228sexies, § 2 BW Wetsvoorstel betreffende het samenlevingscontract, *Parl.St. Kamer* 1995-96, nr. 170/1, 2.

⁷⁴ A.L. VERBEKE, "Als Mozes niet naar de berg komt. Over de organisatie van de feitelijke scheiding binnen het huwelijk", *TEP* 2021, afl. 1, (4) 5.

⁷⁵ S. EGGERMONT, "Feitelijke samenwoning" in H. CASMAN, J. PAUWELS, P. SENAËVE, P. en A. HEYVAERT (eds.), *Personen- en familierecht. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Antwerpen, Kluwer, 2018, (65) 72.

⁷⁶ N. JEANMART, *Les effets civils de la vie commune en dehors du mariage*, Brussel, Larcier, 1986, 7 ; J. SAUVAGE en A.-C. VAN GYSEL, *Le couple*, Limal, Anthemis, 2018, 391 ; H. VANDENBERGHE, *De juridische betekenis van het concubinaat*, Leuven, Story-Scientia, 1970, 29.

samenleven geen essentiële vereiste betreft.⁷⁷ SWENNEN beschouwt de feitelijke samenwoning dan weer als het samenwonen van twee of meer personen die een gezamenlijke huishouding voeren.⁷⁸

42. De feitelijke samenwoning betreft een restcategorie ten aanzien van het huwelijk en de wettelijke samenwoning, doch een zekere mate van duurzaam samenleven is mijns inziens alsnog vereist. Dientengevolge wordt in deze masterscriptie de volgende definitie van feitelijke samenwoning gehanteerd: "*Een niet-geïnstitutionaliseerde, doch duurzame vorm van samenleven tussen twee of meer niet met elkaar gehuwde of wettelijke samenwonende personen die een gezamenlijke huishouding voeren, ongeacht het bestaan van een affectieve relatie tussen hen.*"

2. Totstandkoming

43. Gelet op het informele karakter van de feitelijke samenwoning, gelden er voor de totstandkoming geen vorm- of grondvoorwaarden.⁷⁹ Hoewel het ontstaan een vaag gegeven is, betekent dit niet dat de feitelijke samenwoning geen rechtsgevolgen teweeg kan brengen.⁸⁰ Om aanspraak te kunnen maken op bepaalde rechtsgevolgen, dienen er dikwijls specifieke voorwaarden vervuld te zijn. De gestelde voorwaarden zijn daarbij afhankelijk van de desbetreffende regeling.⁸¹ Enkele voorbeelden van bijkomende voorwaarden betreffen: daadwerkelijk samenwonen, het onderhouden van een seksueel-affectieve relatie, het hebben van een duurzame relatie, het vervullen van enkele formaliteiten, etc.⁸² In het kader van de aanspraak op bepaalde pensioenrechten is het naar mijn mening onontbeerlijk dat enkele bijkomende voorwaarden worden vervuld, zoals het bestaan van solidariteit tussen de partners die gelijkaardig is aan die van gehuwden. Het zou immers nogal bevreemdend zijn indien feitelijk samenwonenden die nooit enige kosten hebben gedeeld alsnog bepaalde pensioenrechten kunnen genieten, *infra* nr. 225. Op deze wijze kan het personele toepassingsgebied ietwat begrensd worden.

3. Beëindiging

44. De feitelijke samenwoning kan op drieërlei wijze beëindigd worden, namelijk door overlijden, door het aangaan van een huwelijk of wettelijke samenwoning, evenals middels een gezamenlijke of eenzijdige beslissing tot beëindiging.⁸³ Ieder van beide samenwonenden beschikt immers over een absoluut recht om de feitelijke samenwoning *ad nutum* te beëindigen.⁸⁴

45. Het bestaan van de feitelijke samenwoning is aldus een precair gegeven. De afwezigheid van strikte voorwaarden tot beëindiging maken het moeilijk om te beoordelen of de relatie reeds opgehouden heeft te bestaan, dan wel nog voortduurt. Derhalve dringt zich een analyse op basis van de feitelijke omstandigheden op.⁸⁵

⁷⁷ Y.-H. LELEU, *Droit patrimonial des couples*, Brussel, Larcier, 2021, 585.

⁷⁸ F. SWENNEN, *Het personen- en familierecht*, Mortsel, Intersentia, 2021, 401.

⁷⁹ E. GOOSENS, "Recht op een tweesprong. Toekomstperspectieven voor de wettelijke en de feitelijke samenwoning anno 2019" in C. DECLERCK, J. DU MONGH en A.-L. VERBEKE (eds.), *Themis 109 – Familiaal vermogensrecht*, Die Keure, Brugge, 2019, (1) 10.

⁸⁰ M. DELBROEK, K. BOLLEN en A.-L. VEBEKE, "Wil de jeugd nog trouwen", *RW* 2021-22, afl. 4, (151) 152.

⁸¹ D. PIRE, "La formation du couple" in P. DELNOY (ed.), *Le couple sous toutes ses formes: mariage, cohabitation légale, cohabitation de fait*, Limal, Anthemis, 2013, 3.-

⁸² S. EGGERMONT, *Tweereelaties*, Mortsel, Intersentia, 2016, 37-41.

⁸³ L. FRANCK en E. JANSSENS, "Een vergelijkend overzicht van de verschillende samenlevingsvormen naar Belgisch recht", *Notariaat* 2020, afl. 3-4, (1) 2.

⁸⁴ S. EGGERMONT, *Tweereelaties*, Mortsel, Intersentia, 2016, 57; F. SWENNEN, *Het personen- en familierecht*, Mortsel, Intersentia, 2021, 405.

⁸⁵ S. EGGERMONT, *Tweereelaties*, Mortsel, Intersentia, 2016, 58.

4. Rechten en plichten

4.1. Tijdens de feitelijke samenwoning

46. Er gelden geen wettelijke rechten en plichten tussen feitelijk samenwonenden.⁸⁶ Dit belet geenszins dat zij hun persoonlijke betrekkingen nader vormgeven middels een overeenkomst.⁸⁷ Krachtens de wilsautonomie kunnen zij immers overeenkomsten aangaan, voor zover deze niet strijdig zijn met de openbare orde of regels van dwingend recht.⁸⁸ Derhalve is het verboden om contractueel een samenwonings-, getrouwheids- of bijstandsplicht overeen te komen, aangezien dit hun recht op persoonlijke vrijheid aan banden legt.⁸⁹ Een overeenkomst waarin een hulpplicht tussen de samenwoners van toepassing wordt verklaard, is wel mogelijk. Hierbij wordt een hulpplicht *sensu lato* bedoeld, waaronder de hulpplicht *sensu stricto* en de bijdrageplicht ressorteren. Feitelijk samenwonenden kunnen daarin bepalen dat hetzij de huwelijkse hulpplicht hetzij een afwijkende regeling toepassing vindt.⁹⁰

47. De vereiste van een uitdrukkelijke overeenkomst inzake de hulpplicht lijkt echter contradictoir te zijn aan de gezinssituatie van feitelijk samenwonenden. De betrokkenen voeren immers een gemeenschappelijke huishouding waardoor beiden *de facto* bijdragen in de kosten en de lasten van het samenleven. Sommige rechters en rechtsgeleerden zoeken dan ook hun heil in het bestaan van een natuurlijke verbintenis die feitelijk samenwonenden ertoe verplicht bij te dragen in kosten en de lasten van de samenleving.⁹¹ Opdat er sprake kan zijn van een natuurlijke verbintenis dient er een morele plicht voorhanden te zijn. Een morele plicht bestaat slechts indien hiertoe een algemeen maatschappelijk draagvlak bestaat en dit eveneens zo ervaren wordt in hoofde van de schuldenaar.⁹² Thans wordt het bestaan van een natuurlijke verbintenis tot bijdrage in de kosten en lasten in de feitelijke samenleving door het gros van de rechtspraak en rechtsleer aanvaard.⁹³ Desalniettemin is steeds een afweging *in concreto* vereist teneinde het bestaan van een natuurlijke verbintenis vast te stellen.⁹⁴

4.2. Na de beëindiging van de feitelijke samenwoning

48. Feitelijk samenwonenden kunnen voorzien in een onderhoudsverplichting die uitwerking krijgt na de verbreking van de relatie, al dan niet door overlijden.⁹⁵

49. Het bestaan van een natuurlijke verbintenis tot onderhoud na de beëindiging van de feitelijke samenwoning, is echter zeer omstreden naar Belgisch recht.⁹⁶ Bepaalde rechtspraak en rechtsleer

⁸⁶ R. DEVLOO, Y. JORENS en G. MARTYN, *Kennismaking met recht en rechtspraak*, Brugge, die Keure, 2020, 222.

⁸⁷ G. WILLEMS, "Les statuts juridiques du couple: liberté, égalité, équité?" in J. SOSSON (ed.), *La séparation du couple non marié*, Brussel, Larcier, 2016, (7) 36.

⁸⁸ Art. 1134 oud BW; L. DE SCHRIJVER, "Feitelijke samenwoning", *TPR* 2017, afl. 2, (914) 935.

⁸⁹ Art. 12 Gw.; Art. 5 EVRM.

⁹⁰ F. SWENNEN, "Alimentatie tussen partners" in C. FORDER en A. VERBEKE (eds.), *Gehuwd of niet: maakt het iets uit?*, Antwerpen, Intersentia, 2005, (285) 289.

⁹¹ R. BARBAIX, *Handboek familiaal vermogensrecht*, Mortsel, Intersentia, 2018, 378.

⁹² C. CAUFFMAN, "De natuurlijke verbintenis", in E. DIRIX en A. VAN OEVELEN (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2005, (1) 3.

⁹³ B. SCHEERS, *Onderhoudsplicht na feitelijke samenleving*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2010, 40.

⁹⁴ V. DEHALLEUX, "La répétition de la contribution excessive aux charges du ménage: proposition d'une nouvelle issue aux conflits entre cohabitants de fait", *TBBR* 2009, (144) 147.

⁹⁵ G. VERSCHULDEN, *Handboek Belgisch Personen-, familie- en relatievermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2021, 1131.

⁹⁶ I. DOM, "Solidariteit tussen feitelijk samenwonende partners?", *NFM* 2018, afl. 2, (30) 36.

meent dat dit mogelijk is in navolging van Franse rechtspraak.⁹⁷ Andere rechtspraak en rechtsleer is, terecht, de mening toegedaan dat er geen natuurlijke verbintenis tot onderhoud na de beëindiging van de feitelijke samenwoning bestaat.⁹⁸ De vraag rijst namelijk of feitelijk samenwonenden de intentie hebben om hun bijdrage in de lasten en kosten van het samenleven verder te zetten na de beëindiging van hun relatie.⁹⁹ Bovendien bestaat er thans geen algemeen maatschappelijk draagvlak inzake de onderhoudsplicht. Aangezien beide voorwaarden van de natuurlijke verbintenis niet vervuld zijn, d.i. het bestaan van een maatschappelijk draagvlak en een subjectieve plicht in hoofde van de schuldenaar, kan er bijgevolg bezwaarlijk aangenomen worden dat feitelijk samenwonenden na de verbreking van hun relatie elkaar, op basis van een natuurlijke verbintenis, tot onderhoud verplicht zijn.¹⁰⁰

Afdeling IV. Tussentijdse conclusie

50. In België kunnen partners hun relatie op drieërlei wijze vormgeven, namelijk door het huwelijk, de wettelijke samenwoning en de feitelijke samenwoning. Terwijl het huwelijk en de wettelijke samenwoning geïnstitutionaliseerde samenlevingsvormen betreffen, vormt de feitelijke samenwoning een residuaire categorie van partners die hun relatie op informele wijze beleven.

51. Alle samenlevingsvormen vereisen een zekere mate van duurzaamheid, doch het huwelijk onderscheidt zich van de wettelijke en feitelijke samenwoning daar het een seksueel-affectieve band tussen de partners vereist.

52. De vermogensrechtelijke rechten en plichten zijn sterk verschillend. Echtgenoten zijn elkaar gedurende het huwelijk hulp- en bijstand verschuldigd, en maken na de beëindiging van hun relatie mogelijks aanspraak op een onderhoudsuitkering. Tussen wettelijk samenwonenden geldt gedurende hun relatie enkel een wettelijke bijdrageplicht. De ontbinding van de wettelijke samenwoning doet geen recht op een onderhoudsuitkering ontstaan. Tussen feitelijk samenwonenden is een wettelijke bijdrage-, noch een wettelijke hulpplicht van kracht. Rechtspraak en rechtsleer doen frequent een beroep op de natuurlijke verbintenis om alsnog een hulp- en bijdrageplicht van toepassing te verklaren tussen feitelijk samenwonenden, doch dit betreft geen algemene regel en dient geval per geval bekeken te worden. Verder bestaat er tussen feitelijk samenwonenden noch een wettelijke onderhoudsplicht, noch een natuurlijke verbintenis tot onderhoud indien hun relatie ten einde komt. Het staat wettelijk en feitelijk samenwonenden echter vrij om alsnog conventioneel een hulp-, bijdrage- of onderhoudsplicht overeen te komen.

⁹⁷ Gent 25 maart 1991, *TGR* 1991, 110; Rb. Leuven 27 september 1996, *Journ.proc.* 1996, 26-27, noot P. LEGROS en J.-P. NYS; Rb. Brussel 6 mei 2008, *T.Vred.* 2010, 224; Voorz. Rb. Gent (KG) 7 maart 1990, *TGR* 1990, 88; Vred. Anderlecht 25 oktober 2007, *T.Vred.* 2010, 224; Y.-H. LELEU, *Droit des personnes et des familles*, Brussel, Larcier, 2020, 386-388; F. SWENNEN, *Het personen- en familierecht*, Mortsel, Intersentia, 2021, 404.

⁹⁸ Rb. Leuven 3 juni 1991, *RW* 1992-93, 130, noot J. ROODHOOFT; Rb. Bergen 23 mei 2001, *JLMB* 2002, 648; Rb. Antwerpen (afd. Mechelen) 18 maart 2015, *RABG* 2015, 1113; Vred. Gent 29 juni 1998, *AJT* 1998-99, 629, noot K. JACOBS; Vred. Zomergem 27 mei 2005, *T.Not.* 2005, 495; I. DOM, "Solidariteit tussen feitelijk samenwonende partners?", *NFM* 2018, afl. 2, (30) 36; K. SABBE en G. CNOPS, "Niet getrouwd, wel gescheiden. Juridische aspecten van de beëindiging van de samenwoning", *Not.Fisc.M.* 2002, afl. 1, (1) 7.

⁹⁹ B. SCHEERS, *Onderhoudsplicht na feitelijke samenleving*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2010, 55.

¹⁰⁰ S. EGGERMONT, "De afwikkeling van de samenwoningsrelatie" in P. SENAEVE, F. SWENNEN en G. VERSCHULDEN (eds.), *De beëindiging van de tweerelatie*, Antwerpen, Intersentia, 2012, (253) 273.

Hoofdstuk II. Pensioenen

53. Afgezien van de gevolgen in het personen- en familierecht, spelen de samenlevingsvormen eveneens een determinerende rol in het socialezekerheidsrecht, meer specifiek inzake pensioenen. De gekozen samenlevingsvorm is immers cruciaal om de gerechtigheid op, evenals de omvang van het pensioen te bepalen.¹⁰¹

54. De pensioenen worden doorgaans ingedeeld in drie pijlers. De eerste pijler betreft de wettelijke pensioenen en wordt gefinancierd middels socialezekerheidsbijdragen van werkgevers en werknemers. De tweede pijler bestaat uit de aanvullende pensioenen, gefinancierd door werkgevers en/of werknemers. De vrijwillige pensioenverzekeringen vormen de derde pensioenpijler en worden in de privésfeer afgesloten bij een bank- of verzekeringsinstelling.¹⁰²

55. In dit hoofdstuk wordt de impact van de samenlevingsvormen op de eerste en tweede pensioenpijler besproken. Er wordt nagegaan in hoeverre er rekening wordt gehouden met de samenlevingsvormen. De vraag of gehuwden, wettelijk en feitelijk samenwonenden op voet van gelijkheid worden behandeld, staat centraal in dit hoofdstuk. Teneinde de invloed van de samenlevingsvormen op het wettelijk en aanvullend pensioen van werknemers zo overzichtelijk mogelijk weer te geven, wordt de invloed zowel tijdens als na de beëindiging van de relatie besproken.

A. Wettelijk pensioenstelsel

56. Het wettelijk pensioenstelsel van werknemers bestaat uit twee pensioenen, met name het rustpensioen en het overlevingspensioen. Het rustpensioen heeft tot oogmerk het risico van ouderdom te ondervangen. Werknemers kunnen enkel uit eigen hoofde aanspraak maken op een rustpensioen op basis van hun individuele loopbaan. Het overlevingspensioen voorziet in een uitkering tegen het risico van overlijden van de kostwinner. Anders dan bij het rustpensioen, wordt het overlevingspensioen niet aan de rechthebbende zelf, maar aan de langstlevende echtgenoot uitgekeerd.¹⁰³

57. Hieronder wordt eerst de invloed van de samenlevingsvormen op het rustpensioen van werknemers uiteengezet. Daarbij wordt aandacht besteed aan de impact tijdens de relatie, i.e. algemeen of gezinstarief, evenals de invloed na de beëindiging van de relatie, i.e. pensioensplitsing en echtscheidingspensioen. Vervolgens wordt er nagegaan of de gekozen samenlevingsvorm het overlevingspensioen beïnvloedt. In dit laatste luik wordt eveneens de overgangsuitkering besproken.

¹⁰¹ A. UYTENHOVEN en E. ALOFS, "Gehuwd of ongehuwd: maakt het iets uit in het Belgische socialezekerheidsrecht" in C. FORDER en A. VERBEKE (eds.), *Gehuwd of niet: maakt het iets uit?*, Antwerpen, Intersentia, 2005, (433) 434.

¹⁰² D. HEYLEN en I. VERREY, *Sociaal recht in essentie*, Mortsel, Intersentia, 2019, 405.

¹⁰³ M. VAN INGELGEM en S. DUBOIS, "'Wat doen we: huwen of samenwonen?' – Afwegingen binnen het kader van de Belgische sociale zekerheid" in C. CASTELEIN, A. VERBEKE en L. WEYTS (eds.), *Leuvense notariële geschriften. Notariële actualiteit 2009-2010*, Gent, Larcier, 2010, (111) 113.

Afdeling I. Rustpensioen

1. Tijdens de relatie

58. Het rustpensioen betreft een vervangingsinkomen dat de rechthebbende bescherming biedt tegen het risico van ouderdom. Het wordt uitgekeerd indien de werknemer de pensioengerechtigde leeftijd heeft bereikt, evenals zijn beroepswerkzaamheden heeft beëindigd.¹⁰⁴

59. De omvang van het rustpensioen wordt bepaald aan de hand van drie criteria, namelijk de tijdsduur van de loopbaan, het verworven beroepsinkomen en de gezinssituatie van de pensioengerechtigde.¹⁰⁵ De pensioenuitkering wordt gevormd aan de hand van een bepaald percentage van de som van de jaarlijkse pensioenrechten. Het Belgische wettelijk pensioenstelsel onderscheidt twee percentages. Afhankelijk van de gezinssituatie van de pensioengerechtigde is het algemeen tarief gelijk aan 60%, dan wel het verhoogde gezinstarief van 75% van toepassing. De jaarlijkse pensioenrechten betreffen 1/45 van het bruto-inkomen van datzelfde jaar.¹⁰⁶

Vereenvoudigd kan de berekening van het rustpensioen als volgt worden weergegeven:

$$\text{Loon}^{107} \times 60\% \text{ of } 75\% \times 1/45 \times \text{herwaarderingscoëfficiënt}^{108}$$

60. Gelet op de doelstelling van deze masterscriptie, is hoofdzakelijk de impact van de gezinssituatie van de pensioengerechtigde op diens rustpensioen relevant. Hieronder wordt dan ook dieper ingegaan op het algemeen tarief en het gezinstarief.

61. Het gezinstarief van 75% is voorbehouden aan de gehuwde pensioengerechtigde waarvan de echtgenoot ten laste is. Om als echtgenoot ten laste te worden beschouwd, dient de betrokkene elke beroepsactiviteit te hebben beëindigd, geen rust-of overlevingspensioen te genieten en evenmin te beschikken over een sociaal vervangingsinkomen.¹⁰⁹

62. Het algemeen tarief van 60% vindt toepassing in alle situaties waarin pensioengerechtigden geen aanspraak kunnen maken op het gezinstarief.¹¹⁰ Het betreft aldus een residuair tarief.¹¹¹ Hoewel het algemeen tarief geregeld als 'alleenstaandentarief' wordt aangeduid, is dit niet geheel correct. Het tarief van 60% geldt immers niet alleen voor alleenstaande pensioengerechtigden, maar ook voor gehuwde pensioengerechtigden wiens echtgenoot niet als ten laste wordt beschouwd, evenals voor wettelijk en feitelijk samenwonende pensioengerechtigden. In het geval van wettelijke of

¹⁰⁴ E. ALOFS en E. TIMBERMONT, "Socialezekerheidsrechtelijke aandachtspunten bij (vermogensplanning voor) nieuw samengestelde gezinnen" in G. DEKNUDT, S. BERGHMAN, T. DELAMEILLIEURE, E. ALOFS, E. TIMBERMONT en J. CALLEBAUT (eds.), *Nieuw-samengestelde gezinnen & cohousing*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2020, (59) 101.

¹⁰⁵ J.-F. FUNCK en L. MARKEY, *Droit de la sécurité sociale*, Brussel, Larcier, 2014, 435.

¹⁰⁶ Art. 5, § 1 KB 23 december 1996 tot uitvoering van de artikelen 15, 16 en 17 van de wet van 26 juli 1996 tot modernisering van de sociale zekerheid en tot vrijwaring van de leefbaarheid van de wettelijke pensioenen, BS 17 januari 1997, 904 (hierna afgekort: 'Wet Modernisering Werknemerspensioenen').

¹⁰⁷ Voor het jaar 2021 is dit geplafonneerd tot 60.026,75 EUR.

¹⁰⁸ Teneinde de vroegere lonen in overeenstemming te brengen met de actuele levensduurte. Voor het jaar 2021 bedraagt de herwaarderingscoëfficiënt 1,014487.

¹⁰⁹ Art. 5, §1, eerste lid, a) Wet Modernisering Werknemerspensioenen.

¹¹⁰ Art. 5, §1, eerste lid, b) Wet Modernisering Werknemerspensioenen.

¹¹¹ E. DERMINE en F. REUSENS, "Les effets en droit social" in M. LAMARCHE en J.-L. RENCHON (eds.), *Le statut juridique du couple marié et du couple non marié en droits belge et français - Volume 1*, Brussel, Larcier, 2012, (214) 231.

feitelijke samenwoning is het overigens irrelevant of de partner van de pensioengerechtigde al dan niet te zijnen laste is.¹¹²

63. Er dient verder opgemerkt te worden dat de Federale Pensioendienst (hierna: FPD) steeds het meest gunstige tarief toepast op gehuwden. Indien beide echtgenoten pensioengerechtigd zijn, ontvangen zij principieel elk een rustpensioen aan 60%, doch indien de som van hun individuele rustpensioenen kleiner is dan het bedrag dat ze zouden verkrijgen indien zij één gezinspensioen zouden ontvangen, past de FPD het gezinstarief op de meest voordelige loopbaan van beide toe.¹¹³ Indien de som van de individuele rustpensioenen van elk van de echtgenoten meer bedraagt dan het gezinspensioen, hanteert de FPD ambtshalve het algemeen tarief van 60%.¹¹⁴

2. Na de beëindiging van de relatie

2.1. Feitelijke scheiding of scheiding van tafel en bed

64. De beslissing tot feitelijke scheiding of scheiding van tafel en bed heeft niet het verlies van het gezinspensioen tot gevolg. Feitelijk of van tafel en bed gescheiden echtgenoten kunnen evenwel, zij het onder bepaalde voorwaarden, toepassing maken van de rechtsfiguur van 'pensioensplitsing'. Dit houdt in dat het gezinspensioen bij helften wordt verdeeld over beide thans gescheiden levende echtgenoten. Pensioensplitsing kan eveneens plaatsvinden indien beide echtgenoten een rustpensioen genieten. Het laagste rustpensioen wordt in dat geval vermeerderd met een gedeelte van het hogere rustpensioen van de andere echtgenoot.¹¹⁵

65. Het recht op pensioensplitsing brengt geen eigen recht, doch slechts een aanspraak op de uitbetaling van een gedeelte van het rustpensioen van de andere echtgenoot teweeg. Deze vaststelling impliceert enkele noemenswaardige consequenties. Ten eerste dient de begunstigde echtgenoot, in tegenstelling tot de andere echtgenoot wiens rustpensioen het voorwerp van de splitsing uitmaakt, niet te voldoen aan enige leeftijdsvoorwaarde.¹¹⁶ Daarnaast heeft het overlijden van de andere echtgenoot de beëindiging van het recht op pensioensplitsing tot gevolg, en dit van rechtswege. Het overlijden van de pensioengerechtigde echtgenoot kan in hoofde van de begunstigde evenwel het recht op een overlevingspensioen openen, *infra* nr. 77 ev.¹¹⁷ Tot slot is het recht principieel afhankelijk van een pensioenaanvraag van de pensioengerechtigde echtgenoot. Teneinde aan enig misbruik hieromtrent te remediëren, voorziet de wetgever evenwel in de mogelijkheid voor de begunstigde om zelf een pensioenaanvraag in te dienen ingeval de pensioengerechtigde echtgenoot hieraan verzuimt.¹¹⁸

¹¹² A. UYTENHOVEN en E. ALOFS, "Gehuwd of ongehuwd: maakt het iets uit in het Belgische socialezekerheidsrecht" in C. FORDER en A. VERBEKE (eds.), *Gehuwd of niet: maakt het iets uit?*, Antwerpen, Intersentia, 2005, (433) 457.

¹¹³ Art. 21ter, 4° KB van 21 december 1967 tot vaststelling van het algemeen reglement betreffende het rust- en overlevingspensioen voor werknemers, BS 16 januari 1968, 441 (hierna afgekort: 'Pensioenbesluit Werknemers').

¹¹⁴ Y. STEVENS, "Pensioenen" in J. PUT, V. VERDEYEN en Y. STEVENS (eds.), *Praktijkboek sociale zekerheid. Voor de onderneming en de sociale adviseur*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2021, (639) 672.

¹¹⁵ Art. 74, §3 Pensioenbesluit Werknemers.

¹¹⁶ T. VAN DE CALSEYDE, "Samenlevingsvormen en sociale zekerheid" in V. ALLAERTS, D. DE WAELE, P. HOFSTRÖSSLER, T. KRUGER, T. VAN DE CALSEYDE, E. VAN DER MUSSELE en C. VAN ROY (eds.), *Het gezin 2.0*, Mortsel, Intersentia, 2014, (19) 25.

¹¹⁷ E. ALOFS, "De invloed van een samenlevingsrelatie en de samenlevingsvorm in de sociale zekerheid" in E. ALOFS, R. BARBAIX, S. BROUWERS, T. KRUGER, M. PLETS (eds.), *Samenlevingsvormen en recht: huwelijk, wettelijk- en feitelijk samenwonen*, Antwerpen, Maklu, 2012, (107) 140-141.

¹¹⁸ Art. 74, §6 Pensioenbesluit Werknemers.

66. Pensioensplitsing vindt enkel toepassing bij feitelijke scheiding of scheiding van tafel en bed. De scheiding van tafel en bed is enkel mogelijk in het kader van een huwelijk. Voorts wordt enkel de feitelijke scheiding van echtgenoten beoogd. Dit impliceert bijgevolg dat wettelijk of feitelijk samenwonenden nooit aanspraak maken op het recht van pensioensplitsing.¹¹⁹

67. In het kader van pensioensplitsing is van feitelijke scheiding in twee onderscheiden situaties sprake. Een eerste geval betreft de situatie waarin de echtgenoten verschillende hoofdverblijfplaatsen hebben. Dit wordt vastgesteld aan de hand van de inschrijving in de bevolkingsregisters.¹²⁰ De feitelijke situatie van de echtgenoten is irrelevant. Dientengevolge is pensioensplitsing mogelijk van zodra de echtgenoten onderscheiden hoofdverblijfplaatsen hebben, ofschoon ze *de facto* (nog) samenwonen.¹²¹ Bovendien staat het feitelijk samenwonen van één van de echtgenoten met een derde de aanspraak op de pensioensplitsing niet in de weg.¹²² Ten tweede impliceert het gegeven dat één van de echtgenoten opgesloten is in een gevangenis, opgenomen is in een gesticht ter bescherming van de maatschappij, een bedelaarskolonie of een psychiatrische instelling, het bestaan van een feitelijke scheiding.¹²³ Het feit dat beide echtgenoten eenzelfde hoofdverblijfplaats hebben, doet hieraan geen afbreuk.¹²⁴

68. Het recht op pensioensplitsing betreft een afgeleid recht dat afhankelijk is van de pensioenrechten van de pensioengerechtigde echtgenoot, *supra* nr. 65. Dit impliceert dat de feitelijk of van tafel en bed gescheiden echtgenoot slechts aanspraak maakt op pensioensplitsing indien de andere echtgenoot voldoet aan alle voorwaarden inzake het rustpensioen. Dit houdt in dat de pensioengerechtigde de pensioenleeftijd moet hebben bereikt¹²⁵, zijn beroepsactiviteit moet hebben beëindigd behoudens toegelaten arbeid¹²⁶, geen vervangingsinkomen mag genieten, en mogelijks in België moet verblijven.¹²⁷

69. De begunstigde echtgenoot dient eveneens enkele voorwaarden te vervullen teneinde aanspraak te kunnen maken op een deel van het rustpensioen van zijn echtgenoot. Ten eerste mag de begunstigde niet zijn ontzet uit de ouderlijke macht aangaande één of meerdere kinderen uit het huwelijk met de pensioengerechtigde echtgenoot.¹²⁸ De weigering van het recht op pensioensplitsing kan al gerechtvaardigd worden door het feit dat de begunstigde in het verleden ontzet is geweest uit de ouderlijke macht. Het is daarbij irrelevant of de ouderlijke macht hem nadien wederom werd verleend.¹²⁹ Verder mag de begunstigde niet zijn veroordeeld om zijn echtgenoot naar het leven te hebben gestaan.¹³⁰ Tot slot dient ook de begunstigde te voldoen aan hogergenoemde voorwaarden

¹¹⁹ C. BOULANGER, "Le mariage, la cohabitation légale et la cohabitation de fait, en droit de la sécurité sociale", *Ors.* 2014, (14) 20.

¹²⁰ Art. 74, §1, 4°, a) Pensioenbesluit Werknemers.

¹²¹ Arbh. Bergen 15 februari 1984, *JTT* 1984, 123; O. MICHIELS, "La pension de retraite du conjoint séparé", *Div.Act.* 1998, (50) 50.

¹²² Arbrb. Charleroi 15 juni 1972, *JTT* 1973, 28.

¹²³ Art. 74, §1, 4°, b) Pensioenbesluit Werknemers.

¹²⁴ S. THEUNIS, *Onderzoek naar de pensioensplit als individualisering van het pensioenrecht zowel bij de wettelijke als de aanvullende pensioenen – deels in het burgerlijk recht*, onuitg. thesis KU Leuven, 2015, 14.

¹²⁵ Thans bedraagt de wettelijke pensioenleeftijd 65 jaar. Art. 2, §1, 1° Wet Modernisering Werknemerspensionen.

¹²⁶ Art. 64 en 64bis Pensioenbesluit Werknemers.

¹²⁷ Art. 27 KB nr. 50 24 oktober 1967 betreffende het rust- en overlevingspensioen voor werknemers, *BS* 27 oktober 1967, 11.246 (hierna afgekort: 'Pensioenwet Werknemers'); Art. 65 Pensioenbesluit Werknemers.

¹²⁸ Art. 74, §2, a) Pensioenbesluit Werknemers.

¹²⁹ Arbrb. Hoei 5 november 1975, *Pas.* 1975, III, 87.

¹³⁰ Art. 74, §2, a) Pensioenbesluit Werknemers.

teneinde aanspraak te kunnen maken op een rustpensioen, *supra* nr. 68.¹³¹ De leeftijdsvoorwaarde dient echter niet vervuld te zijn, *supra* nr. 65.¹³²

2.2. Echtscheiding

70. De echtscheiding heeft tot gevolg dat de pensioengerechtigde echtgenoot, zolang hij geen nieuwe echtgenoot ten laste heeft, niet langer gerechtigd is op een rustpensioen aan gezinstarief.¹³³ Daartegenover staat dat de echtscheiding een bijzonder pensioenrecht in hoofde van de voormalige ten laste zijnde echtgenoot creëert, zijnde het echtscheidingspensioen. De gerechtigdheid op een echtscheidingspensioen wordt afhankelijk gesteld van het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd en een gebrek aan voldoende persoonlijk opgebouwde pensioenrechten. De berekening van dit bijzonder pensioenrecht vindt plaats op basis van de loopbaan van de ex-echtgenoot tijdens de duur van het huwelijk. Teneinde de lacunes in de eigen loopbaan die zich situeren tijdens het huwelijk op te vullen, worden de overeenkomstige loopbaanjaren van de voormalige echtgenoot toegevoegd. De lacunes betreffen jaren waarin de betrokkene geen of slechts geringe beroepsinkomsten heeft verworven.¹³⁴

71. Het echtscheidingspensioen wordt berekend op basis van 62,5% van het loon dat de ex-echtgenoot heeft genoten gedurende het huwelijk. Het toepasselijke tarief betreft het algemene tarief van 60%. In de praktijk ontvangt de uit de echt gescheiden begunstigde aldus een echtscheidingspensioen gelijk aan 37,5% van het pensioenrelevant inkomen van de ex-echtgenoot. Er dient echter op gewezen te worden dat het pensioenrelevant loon van de ex-echtgenoot verminderd wordt met het loon van de begunstigde van het overeenstemmende jaar waarvoor hij aanspraak kan maken op een rustpensioen. Dit kan worden verklaard door het subsidiaire karakter van het echtscheidingspensioen ten aanzien van het rustpensioen op basis van de eigen loopbaan.¹³⁵

72. Voorts is het cruciaal dat enkel de jaren tijdens het huwelijk in aanmerking worden genomen. Er wordt geen rekening gehouden met de voorafgaandelijke wettelijke of feitelijke samenwoning van betrokkenen.¹³⁶ Aangezien de beëindiging van de relatie door middel van echtscheiding is voorbehouden aan gehuwden, zijn wettelijk en feitelijk samenwonenden vanzelfsprekend nooit gerechtigd op een echtscheidingspensioen.¹³⁷

73. Het echtscheidingspensioen betreft een eigen recht in hoofde van de begunstigde.¹³⁸ Bijgevolg is het irrelevant of de ex-echtgenoot al dan niet pensioengerechtigd is. Daarnaast laat dit zelfstandig

¹³¹ Art. 74, §2, c) en d) Pensioenbesluit Werknemers.

¹³² W. VAN EECKHOUTTE, "Pensioen van feitelijk of uit de echt gescheiden echtgenoten" in W. VAN EECKHOUTTE (ed.), *Sociaal compendium socialezekerheidsrecht 2018-2019 met fiscale notities*, II, Mechelen, Wolters Kluwer, 2018, (2065) 2068.

¹³³ E. ALOFS, "De socialezekerheidsrechtelijke aspecten van notariële gezinsdossiers" in G. VERSCHULDEN (ed.), *Rechtskroniek voor het Notariaat deel 24*, Brugge, die Keure, 2014, (1) 42.

¹³⁴ Art. 76, lid 1 Pensioenbesluit Werknemers; A. UYTENHOVEN en E. ALOFS, "Gehuwd of ongehuwd: maakt het iets uit in het Belgische socialezekerheidsrecht" in C. FORDER en A. VERBEKE (eds.), *Gehuwd of niet: maakt het iets uit?*, Antwerpen, Intersentia, 2005, (433) 460.

¹³⁵ Art. 77, lid 1 Pensioenbesluit Werknemers.

¹³⁶ J. VAN DROOGHENBROECK, "Le conflit familial et le droit social" in E. VIEUJEAN (ed.), *Le conflit familial à la croisée du droit*, Brussel, Bruylant, 2004, (117) 155.

¹³⁷ C. BOULANGER, "Het huwelijk, de wettelijke en de feitelijke samenwoning in het socialezekerheidsrecht" in H. CASMAN en M. VAN LOOCK (eds.), *Huwelijksvermogensrecht*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2015, (TVII.-1) TVII.5.-3.

¹³⁸ Arbh. Gent 15 januari 1982, *TSR* 1982, 235.

pensioenrecht de omvang van het rustpensioen van de gewezen echtgenoot onverlet.¹³⁹ Het echtscheidingspensioen betreft immers geen deel van het rustpensioen van de ex-echtgenoot, doch wordt uitgekeerd ten laste van de Belgische Schatkist.¹⁴⁰ Het zelfstandige karakter heeft tot slot tot gevolg dat het echtscheidingspensioen onaangetast blijft bij het overlijden van de voormalige echtgenoot.¹⁴¹

74. Het echtscheidingspensioen dient beschouwd te worden als een deel van het globale rustpensioen dat de werknemer verkrijgt. Het betreft een eigen recht in hoofde van de begunstigde ter aanvulling van het eigen opgebouwde rustpensioen. Bijgevolg dient de begunstigde de toegangsvoorwaarden tot het rustpensioen te vervullen, *supra* nr. 68.¹⁴²

75. Daarnaast gelden er drie specifieke vereisten teneinde aanspraak te kunnen maken op een echtscheidingspensioen. Vooreerst mag de begunstigde niet ontzet zijn uit de ouderlijke macht, *supra* nr. 69. De tweede voorwaarde houdt in dat hij niet veroordeeld mag zijn geweest om zijn voormalige echtgenoot naar het leven te hebben gestaan. Tot slot kan de begunstigde enkel aanspraak maken op een echtscheidingspensioen indien hij niet hertrouwd is.¹⁴³ Het aangaan van een nieuw huwelijk brengt de schorsing van de uitbetaling van het echtscheidingspensioen teweeg. Het echtscheidingspensioen herleeft evenwel indien het nieuwe huwelijk door echtscheiding dan wel door overlijden ontbonden wordt.¹⁴⁴ Indien de betrokkene meermaals uit de echt scheidt, kan hij verscheidene echtscheidingspensioenen cumuleren. Er dient echter op gewezen te worden dat deze cumulatie beperkt is tot één volledige beroepsloopbaan, zijnde 45 jaren.¹⁴⁵

Afdeling II. Overlevingspensioen en overgangsuitkering

1. Tijdens de relatie

76. Het overlevingspensioen betreft een vangnet indien de kostwinner overlijdt, en ontstaat derhalve slechts bij overlijden van één van de partners. Dientengevolge, kan men tijdens de relatie onder geen enkel beding aanspraak maken op een overlevingspensioen ten opzichte van zijn huidige partner.¹⁴⁶

2. Na de beëindiging van de relatie

77. Indien de relatie beëindigd wordt ten gevolge van het overlijden van één van de partners, ontstaat er een bijzonder pensioenrecht in hoofde van de langstlevende, het overlevingspensioen. Dit pensioenrecht, dat berekend wordt op basis van de loopbaan van de overleden echtgenoot, wordt

¹³⁹ S. DEGRAVE, *Les impacts de la situation familiale sur le droit de la sécurité sociale*, II, Waterloo, Kluwer, 2006, 157-158.

¹⁴⁰ N. TORFS, *Echtscheiding en pensioen*, onuitg. doctoraatsthesis Rechten KU Leuven, 1991, 272.

¹⁴¹ A. UYTENHOVE, S. RENETTE en E. LENAERTS, *Feitelijke scheiding, echtscheiding en sociale zekerheid*, Brugge, die Keure, 2004, 226-227.

¹⁴² Art. 76 Pensioenbesluit Werknemers.

¹⁴³ Art. 75 Pensioenbesluit Werknemers.

¹⁴⁴ S. DEGRAVE, *Les impacts de la situation familiale sur le droit de la sécurité sociale*, II, Waterloo, Kluwer, 2006, 159.

¹⁴⁵ E. ALOFS, "Gezin en sociale zekerheid" in VLAAMSE CONFERENTIE BIJ DE BALIE TE GENT (ed.), *Personen- en familierecht*, Brussel, Intersentia, 2015, (1) 43; D. HEYLEN, L. PUTMAN, K. TIMMERMAN, I. VERBEECK, I. VERREYNT en V. VERVLIEET, *Socialezekerheidsrecht toegepast*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 261.

¹⁴⁶ M. VAN INGELGEM en S. DUBOIS, "Wat doen we: huwen of samenwonen? – Afwegingen binnen het kader van de Belgische sociale zekerheid" in C. CASTELEIN, A. VERBEKE en L. WEYTS (eds.), *Leuvense notariële geschriften. Notariële actualiteit 2009-2010*, Gent, Larcier, 2010, (111) 113.

onder bepaalde voorwaarden periodiek uitgekeerd aan de langstlevende echtgenoot.¹⁴⁷ Wederom is het toepassingsgebied *ratione personae* beperkt tot gehuwden. Langstlevende wettelijk en feitelijk samenwonenden zijn derhalve nooit gerechtigd op deze publiekrechtelijke dekking van het overlijdensrisico.¹⁴⁸

78. Ingevolge de wet van 5 mei 2014 is de regelgeving inzake overlevingspensioenen grondig gewijzigd.¹⁴⁹ De nieuwe wetgeving is van toepassing op echtgenoten wiens wederscheft sedert 1 januari 2015 is overleden.¹⁵⁰ De *ratio* van deze wetwijziging spruit voort uit de vaststelling dat veel langstlevende echtgenoten hun beroepsactiviteiten verminderden of zelfs volledig beëindigden teneinde aanspraak te kunnen maken op een overlevingspensioen. Het overlevingspensioen veroorzaakte aldus een inactiviteitsval, wat vervolgens resulteerde in een verminderde opbouw van eigen pensioenrechten.¹⁵¹ Teneinde aan deze problematiek te remediëren, onderscheidde de wetgever twee types nabestaandenuitkeringen: het overlevingspensioen en de overgangsuitkering. Het overlevingspensioen voorziet in een levenslange uitkering vanaf de langstlevende echtgenoot een bepaalde leeftijd heeft bereikt. De overgangsuitkering voorziet in een kortstondige tegemoetkoming wegens de verhoogde toekenningsleeftijd voor het overlevingspensioen.¹⁵² Hierna worden de twee nabestaandenuitkeringen afzonderlijk besproken.

2.1. Overlevingspensioen

79. Naar aanleiding van de hogergenoemde hervorming, wordt de leeftijdsvereiste om aanspraak te kunnen maken op een overlevingspensioen geleidelijk aan opgetrokken van 45 naar 50 jaar. Opdat de langstlevende een overlevingspensioen kan genieten, dient hij, indien zijn echtgenoot op 1 januari 2025 of later overlijdt, de leeftijd van 50 jaar te hebben bereikt.¹⁵³ De vereiste toekenningsleeftijd wordt vastgesteld op basis van de datum van het overlijden van de echtgenoot. Initieel besloot de wetgever de leeftijdsvereiste te verhogen tot 55 jaar. Het Grondwettelijk Hof vernietigde evenwel de bepalingen hieromtrent wegens de disproportionele consequenties ten aanzien van personen die niet of slechts gedeeltelijk actief zijn op de arbeidsmarkt. De verhoging van de leeftijdsvereiste tot 55 jaar zou hen immers in een preciaire situatie plaatsen.¹⁵⁴

80. Het niet voldoen van de leeftijdsvereiste heeft tot gevolg dat de langstlevende echtgenoot geen recht heeft op de onmiddellijke uitbetaling van een overlevingspensioen. Sedert de hervorming in 2014 kan hij evenwel, zij het onder bepaalde voorwaarden, aanspraak maken op een overgangsuitkering, *infra* nr. 86 ev. Er dient echter opgemerkt te worden dat het niet bereiken van

¹⁴⁷ Y. STEVENS, "Pensioenen" in J. PUT, V. VERDEYEN en Y. STEVENS (eds.), *Praktijkboek sociale zekerheid. Voor de onderneming en de sociale adviseur*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2021, (639) 703.

¹⁴⁸ C. BOULANGER, "Le mariage, la cohabitation légale et la cohabitation de fait, en droit de la sécurité sociale", *Ors.* 2014, (14) 22.

¹⁴⁹ Wet van 5 mei 2014 tot wijziging van het rustpensioen en het overlevingspensioen en tot invoering van de overgangsuitkering in de pensioenregeling voor werknemers en houdende geleidelijke opheffing van de verschillen in behandeling die berusten op het onderscheid tussen werklieden en bedienden inzake aanvullende pensioenen, *BS* 9 mei 2014, 38.027 (hierna afgekort: 'Wet Hervorming Overlevingspensioen Werknemers').

¹⁵⁰ Art. 19-20 Wet Hervorming Overlevingspensioen Werknemers.

¹⁵¹ MvT bij het wetsontwerp tot wijziging van het rustpensioen en het overlevingspensioen en tot invoering van de overgangsuitkering, in de pensioenregeling voor werknemers, *Parl.St.* Kamer 2013-14, nr. 3399/1.

¹⁵² E. ALOFS en E. TIMBERMONT, "Socialezekerheidsrechtelijke aandachtspunten bij (vermogensplanning voor) nieuw samengestelde gezinnen" in G. DEKNUDT, S. BERGHMAN, T. DELAMEILLIEURE, E. ALOFS, E. TIMBERMONT en J. CALLEBAUT (eds.), *Nieuw-samengestelde gezinnen & cohousing*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2020, (59) 112.

¹⁵³ Art. 16, §1, lid 2 Pensioenwet Werknemers.

¹⁵⁴ GwH 30 november 2017, nr. 135/2017, *NJW* 2018, 211, noot E. TIMBERMONT.

de vereiste leeftijd niet het verlies van het recht op een overlevingspensioen betekent, doch enkel leidt tot een schorsing van de uitbetaling. Van zodra de langstlevende de vereiste leeftijd bereikt, kan hij aanspraak maken op de uitbetaling van het overlevingspensioen. De som van de pensioenrechten, opgebouwd vanaf het overlijden van de echtgenoot tot aan het bereiken van de vereiste leeftijd, komt echter niet in aanmerking voor uitbetaling.¹⁵⁵

81. Naast de leeftijdsvereiste dient de langstlevende enkele andere voorwaarden te vervullen teneinde aanspraak te kunnen maken op een overlevingspensioen. Vooreerst mag hij, op enkele wettelijke uitzonderingen na, geen arbeids- of vervangingsinkomen genieten.¹⁵⁶ Daarnaast mag hij niet onwaardig zijn om te erven van de overleden echtgenoot.¹⁵⁷ Verder moeten de echtgenoten ten tijde van het overlijden van één van hen minstens één jaar gehuwd zijn.¹⁵⁸ De langstlevende mag voorts niet hertrouwen.¹⁵⁹ Tot slot dient hij in enkele uitzonderlijke gevallen een verblijfsvoorwaarde te vervullen.¹⁶⁰

82. Niettegenstaande de grondige hervorming, blijkt uit de hierboven opgesomde voorwaarden dat het overlevingspensioen nog steeds is voorbehouden aan gehuwden. Het bestaan van een huwelijk is voldoende teneinde aanspraak te kunnen maken op een overlevingspensioen. Feitelijke scheiding, scheiding van tafel en bed of een lopende echtscheidingsprocedure hebben geen invloed op dit pensioenrecht. Dat wettelijk en feitelijk samenwonenden nooit recht hebben op een overlevingspensioen, werd reeds meermaals, gelet op de verschillende juridische situatie van gehuwden en niet-gehuwden, niet-discriminatoir geacht door zowel Belgische als internationale rechtscollèges.¹⁶¹ Opmerkelijk is dat in het federale regeerakkoord van 1 december 2011 werd voorgesteld om wettelijk samenwonenden op gelijke voet te plaatsen met gehuwden indien zij, middels een overeenkomst, de hulpplicht tussen hen van toepassing hebben verklaard.¹⁶² Ook in het parlement¹⁶³ en bij de Raad van de Gelijke Kansen voor Mannen en Vrouwen¹⁶⁴ gingen er stemmen op om inzake overlevingspensioenen eveneens andere samenlevingsvormen in aanmerking te nemen. De regering ging echter niet in op dit voorstel, wat resulteerde in een behouden beperkte personele draagwijdte van het overlevingspensioen.¹⁶⁵

¹⁵⁵ E. ALOFS, "Gezin en sociale zekerheid" in VLAAMSE CONFERENTIE BIJ DE BALIE TE GENT (ed.), *Personen- en familierecht*, Brussel, Intersentia, 2015, (1) 46.

¹⁵⁶ Art. 25, lid 1 Pensioenwet Werknemers.

¹⁵⁷ Art. 19, §2 Pensioenwet Werknemers.

¹⁵⁸ Art. 17, lid 1 Pensioenwet Werknemers.

¹⁵⁹ Art. 19, §1 Pensioenwet Werknemers.

¹⁶⁰ Art. 27 Pensioenwet Werknemers.

¹⁶¹ EHRM 27 april 2000, nr. 45851/99, Shackell/Verenigd Koninkrijk; EHRM 10 mei 2001, nr. 56501/00, Mata Estevez/Spanje; ECRM 30 augustus 1993, nr. 21173/93, G.A.B./Spanje; ECRM 4 maart 1998, nr. 34615/97, Quintana Zapata/Spanje; Arbitragehof 12 juli 2001, nr. 94/2001.

¹⁶² Regeerakkoord 1 december 2011, 104 e.v., www.dekamer.be.

¹⁶³ Verslag bij het wetsontwerp tot wijziging van het rustpensioen en het overlevingspensioen en tot invoering van de overgangsuitkering, in de pensioenregeling voor werknemers, *Parl.St.* Kamer 2013-14, nrs. 3399/3, 7, 9 en 12-13 en 20.

¹⁶⁴ RAAD VAN DE GELIJKE KANSEN VOOR MANNEN EN VROUWEN, *Advies nr. 142, van 21 maart 2014, van de Raad van de Gelijke Kansen voor Mannen en Vrouwen, betreffende een voorontwerp van wet "tot wijziging van het rustpensioen en het overlevingspensioen en tot oprichting van de overgangsuitkering, in de pensioenregeling voor werknemers"*, <http://www.raadvandegelijkkekansen.be/media/products/425/706/142overlevingspensioenwerknemersNL.pdf>.

¹⁶⁵ E. ALOFS en G. VAN LIMBERGHEN, "De hervorming van het overlevingspensioen in het kader van de bescherming van de langstlevende echtgenoot: van overlevingspensioen naar overgangsuitkering", *TFAM* 2015, afl. 2, (34) 38.

83. Voorts is het bestaan van een huwelijk cruciaal ingevolge de vereiste van één jaar huwelijk. De duurzaamheidsvereiste heeft tot doel huwelijken *in extremis* te ontmoedigen.¹⁶⁶ Sedert de wetswijziging in 2014 dient dit vereiste enigszins genuanceerd te worden.¹⁶⁷ Voortaan dient de wettelijke samenwoning die dateert van voor het huwelijk eveneens in rekening te worden gebracht voor de berekening van de duurzaamheidsvereiste van één jaar.¹⁶⁸ Deze wijziging kwam er in navolging van een arrest van het Grondwettelijk Hof waarin werd geoordeeld dat de ontzegging van een overlevingspensioen aan de langstlevende echtgenoot die minder dan één jaar met de overleden werknemer was gehuwd, doch waarmee hij eerder wettelijk samenwoonde, de artikelen 10 en 11 Gw. schendt in zoverre de gecumuleerde duur van het huwelijk en de onmiddellijk eraan voorafgaande wettelijke samenwoning ten minste één jaar bedraagt.¹⁶⁹ Feitelijke samenwoning, onmiddellijk voorafgaand aan het huwelijk, wordt echter nooit in rekening gebracht.¹⁷⁰ Afgezien van het hogergenoemde arrest, blijft het Grondwettelijk Hof inzake overlevingspensioenen nog steeds vasthouden aan de samenlevingsvorm van het huwelijk.¹⁷¹

In een aantal gevallen dient de duurzaamheidsvereiste niet vervuld te zijn. Dit is met name het geval indien er uit het huwelijk een kind is geboren, indien één van de echtgenoten op het ogenblik van het overlijden een kind ten laste had waarvoor hij kinderbijslag ontving of indien na het sluiten van het huwelijk een ongeval plaatsvond of een beroepsziekte aanving of verergerde die het overlijden tot gevolg had.¹⁷²

84. Het aangaan van een nieuw huwelijk leidt tot de schorsing van het overlevingspensioen.¹⁷³ Een nieuwe wettelijk of feitelijke samenwoning laat het overlevingspensioen daarentegen onverlet. Het overlevingspensioen kan mogelijks herleven bij de ontbinding van het huwelijk. Ontbinding door echtscheiding leidt namelijk tot herleving van het oorspronkelijke overlevingspensioen.¹⁷⁴ Indien het nieuwe huwelijk wederom door overlijden ontbonden wordt, kan de langstlevende slechts aanspraak maken op het hoogste overlevingspensioen. Cumulatie van verschillende overlevingspensioenen is bijgevolg uitgesloten.¹⁷⁵

85. Het overlevingspensioen bedraagt 80% van het rustpensioen van de overleden echtgenoot, berekend tegen gezinstarief.¹⁷⁶ Concreet betekent dit dat het overlevingspensioen overeenstemt met een rustpensioen berekend tegen het algemene tarief van 60%.¹⁷⁷

¹⁶⁶ Arbitragehof 22 december 1999, nr. 138/99; Arbitragehof 12 juli 2001, nr. 94/2001.

¹⁶⁷ Art. 3, 1° Wet Hervorming Overlevingspensioen Werknemers.

¹⁶⁸ Art. 17, lid 1 Pensioenwet Werknemers.

¹⁶⁹ GwH 25 maart 2009, nr. 60/2009; Y. STEVENS, "Overlevingspensioen voor samenwonende partners", *NJW* 2009, afl. 204, (554) 554.

¹⁷⁰ Arbrb. Gent 26 juni 2015, AR 15/49/A; Y. STEVENS, "Pensioenen als instrument van geïndividualiseerd arbeidsmarktbeleid en armoedebeleid" in J. PUT en Y. STEVENS (eds.), *Ontwikkelingen van de sociale zekerheid 2011-2016*, Brugge, die Keure, (557) 595.

¹⁷¹ GwH 22 mei 2014, nr. 83/2014; T. VAN EYCK, *Nieuwe gezinsvormen in de sociale zekerheid*, onuitg. thesis Rechten KU Leuven, 2021, 15-16.

¹⁷² Art. 17, lid 1 Pensioenbesluit Werknemers.

¹⁷³ Art. 19, §1 Pensioenwet Werknemers.

¹⁷⁴ A. UYTENHOVE, S. RENETTE en E. LENAERTS, *Feitelijke scheiding, echtscheiding en sociale zekerheid*, Brugge, die Keure, 2004, 247.

¹⁷⁵ Art. 20, lid 2 Pensioenwet Werknemers.

¹⁷⁶ Art. 4, §1 wet 20 juli 1990 tot instelling van een flexibele pensioenleeftijd voor werknemers en tot aanpassing van de werknemerspensioenen aan de evolutie van het algemeen welzijn, *BS* 15 augustus 1990, 15.875.

¹⁷⁷ Berekening overlevingspensioen: 80% x 75% = 60%.

2.2. Overgangsuitkering

86. Tot voor kort konden langstlevende echtgenoten die niet voldeden aan de leeftijds- en huwelijksvereisten inzake het overlevingspensioen, aanspraak maken op een tijdelijk overlevingspensioen. De hervorming in 2014 betekende het einde van dit tijdelijk overlevingspensioen.¹⁷⁸ Ter vervanging werd de overgangsuitkering in het leven geroepen. In tegenstelling tot het tijdelijk overlevingspensioen, wordt de overgangsuitkering enkel toegekend indien de langstlevende echtgenoot de leeftijdsvereiste niet vervult.¹⁷⁹ De langstlevende kan bijgevolg niet langer aanspraak maken op een overgangsuitkering indien de duurzaamheidsvereiste van één jaar huwelijk niet wordt bereikt.¹⁸⁰

87. Teneinde aanspraak te maken op een overgangsuitkering dienen dezelfde vereisten als voor de toekenning van een overlevingspensioen te zijn vervuld, *supra* nr. 81. De nuancering van de duurzaamheidsvereiste ten gevolge van het arrest van het Grondwettelijk Hof van 25 maart 2009 geldt eveneens ten aanzien van de overgangsuitkering. Een opmerkelijk aspect betreft de mogelijkheid om het recht op een overgangsuitkering, middels een Koninklijk Besluit, eveneens toe te kennen aan wettelijk samenwonenden op voorwaarde dat zij niet verbonden zijn door een familieband, aanverwantschap of adoptie die een bij het Burgerlijk Wetboek vastgesteld huwelijksverbod inhoudt.¹⁸¹ Ook de Federale Adviesraad voor Ouderen brak in het verleden al een lans voor de openstelling van de overgangsuitkering voor wettelijk samenwonenden, doch enkel voor zij die volgens de wet ook met elkaar kunnen huwen.¹⁸² Hoewel deze opportuniteit thans wettelijk verankerd ligt, werd hiervan alsnog geen gebruik gemaakt.¹⁸³

88. De berekening van de overgangsuitkering verloopt op dezelfde wijze als het overlevingspensioen, *supra* nr. 85. Het weze opgemerkt dat overgangsuitkeringen, in tegenstelling tot overlevingspensioenen, onbeperkt gecumuleerd kunnen worden met beroepsinkomsten of andere socialezekerheidsuitkeringen. Op deze wijze wenst de wetgever de rechthebbende aan te moedigen om actief te blijven op de arbeidsmarkt.¹⁸⁴

89. De overgangsuitkering betreft een tijdelijk pensioenrecht, afhankelijk van de gezinssituatie van de begunstigde. Indien er op het ogenblik van het overlijden geen kind ten laste is waarvoor één van de echtgenoten kinderbijslag ontving, ontvangt de langstlevende echtgenoot gedurende 18 maanden een overgangsuitkering. De overgangsuitkering wordt voor een periode van 36 maanden toegekend indien er, ten tijde van het overlijden, een kind ten laste is dat in het kalenderjaar van het overlijden de leeftijd van dertien jaar bereikt. De langstlevende echtgenoot is tot slot gedurende 48 maanden gerechtigd op een overgangsuitkering indien er, op het ogenblik van het overlijden, een kind ten laste is dat de leeftijd van dertien jaar niet bereikt of indien er een gehandicapt kind ten laste is,

¹⁷⁸ Art. 6 Wet Hervorming Overlevingspensioen Werknemers.

¹⁷⁹ Art. 21*bis* Pensioenwet Werknemers.

¹⁸⁰ E. ALOFS en E. TIMBERMONT, "Socialezekerheidsrechtelijke aandachtspunten bij (vermogensplanning voor) nieuw samengestelde gezinnen" in G. DEKNUDT, S. BERGHMAN, T. DELAMEILLIEURE, E. ALOFS, E. TIMBERMONT en J. CALLEBAUT (eds.), *Nieuw-samengestelde gezinnen & cohousing*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2020, (59) 116.

¹⁸¹ Art. 21*quinquies* Wet Hervorming Overlevingspensioen Werknemers.

¹⁸² FEDERALE OVERHEIDSDIENST VOOR OUDEREN, *Minderheidsnota. Advies nr. 2014/1 inzake de hervorming van het overlevingspensioen voor werknemers: de invoering van een overgangsuitkering*, <https://adviesraadouderen.belgium.be/docs/minderheidsnota-2014-1-overlevingspensioen.pdf>.

¹⁸³ E. ALOFS, "Gezin en sociale zekerheid" in VLAAMSE CONFERENTIE BIJ DE BALIE TE GENT (ed.), *Personen- en familierecht*, Brussel, Intersentia, 2015, (1) 51-52.

¹⁸⁴ *Ibid.*, (1) 52.

alsmede indien er een kind geboren wordt binnen de 300 dagen na het overlijden.¹⁸⁵ Hoewel dit werd voorzien in het regeerakkoord van 1 december 2011¹⁸⁶, en dit uitdrukkelijk werd verzocht door de Raad van de Gelijke Kansen voor Mannen en Vrouwen¹⁸⁷, speelt de duur van het huwelijk geen enkele rol inzake de periode waarin de langstlevende recht heeft op een overgangsuitkering.

Afdeling III. Tussentijdse conclusie

90. De keuze voor een bepaalde samenlevingsvorm dient weloverwogen te worden gemaakt, aangezien dit ook vandaag nog belangrijke implicaties heeft in het kader van het wettelijk pensioenstelsel van werknemers.

91. De gekozen samenlevingsvorm betreft tijdens de relatie vooreerst een cruciaal element in de berekening van het rustpensioen van werknemers. Het gezinsspensioen ten belope van 75% wordt immers voorbehouden aan gehuwden. Wettelijk en feitelijk samenwonenden kunnen onder geen enkel beding genieten van het gezinstarief. Zij kunnen enkel aanspraak maken op een 'alleenstaandenspensioen' aan 60%, ongeacht hun partner al dan niet te hunnen laste is.

92. Daarnaast zijn enkel gehuwden, bij feitelijke scheiding of scheiding van tafel en bed, gerechtigd op pensioensplitsing, waardoor de 'zwakkere' echtgenoot een deel van het rustpensioen van de andere echtgenoot bekomt. Dergelijke regeling bestaat niet voor wettelijk en feitelijk samenwonenden.

93. Voorts is het echtscheidingspensioen voorbehouden aan gehuwden, daar enkel echtgenoten uit de echt kunnen scheiden. Wettelijk en feitelijk samenwonenden kunnen bijgevolg nooit aanspraak maken op een echtscheidingspensioen.

94. De samenlevingsvorm is tevens relevant in het kader van het overlevingspensioen en de overgangsuitkering. Enkel gehuwden kunnen hier immers aanspraak op maken. Wettelijk en feitelijk samenwonenden vallen wederom uit de boot. Er dient echter opgemerkt te worden dat er in zekere mate rekening wordt gehouden met de wettelijke samenwoning. Dit is immers het geval in het kader van de duurzaamheidsvereiste van één jaar huwelijk, waarbij naast de duur van het huwelijk eveneens de duur van de voorafgaande wettelijke samenwoning in rekening wordt gebracht.

95. De invloed van de samenlevingsvormen op het wettelijk pensioenstelsel van werknemers kan schematisch als volgt worden weergegeven:

¹⁸⁵ Art. 21ter, §1 Pensioenwet Werknemers.

¹⁸⁶ Regeerakkoord 1 december 2011, 104 e.v., www.dekamer.be.

¹⁸⁷ RAAD VAN DE GELIJKE KANSEN VOOR MANNEN EN VROUWEN, *Advies nr. 142, van 21 maart 2014, van de Raad van de Gelijke Kansen voor Mannen en Vrouwen, betreffende een voorontwerp van wet "tot wijziging van het rustpensioen en het overlevingspensioen en tot oprichting van de overgangsuitkering, in de pensioenregeling voor werknemers"*, <http://www.raadvandegelijkkekansen.be/media/products/425/706/142overlevingspensioenwerknemersNL.pdf>.

Wettelijk pensioenstelsel van werknemers						
	Rustpensioen			Overlevingspensioen		
	Tijdens de relatie	Na de beëindiging van de relatie		Tijdens de relatie	Na de beëindiging van de relatie	
	Tarief	Pensioen-splitsing	Echt-scheidings-pensioen	/	Overlevings-pensioen	Overgangs-uitkering
Huwelijk	Keuze: 75% of 60%	Ja	Ja	/	Ja	Ja
Wettelijke samen-woning	60%	Neen	Neen	/	Neen	Neen
Feitelijke samen-woning	60%	Neen	Neen	/	Neen	Neen

B. Aanvullend pensioenstelsel

96. Artikel 3, §1, 1° Wet Aanvullende Pensioenen (hierna: WAP) definieert het aanvullend pensioen als volgt: “*Het rust- en/of overlevingspensioen bij overlijden van de aangeslotene vóór of na de pensioenleeftijd, of de ermee overeenstemmende kapitaalswaarde, die op basis van de in een pensioenreglement of een pensioenovereenkomst bepaalde verplichte stortingen worden toegekend ter aanvulling van een krachtens een wettelijke socialezekerheidsregeling vastgesteld pensioen*”.

97. Aanvullende pensioenen hebben tot doel te anticiperen op het risico van ouderdom. Het betreft een vangnet voor het inkomensverlies dat gepaard gaat met pensionering. Aangezien de wettelijke pensioenen dit inkomensverlies veelal onvoldoende opvingen, werden de aanvullende pensioenen in het leven geroepen.¹⁸⁸ Aanvullende pensioenen kunnen zowel een rustpensioen als een overlevingspensioen betreffen.¹⁸⁹

98. De financiering van de aanvullende pensioenen gebeurt aan de hand van de kapitalisatiemethode. Werkgevers en/of werknemers storten bijdragen aan een verzekeringsmaatschappij of pensioenfonds. Die laatsten beleggen vervolgens deze bijdragen. Wanneer de werknemer de pensioengerechtigde leeftijd heeft bereikt, wordt het opgebouwde kapitaal boven op het wettelijk pensioen uitgekeerd. Het aanvullend pensioen wordt uitbetaald in de vorm van een eenmalig kapitaal of een maandelijks uitkering.¹⁹⁰

¹⁸⁸ N. WELLEMANS, *Alternatieve verloning 2021*, Limal, Anthemis, 2021, 74.

¹⁸⁹ Y. STEVENS, “Pensioenen” in J. PUT, V. VERDEYEN en Y. STEVENS (eds.), *Praktijkboek sociale zekerheid. Voor de onderneming en de sociale adviseur*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2021, (639) 720.

¹⁹⁰ D. HEYLEN, L. PUTMAN, K. TIMMERMAN, I. VERBEECK, I. VERREYNT en V. VERVLIET, *Socialezekerheidsrecht toegepast*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 295.

99. Hierna wordt onderzocht wat de invloed van de gekozen samenlevingsvorm op de opbouw van het aanvullend pensioen tijdens de relatie is, alsmede wat het lot van deze pensioenrechten bij de beëindiging van de relatie is.

Afdeling I. Tijdens de relatie

100. De omvang van het aanvullend pensioen is afhankelijk van de verplichte werkgevers- en/of werknemersbijdragen. De gekozen samenlevingsvorm is principieel irrelevant in het licht van de opbouw van aanvullende pensioenrechten. Een werknemer is bijgevolg niet gerechtigd op het ontvangen van meer of minder aanvullend pensioen naargelang hij al dan niet gehuwd is.¹⁹¹

101. Er dient echter op gewezen te worden dat het recht op aanvullend pensioen het voorwerp uitmaakt van een pensioenovereenkomst of -reglement. Dientengevolge staat het de betrokkenen vrij om van dit beginsel contractueel af te wijken, en de opbouw van het aanvullend pensioen aldus afhankelijk te stellen van de gezinssituatie van de werknemer.¹⁹²

Afdeling II. Na de beëindiging van de relatie

1. Beëindiging ingevolge overlijden

102. Het overlijden van de partner van de begunstigde werknemer heeft in beginsel geen invloed op de opbouw van diens aanvullend pensioen, doch contractuele afwijkingen zijn mogelijk, *supra* nr. 101.

103. Aan het overlijden van de pensioengerechtigde zelf zijn veelal wel gevolgen gekoppeld. Pensioenovereenkomsten en -reglementen bevatten doorgaans een overlijdensdekking in geval van overlijden van de werknemer voor het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd. Zodoende wordt er een uitkering aan de nabestaanden van de werknemer gegarandeerd. In principe ontvangt de in de overlijdensdekking aangeduide begunstigde de uitkering, doch in de praktijk wordt veelal gebruik gemaakt van een standaardclausule. Zulke standaardclausules duiden veelal de echtgenoot, en eventueel de wettelijk samenwonende partner, van de werknemer aan als begunstigde. Slechts sporadisch verwijst een standaardclausule naar de feitelijk samenwonende partner.¹⁹³

2. Beëindiging tijdens het in leven zijn van beide partners

2.1. Huidig kader

104. De feitelijke scheiding of scheiding van tafel en bed impliceert geen gevolgen aangaande de verdeling van de aanvullende pensioenrechten. Een pensioensplitsing, conform de wetgeving inzake wettelijke pensioenen van werknemers, is bijgevolg niet aan de orde.¹⁹⁴

105. Bij de definitieve beëindiging van de relatie rijst de vraag naar de verdeling van het aanvullend pensioen. De verdeling van het opgebouwde aanvullend pensioen wordt vanuit

¹⁹¹ Y. STEVENS, "Pensioenen" in J. PUT, V. VERDEYEN en Y. STEVENS (eds.), *Praktijkboek sociale zekerheid. Voor de onderneming en de sociale adviseur*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2021, (639) 720.

¹⁹² N. CLAES, *Huwen of samenwonen. Welke invloed op mijn pensioen?*, 21 december 2021, <https://www.nn.be/nl/kapitalevragen/huwen-samenwonen-welke-invloed-op-mijn-pensioen>.

¹⁹³ L. EVERAERT, *De impact van samenlevingsvormen*, Mortsels, Intersentia, 2019, 71; J. VAN GYSEGEM en L. VERMEULEN, "De split van het (aanvullend) pensioen: waarom en hoe?", *Or.* 2012, afl. 8, (194) 206.

¹⁹⁴ H. BUYSENS en T. VAN DE CALSEYDE, "Echtscheiding en sociaal recht" in S. BROUWERS (ed.), *Bestendig Handboek Echtscheiding*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2019, afl. 49, (VI.1-1) VI.3-36.

huwelijksvermogensrechtelijke context benaderd. Indien wettelijk of feitelijk samenwonende partners besluiten om hun relatie te beëindigen, stellen zich aldus geen problemen. Op vermogensrechtelijk vlak geldt er zowel bij wettelijke als bij feitelijke samenwoning principieel een zuivere scheiding van goederen.¹⁹⁵ Dientengevolge komen, bij beëindiging van de samenleving, de rechten, evenals de uitkering inzake aanvullend pensioen integraal ten goede van de partner die deze pensioenrechten heeft opgebouwd.

106. Bij echtgenoten die onder het wettelijk stelsel gehuwd zijn, is de situatie ietwat complexer ingevolge het secundair huwelijksvermogensrecht. Aanvullende pensioenen worden nog steeds stiefmoederlijk bejegend in die zin dat er tot op heden geen enkel wetsartikel voorhanden is dat deze pensioenrechten kwalificeert. Eerdere pogingen om de aanvullende pensioenen te integreren in het huwelijksvermogensrecht, draaiden telkens op niets uit.¹⁹⁶ Bijgevolg dient rechtspraak en rechtsleer te hulp te schieten. Er kunnen twee grote stromingen onderscheiden worden.

De eerste stroming beschouwt het aanvullend pensioen als een 'patrimoniale waarde', die, in zoverre opgebouwd gedurende het huwelijk, onderdeel uitmaakt van het gemeenschappelijk vermogen. De wijze waarop, evenals de periode waarin de aanvullende pensioenrechten werden opgebouwd, is aldus van belang. Conform deze zienswijze betreft de opbouw van het aanvullend pensioen een spaaroperatie, bestaande uit beroepsinkomsten.¹⁹⁷

De tweede strekking meent dat aanvullende pensioenen een 'pensioen' conform artikel 1401, §1, 4° oud BW betreffen. In tegenstelling tot de eerste stroming, wordt er geen rekening gehouden met de financieringswijze en -periode. Het ogenblik van uitkering is evenwel cruciaal om te bepalen of het aanvullend pensioen al dan niet tot het gemeenschappelijk vermogen behoort. Indien het huwelijk ontbonden wordt vooraleer de werknemer de pensioengerechtigde leeftijd heeft bereikt, en aldus nog geen uitkering ontvangt, behoren de opgebouwde aanvullende pensioenrechten tot het eigen vermogen van de werknemer. Slechts wanneer het aanvullend pensioen reeds uitgekeerd wordt, dient het kapitaal opgenomen te worden in het gemeenschappelijk vermogen.¹⁹⁸

107. De hogere rechtspraak volgt de eerste stroming. Een arrest van 26 mei 1999 van het toenmalige Arbitragehof vormt de aanzet van de huidige rechtspraak. Het Hof diende in voormeld arrest na te gaan of de artikelen 127 en 128 WLVO in conformiteit waren met het grondwettelijk gelijkheids- en non-discriminatiebeginsel. Het toenmalige artikel 127 WLVO bepaalde dat zowel de rechten als de vermogenswaarde inzake aanvullende pensioenen een eigen goed betreffen. Dit vormde volgens het Hof geen probleem op voorwaarde dat een vergoedingsrekening tussen het eigen vermogen van de echtgenoot-verzekeringnemer en het gemeenschappelijk vermogen mogelijk was voor de met gemeenschappelijke gelden betaalde premies. Artikel 128 WLVO stelde echter dat een

¹⁹⁵ Art. 1478, lid 1 oud BW; C. DECLERCK en W. PINTENS, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2019, 238 en 247.

¹⁹⁶ Wetsontwerp tot wijziging van artikel 301 van het Burgerlijk Wetboek en van diverse bepalingen inzake het huwelijksvermogensrecht, in het bijzonder met betrekking tot de levensverzekering, de vergoedingsregelingen en de gevolgen van de echtscheiding, *Parl.St.* Kamer 2012-13, nr. 2998/001; Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat het huwelijksvermogensrecht betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-2848/001.

¹⁹⁷ N. TORFS, "Wat is het lot van aanvullende pensioenen in het wettelijk huwelijksvermogensstelsel?", *TBBR* 2004, afl. 3, (115) 127.

¹⁹⁸ T. ROOVERS, "Aanvullend pensioen en huwgemeenschap: *Business as usual* (?)", *Vermogensplanning in de praktijk*, 2020, afl. 3, (28) 30.

vergoeding aan het gemeenschappelijk vermogen enkel gerechtvaardigd is indien de betalingen de mogelijkheden van het gemeenschappelijk vermogen kennelijk te boven gaan. Het Arbitragehof oordeelde bijgevolg dat de artikelen 127 en 128 WLVO discriminatoir zijn.¹⁹⁹

Het arrest van het Arbitragehof handelde over aanvullende pensioenen als levensverzekering. Vervolgens rees dan ook de vraag of deze zienswijze aangaande de artikelen 127 en 128 WLVO doorgetrokken kon worden naar de groepsverzekering. Conform cassatierechtspraak kan het arrest niet zomaar naar analogie van toepassing worden verklaard.²⁰⁰ De visie van het Grondwettelijk Hof luidde echter dat de artikelen 127 en 128 WLVO van toepassing zijn op alle levensverzekeringen, inclusief groepsverzekeringen. Verder kwalificeerde het Hof uitkeringen uit groepsverzekeringen als inkomsten uit beroepsbezigheden in de zin van artikel 1405, §1, 1° oud BW, behorend tot het gemeenschappelijk vermogen.²⁰¹ Met zijn arrest van 30 november 2012 heeft het Hof van Cassatie zich aangesloten bij de visie van het Grondwettelijk Hof.²⁰²

108. Het Grondwettelijk Hof lijkt de discussie dan ook te hebben beslecht in het voordeel van de eerste strekking. Prestaties uit aanvullende pensioenen betreffen inkomsten uit beroepsbezigheden en behoren bijgevolg tot het gemeenschappelijk vermogen indien echtgenoten gehuwd zijn onder een gemeenschapsstelsel. De beroepsinkomsten vormen het demarcatiecriterium tussen het wettelijk stelsel en het gemeenschapsstelsel enerzijds en het stelsel van scheiding van goederen anderzijds. Echtgenoten, gehuwd onder het wettelijk of gemeenschapsstelsel, kunnen niet opteren voor een conventionele uitsluiting inzake de prestaties van aanvullende pensioenen van het gemeenschappelijk vermogen. Echtgenoten, gehuwd onder het stelsel van scheiding van goederen, kunnen de uitkeringen daarentegen niet onderbrengen in een toegevoegd intern gemeenschappelijk vermogen. Prestaties inzake aanvullende pensioenen, opgebouwd tijdens het huwelijk, behoren aldus steeds tot het eigen vermogen van de werknemer indien de echtgenoten gehuwd zijn onder een stelsel van scheiding van goederen.²⁰³

109. Hoewel het Grondwettelijk Hof het aanvullend pensioen, in navolging van de eerste strekking, als een beroepsinkomen kwalificeert waardoor het ingevolge het demarcatiecriterium tot het gemeenschappelijk dan wel tot het eigen vermogen van de pensioengerechtigde behoort, bestaat er thans in de praktijk nog heel wat onzekerheid over de juiste kwalificatie.²⁰⁴ Een wetgevend ingrijpen hieromtrent is mijns inziens dan ook geboden daar de kwalificatie een wereld van verschil kan maken.

2.2. Toekomstige wetgeving?

110. Momenteel is er in de Kamer een wetsvoorstel hangende inzake de verdeling van de aanvullende pensioenrechten bij de beëindiging van de samenlevingsvorm.²⁰⁵ Het wetsvoorstel voorziet in een pensioensplit aangaande de tijdens de relatie opgebouwde aanvullende

¹⁹⁹ Arbitragehof 26 mei 1999, nr. 54/99.

²⁰⁰ Cass. 24 januari 2011, AR C.09.0635.N.

²⁰¹ GwH 27 juli 2011, nr. 136/2011.

²⁰² Cass. 30 november 2012, AR C.11.0332.N.

²⁰³ T. ROOVERS, "Aanvullend pensioen en huwgemeenschap: *Business as usual* (?)", *Vermogensplanning in de praktijk*, 2020, afl. 3, (28) 33.

²⁰⁴ Y. STEVENS, "Gekneld tussen familiale en publieke solidariteit: echtscheidingspensioenen" in C. DECLERCK, A.M. DRAYE, P. FOUBERT en E. VAN DE VELDE (eds.), *Huldeboek Nan Torfs. Perspectieven op familie en vermogen*, Brugge, die Keure, 2022, (25) 26-27.

²⁰⁵ Wetsvoorstel tot verdeling van de pensioenrechten in de tweede pijler tussen partners na echtscheiding of na ontbinding wettelijke samenwoning, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0960/001.

pensioenrechten, en geldt ongeacht het gekozen huwelijksstelsel. De nieuwe wetgeving zou zelfs van toepassing zijn op wettelijk samenwonenden.²⁰⁶

111. Het wetsvoorstel druist aldus in tegen de hierboven uiteengezette zienswijze van het Grondwettelijk Hof waarin het demarcatie criterium van de beroepsinkomsten een cruciale rol speelt. Tussen echtgenoten, gehuwd onder een stelsel van scheiding van goederen, bestaat geen gemeenschappelijk vermogen waartoe de beroepsinkomsten behoren. De aanvullende pensioenrechten en uitkeringen dienaangaande behoren derhalve toe aan het eigen vermogen van de werknemer.²⁰⁷ Het is dan ook opmerkelijk dat het wetsvoorstel in een pensioensplit voorziet. De vraag rijst waarom de wetgever de opgebouwde rechten inzake aanvullende pensioenen wenst te verdelen tussen de echtgenoten ofschoon deze niet gemeenschappelijk zijn. Dit gaat mijns inziens in tegen de essentie van het huwelijksstelsel van scheiding van goederen. Bovendien kiezen partners doorgaans voor een scheidingsstelsel teneinde hun inkomsten in het eigen vermogen te houden. Een pensioensplit is dan ook mogelijk in strijd met de wil van de echtgenoten.

Het wetsvoorstel dient echter gekaderd te worden in een perspectiefverschuiving. Daar waar het Grondwettelijk Hof de verdeling stoelt op het demarcatie criterium en aldus inbedt in de loonfilosofie²⁰⁸, berust het wetsvoorstel op de wederzijdse solidariteit²⁰⁹ die tussen partners bestaat. Het aanvullend pensioen dient in het laatste perspectief tot onderhoud van het gehele gezin, en betreft bijgevolg geen uitkering louter ten voordele van de pensioengerechtigde.²¹⁰ In dat opzicht is een verdeling van het aanvullend pensioen mijns inziens gerechtvaardigd, *infra* nr. 268.

112. Voorts doet de toepassing van de pensioensplit op wettelijk samenwonenden vragen rijzen. Men kan zich de vraag stellen of het objectief gerechtvaardigd is om alle gehuwden en wettelijk samenwonenden op voet van gelijkheid te behandelen. De Raad van State merkte eveneens de gelijke behandeling van gehuwden en wettelijk samenwonenden op, ofschoon deze samenlevingsvormen in de wetgeving en rechtspraak van het Grondwettelijk Hof doorgaans verschillend bejegend worden. De Raad wees dan ook op het belang van een redelijke verantwoording teneinde deze keuze te rechtvaardigen.²¹¹ Ook de NAR plaatste vele vragentekens bij dit wetsvoorstel.²¹²

113. Na de indiening van het wetsvoorstel en de daaropvolgende adviezen van de Raad van State en de NAR hebben er zich geen verdere ontwikkelingen voorgedaan. Thans dient er derhalve teruggegrepen te worden naar de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof, doch in de rechtsleer en

²⁰⁶ E. ALOFS en T. ROOVERS, *Relatie en pensioen: in goede en kwade dagen?*, Jubel, 23 november 2020, <https://www.jubel.be/relatie-en-pensioen-in-goede-en-kwade-dagen/>; F. DELOGNE, "Deux propositions de loi relançant au Parlement le débat sur le partage des droits de pension au sein du couple – Analyse", *For. Ass.* 2021, afl. 7, (137) 137.

²⁰⁷ T. ROOVERS, "Aanvullend pensioen en huwgemeenschap: *Business as usual* (?)", *Vermogensplanning in de praktijk*, 2020, afl. 3, (28) 35.

²⁰⁸ GwH 27 juli 2011, nr. 136/2011.

²⁰⁹ Wetsvoorstel tot verdeling van de pensioenrechten in de tweede pijler tussen partners na echtscheiding of na ontbinding wettelijke samenwoning, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0960/001, 4.

²¹⁰ N. TORFS, "Wat is het lot van aanvullende pensioenen in het wettelijk huwelijksvermogensstelsel?", *TBBR* 2004, afl. 3, (115) 128-129.

²¹¹ Adv.RvS nr. 67.069/1 bij het Wetsvoorstel tot verdeling van de pensioenrechten in de tweede pijler tussen partners na echtscheiding of na ontbinding wettelijke samenwoning, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0960/002, 5-6.

²¹² Adv.NAR nr. 2.173 bij het Wetsvoorstel tot verdeling van de pensioenrechten in de tweede pijler tussen partners na echtscheiding of na ontbinding wettelijke samenwoning, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0960/003.

in de notariële praktijk leeft het kwalificatievraagstuk van de aanvullende pensioenen verder. Een wetgevend ingrijpen is dan ook geboden.²¹³

Afdeling III. Tussentijdse conclusie

114. Nopens de opbouw van het pensioen tijdens de relatie is de samenlevingsvorm principieel irrelevant, doch men kan conventioneel anders overeenkomen.

115. Indien de pensioengerechtigde werknemer overlijdt, leidt dit doorgaans tot de toekenning van het aanvullend pensioen aan de langstlevende echtgenoot of wettelijk samenwonende partner. De feitelijk samenwonende partner wordt sporadisch als begunstigde aangeduid.

116. Indien de relatie door feitelijke scheiding ten einde komt, vindt er geen verdeling van het opgebouwd aanvullend pensioen plaats. Dat is echter een ander verhaal bij echtscheiding. In dat geval dient, conform de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof, het aanvullend pensioen te worden verdeeld indien men gehuwd is onder een gemeenschapsstelsel. Bij echtgenoten die gehuwd zijn onder een scheidingsstelsel vindt dergelijke verdeling echter niet plaats, daar het aanvullend pensioen ingevolge het demarcatie criterium tot het eigen vermogen van de echtgenoot-werknemer behoort. Onder wettelijk en feitelijk samenwonenden vindt nooit een verdeling van de aanvullende pensioenrechten plaats. Momenteel is er een wetsvoorstel hangende dat voorziet in de verdeling van het aanvullend pensioen indien echtgenoten uit de echt scheiden of de wettelijke samenwoning ontbonden wordt. Het is nog maar de vraag of dit wetsvoorstel ook effectief in een wet gegoten wordt aangezien er nogal wat controverses rond bestaan.

117. Er kan aldus geconcludeerd worden dat de gekozen samenlevingsvorm principieel irrelevant is in het kader van het aanvullend pensioenstelsel. Het enige punt waarop de samenlevingsvorm van belang lijkt te zijn, betreft de verdeling van het aanvullend pensioen bij echtscheiding, doch het is niet zozeer de samenlevingsvorm, maar wel de kwalificatie als eigen dan wel als gemeenschappelijk vermogen dat de onderscheiden behandeling doet ontstaan.

118. De verhouding tussen de samenlevingsvormen en het aanvullend pensioenstelsel van werknemers kan schematisch als volgt worden weergegeven:

²¹³ Y. STEVENS, "Gekneld tussen familiale en publieke solidariteit: echtscheidingspensioenen" in C. DECLERCK, A.M. DRAYE, P. FOUBERT en E. VAN DE VELDE (eds.), *Huldeboek Nan Torfs. Perspectieven op familie en vermogen*, Brugge, die Keure, 2022, (25) 26-27.

Aanvullend pensioenstelsel van werknemers				
	Tijdens de relatie	Na de beëindiging van de relatie		
		Overlijden werknemer	Scheiding	
			Huidig recht	Toekomstig recht?
Huwelijk	Geen invloed	Langstlevende echtgenoot als begunstigde	<ul style="list-style-type: none"> • Gemeenschapsstelsel: verdeling bij echtscheiding • Scheidingsstelsel: geen verdeling bij echtscheiding 	Verdeling ongeacht gekozen huwelijksvermogensstelsel
Wettelijke samenwoning	Geen invloed	Langstlevende wettelijk samenwonende partner als begunstigde	Geen verdeling	Verdeling
Feitelijke samenwoning	Geen invloed	Langstlevende feitelijk samenwonende partner eventueel als begunstigde	Geen verdeling	Geen verdeling

DEEL II. RECHTSVERGELIJKEND PERSPECTIEF: NEDERLAND

Hoofdstuk I. Samenlevingsvormen anno 2022

119. Het Nederlandse recht kent eveneens drie verschillende samenlevingsvormen, met name het huwelijk, het geregistreerd partnerschap en het ongehuwd samenleven. Het aantal partners dat in het huwelijksbootje stapt, neemt, net zoals in België, jaar na jaar af. In 1970 sloten 123.631 personen een huwelijk. In 2020 halveerde dit aantal tot 'slechts' 50.233 individuen. Eén van de oorzaken van de dalende populariteit van het huwelijk kan gevonden worden in de invoering van het geregistreerd partnerschap. In 2020 kozen immers 24.136 personen voor de samenlevingsvorm van het geregistreerd partnerschap.²¹⁴ Anders dan in België, kent Nederland nog steeds een beduidend groter aantal huwelijken dan geregistreerde partnerschappen, *supra* nr. 2 en 19. Gelet op het informele karakter van het ongehuwd samenleven, zijn hiervan geen officiële cijfers voorhanden. Deze samenlevingsvorm herbergt echter eveneens een aanzienlijk aantal individuen, aangezien alle personen die samenleven doch zonder dat ze een huwelijk of een geregistreerd partnerschap zijn aangegaan, hieronder ressorteren.

120. Hieronder volgt een beknopte bespreking inzake de definiëring, de totstandkoming, de beëindiging en de rechten en plichten van de huidige drie samenlevingsvormen. Tot slot wordt er aan de hand van een olijsting van de verschillen en gelijkenissen nagegaan of deze samenlevingsvormen naar Nederlands recht al dan niet analoog zijn aan de Belgische gezinsvormen.

Afdeling I. Huwelijk

1. Definiëring

121. Het Nieuw Burgerlijk Wetboek (hierna: NBW) biedt geen wettelijke definitie van het huwelijk. In de doctrine wordt het huwelijk doorgaans gedefinieerd als "een door de wet geregelde duurzame levensgemeenschap van twee (natuurlijke) personen".²¹⁵

2. Totstandkoming

122. Opdat een geldig huwelijk tot stand komt, dienen enkele vorm- en grondvoorwaarden vervuld te zijn.

123. Tot de grondvereisten behoren het in leven zijn, de leeftijd, de burgerlijke staat, de verwantschap, de toestemming en de bekwaamheid van beide huwelijkspartners. Ieder bekwaam²¹⁶ en levend persoon die de leeftijd van achttien jaar²¹⁷ heeft bereikt, kan een rechtsgeldig huwelijk sluiten, op voorwaarde dat hij hiertoe zijn toestemming²¹⁸ heeft geuit. Personen die reeds gehuwd of verbonden zijn door een geregistreerd partnerschap zijn uitgesloten van het huwelijk.²¹⁹ Partners

²¹⁴ CENTRAAL BUREAU VOOR DE STATISTIEK, *Huwen en partnerschapsregistraties; kerncijfers*, <https://www.cbs.nl/nl-nl/cijfers/detail/37772ned?dl=46E78>.

²¹⁵ W.D. KOLKMAN en F.R. SALOMONS, *Personen- en familierecht 2: Huwelijk, geregistreerd partnerschap en ongehuwd samenleven*, Deventer, Wolters Kluwer, 2016, 9.

²¹⁶ Wet 7 oktober 2015 tot wijziging van Boek 1 en Boek 10 van het Burgerlijk Wetboek betreffende de huwelijksleeftijd, de huwelijksbeletsel, de nietigverklaring van een huwelijk en de erkenning van in het buitenland gesloten huwelijken (Wet tegengaan huwelijksdwang), *Stb.* 14 oktober 2015, 354; Art. 1:37 en 1:38 NBW.

²¹⁷ Art. 1:31 NBW.

²¹⁸ Art. 1:32 NBW.

²¹⁹ Art. 1:33 en 1:42 NBW.

die met elkaar verwant zijn, kunnen evenmin een huwelijk aangaan.²²⁰ Anders dan in België, bestaan er geen aanverwantschapsbeletselen om een huwelijk aan te gaan. Ook het Nederlandse huwelijk staat sedert de wet van 21 december 2000 open voor homoseksuele paren.²²¹

124. Aan de totstandkoming van het huwelijk zijn tevens enkele formaliteiten gekoppeld. Aanstaande echtgenoten dienen vooreerst aangifte van hun voornemen tot huwen te doen.²²² Het huwelijk wordt vervolgens ten vroegste veertien dagen na de aangifte voltrokken.²²³

3. Beëindiging

125. De beëindiging van het huwelijk kan op viervoudige wijze plaatsvinden. Het huwelijk neemt namelijk een einde door het overlijden van één van de echtgenoten²²⁴, door echtscheiding²²⁵, door ontbinding van het huwelijk na scheiding van tafel en bed²²⁶ en door een verklaring van vermoedelijk overlijden²²⁷ of overlijden van de vermiste²²⁸.

4. Rechten en plichten

4.1. Tijdens het huwelijk

126. Naar Nederlands recht zijn gehuwden elkaar getrouwheid, hulp en bijstand verschuldigd.²²⁹ In het licht van deze scriptie wordt enkel de vermogensrechtelijke hulpplicht bestudeerd.

127. De verplichting tot hulp houdt in dat echtgenoten elkaar te allen tijde dienen te ondersteunen en bij te staan in de lasten van het gezinsleven. Ofschoon dit niet in uitdrukkelijke bewoordingen is terug te vinden, kan de hulpplicht naar Nederlands recht onderverdeeld worden in een hulpplicht *sensu stricto* en een bijdrageplicht.²³⁰

De verduidelijking van de hulpplicht *sensu stricto* kan gelezen worden in artikel 1:81 NBW dat bepaalt dat echtgenoten elkaar het nodige dienen te verschaffen. De maatstaf dient ingevuld te worden op basis van de concrete situatie van de gehuwden en vereist geenszins een behoefte.²³¹

De bijdrageplicht is wettelijk verankerd in artikel 1:84 NBW waarin de wijze van verdeling van de kosten van het samenleven nader wordt gespecificeerd. Principieel worden deze kosten gedragen door het gemeenschappelijk inkomen. Indien dit ontoereikend is, dient deze last proportioneel over de eigen inkomens te worden verdeeld. Biedt dit evenmin soelaas, dan worden de kosten gedragen door het gemeenschappelijk vermogen en in laatste orde door de eigen vermogens van de echtgenoten, en dit naar evenredigheid. Deze cascaderегeling betreft de draagplicht.²³² Om die kosten effectief te kunnen dekken, dienen echtgenoten elkaar de nodige gelden ter beschikking te stellen. Dit wordt de

²²⁰ Art. 1:41, lid 1 NBW.

²²¹ Wet 21 december 2000 tot wijziging van Boek I van het Burgerlijk Wetboek in verband met de openstelling van het huwelijk voor personen van hetzelfde geslacht, *Stb.* 11 januari 2001, 10.

²²² Art 1:44 NBW.

²²³ Art. 1:46 NBW; Art. 1:62, eerste lid NBW.

²²⁴ Art. 1:149, a) NBW.

²²⁵ Art. 1:149, c) NBW.

²²⁶ Art. 1:149, d) NBW.

²²⁷ Art. 1:417 NBW.

²²⁸ Art. 1:430 NBW.

²²⁹ Art. 1:81 NBW.

²³⁰ W.D. KOLKMAN en F.R. SALOMONS, *Huwelijk, geregistreerd partnerschap en ongehuwd samenleven*, Deventer, Wolters Kluwer, 2016, 87.

²³¹ F. SCHONEWILLE, "Rechten en plichten van echtgenoten; kosten van de huishouding" in F. SCHONEWILLE (ed.), *Relatievermogensrecht geschetst*, Nijmegen, Arts Aequi Libri, 2010, (1) 2.

²³² Art. 1:84, eerste lid NBW.

fourneerplicht genoemd.²³³ Van artikel 1:84 NBW kan overigens conventioneel, en in bijzondere omstandigheden middels een rechterlijke beslissing, afgeweken worden.²³⁴

4.2. Na de beëindiging van het huwelijk

128. De hulpplicht *sensu stricto* blijft overeind gedurende de feitelijke scheiding, en komt slechts ten einde bij de ontbinding van het huwelijk. De bijdrageplicht komt echter te vervallen tenzij de gehuwden in onderling overleg besloten hebben om niet langer samen te wonen. EGGERMONT meent dat de bijdrageplicht bij een feitelijke scheiding slechts kan voortbestaan indien partners nog de intentie hebben om hun huwelijk verder te zetten.²³⁵ Dit betreft volgens mij een correcte zienswijze. Indien partners het huwelijksleven niet langer wensen voort te zetten, is het handhaven van de bijdrageplicht mijns inziens onbillijk.

129. Indien het huwelijk ten einde komt door echtscheiding, zijn ex-echtgenoten gerechtigd op een uitkering tot levensonderhoud ingeval zij onvoldoende inkomsten verwerven om in hun levensonderhoud te voorzien en het evenmin mogelijk is om de inkomsten in redelijkheid te verkrijgen.²³⁶ De maximumtermijn van de onderhoudsuitkering bedraagt principieel vijf jaar.²³⁷ De onderhoudsuitkering komt, naast het verstrijken van de termijn, ten einde indien de gerechtigde een nieuw huwelijk of geregistreerd partnerschap aangaat, evenals indien hij samenleeft met een derde als ware zij gehuwd of hadden zij hun partnerschap laten registreren.²³⁸

130. Het NBW voorziet niet in een onderhoudsuitkering ten behoeve van de langstlevende echtgenoot indien het huwelijk ontbonden wordt door het overlijden van één van de echtgenoten.²³⁹

Afdeling II. Geregistreerd partnerschap

1. Definiëring

131. Teneinde de samenlevingsvorm 'geregistreerd partnerschap' te definiëren dient andermaal teruggegrepen te worden naar de doctrine, aangezien het NBW geen omschrijving biedt. VLAARDINGEBROEK definieert het geregistreerd partnerschap als "*een op een huwelijk gelijkende wettelijke relatievorm, waarin twee partijen ten overstaan van de bevoegde ambtenaar van de burgerlijke stand hun relatie als een geregistreerd partnerschap hebben laten registreren*".²⁴⁰

132. De *ratio* achter de invoering van het geregistreerd partnerschap betreft de wil van de wetgever om een wettelijke samenlevingsvorm voor personen van hetzelfde geslacht tot stand te brengen. Homoseksuele koppels konden immers niet huwen ten gevolge van de voorwaarde dat echtgenoten van verschillend geslacht dienen te zijn.²⁴¹ In navolging van het arrest van de Hoge Raad van 19 oktober 1990²⁴² waarin geoordeeld werd dat het huwelijk voorbehouden is aan heteroseksuele

²³³ Art. 1:84, tweede lid NBW; W.D. KOLKMAN en F.R. SALOMONS, *Huwelijk, geregistreerd partnerschap en ongehuwd samenleven*, Deventer, Wolters Kluwer, 2016, 105-106.

²³⁴ Art. 1:84, lid 1-3 NBW.

²³⁵ S. EGGERMONT, *Tweereelaties*, Morsel, Intersentia, 2016, 79.

²³⁶ Art. 1:156, lid 1 NBW.

²³⁷ Art. 1:157, lid 1 NBW.

²³⁸ Art. 1:160 NBW.

²³⁹ S. EGGERMONT, *Tweereelaties*, Morsel, Intersentia, 2016, 140.

²⁴⁰ P. VLAARDINGEBROEK, "Titel 5A Het geregistreerd partnerschap" in S.F.M. WORTMANN (ed.), *Groene Serie Personen- en familierecht*, Deventer, Wolters Kluwer, 2021, Kluwer Navigator.

²⁴¹ W.M. SCHRAMA en M.V. ANTOKOLSKAIA, *Familierecht*, Den Haag, Boom Juridische Uitgevers, 2018, 137-138.

²⁴² HR 19 oktober 1990, *NJ* 1992, 129.

koppels, maar dat het ongerechtvaardigd is geen rechtsgevolgen te koppelen aan het duurzaam samenleven van homoseksuele paren, creëerde de wetgever het instituut van het geregistreerd partnerschap.²⁴³

2. Totstandkoming

133. Aan het aangaan van een geregistreerd partnerschap zijn enkele grond- en vormvereisten gekoppeld. Er dient op gewezen te worden dat deze vereisten in sterke mate overeenstemmen met deze van het huwelijk, *supra* nr. 122-124.²⁴⁴

134. De grondvoorwaarden slaan op het in leven zijn, de leeftijd, de verwantschap, de burgerlijke staat, de toestemming en de bekwaamheid van beide partners. Thans kunnen twee bekwame²⁴⁵ personen die in leven zijn en reeds de leeftijd van achttien jaar²⁴⁶ hebben bereikt, mits wederzijdse toestemming²⁴⁷, een geregistreerd partnerschap sluiten. Anders dan bij de Belgische wettelijke samenwoning, kunnen verwante personen geen geregistreerd partnerschap aangaan. Bloedverwanten in opgaande en nederdalende lijn, alsook broers en zussen zijn namelijk uitgesloten van het aangaan van een geregistreerd partnerschap.²⁴⁸ Ook personen die reeds gehuwd zijn of verbonden zijn door een ander geregistreerd partnerschap zijn uitgesloten van het personeel toepassingsgebied.²⁴⁹

135. Opdat het geregistreerd partnerschap geldig tot stand komt, dienen tevens enkele vormvereisten vervuld te zijn.²⁵⁰ Partners die een geregistreerd partnerschap wensen te sluiten dienen hiervan vooreerst aangifte te doen.²⁵¹ Vervolgens kan de registratie, na het doorlopen van een wachtperiode van veertien dagen, plaatsvinden.²⁵²

3. Beëindiging

136. Het geregistreerd partnerschap kan op vijfvoudige wijze beëindigd worden. Het overlijden, het aangaan van een nieuw geregistreerd partnerschap of huwelijk door de achtergebleven partner van een vermiste of vermoedelijk overledene, de beëindiging door gemeenschappelijke verklaring, de ontbinding op eenzijdig of gezamenlijk verzoek en de omzetting in een huwelijk, hebben tot gevolg dat het geregistreerd partnerschap ten einde komt.²⁵³

4. Rechten en plichten

4.1. Tijdens het geregistreerd partnerschap

137. Het geregistreerd partnerschap brengt enkele wederzijdse rechten en plichten tussen de betrokkenen teweeg. Artikel 1:80b NBW verklaart de rechten en plichten die gelden tussen gehuwden

²⁴³ Wet 5 juli 1997 tot wijziging van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek en van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering in verband met opnemingsdaarvan van bepalingen voor het geregistreerd partnerschap, *Stb.* 22 juli 1997, 324.

²⁴⁴ K. BOELE-WOELKI, I. CURRY-SUMMER, M. JANSEN en W. SCHRAMA, *Huwelijk of geregistreerd partnerschap?*, Deventer, Wolters Kluwer, 2007, 18.

²⁴⁵ Art. 1:80a, vijfde lid *juncto* art. 1:37-1:38 NBW.

²⁴⁶ Art. 1:80a, lid 5 *juncto* art. 1:31 NBW.

²⁴⁷ Art. 1:31 NBW; Art. 1:80a, lid 4-6 NBW; Art. 1:71 NBW; Art. 1:71a NBW.

²⁴⁸ Art. 1:80a, vijfde lid *juncto* art. 1:41NBW.

²⁴⁹ Art. 1:80a, eerste en tweede lid NBW; Art. 90octies *juncto* art. 237 Sr.

²⁵⁰ P. VLAARDINGERBROEK, K. BLANKMAN, A. HEIDA, A.P. VAN DER LINDEN en E.C.C. PUNSELIE, *Het hedendaagse personen- en familierecht*, Deventer, Wolters Kluwer, 2020, 141-142.

²⁵¹ Art. 1:80a, vijfde lid *juncto* art. 1:44 NBW.

²⁵² Art. 1:80a, derde en vijfde lid *juncto* art. 1:62 NBW.

²⁵³ Art. 1:80c, lid 1 NBW.

van overeenkomstige toepassing op het geregistreerd partnerschap. Bijgevolg zijn geregistreerde partners elkaar wederzijds getrouwheid, hulp en bijstand verschuldigd.²⁵⁴

138. De draagwijdte van de hulpplicht is dezelfde als bij het huwelijk, *supra* nr. 127. De hulpplicht valt eveneens uiteen in een hulpplicht *sensu stricto* en een bijdrageplicht. De bijdrageplicht kan vervolgens onderverdeeld worden in een draagplicht en een fourneerplicht.²⁵⁵

4.2. Na de beëindiging van het geregistreerd partnerschap

139. Naar analogie met het huwelijk, doet de feitelijke scheiding van geregistreerde partners geen afbreuk aan de hulpplicht *sensu stricto*. De bijdrageplicht daarentegen, vervalt tenzij de partners de intentie hebben om hun geregistreerd partnerschap voort te zetten, *supra* nr. 128.

140. Indien het geregistreerd partnerschap ten einde komt door ontbinding of wederzijds goedvinden tot beëindiging, kunnen de ex-partners aanspraak maken op een onderhoudsuitkering, identiek aan die van het huwelijk, *supra* nr. 129.²⁵⁶

141. Het overlijden van één van de partners creëert geen wettelijk recht op een onderhoudsuitkering in hoofde van de langstlevende partner.²⁵⁷

Afdeling III. Ongehuwd samenleven

1. Definiëring

142. In Nederland kunnen partners eveneens opteren voor een informele wijze van samenleven. Aangezien het ongehuwd samenleven een niet-geïnstitutionaliseerde samenlevingsvorm betreft, is hiervan geen wettelijke definitie voorhanden.²⁵⁸

143. Een algemene definitie van het ongehuwd samenleven construeren is ingewikkeld. Veelal worden omschrijvingen van deze samenlevingsvorm gevormd op basis van de feitelijke omstandigheden en rekening houdend met de in het geding zijnde rechtsregels.²⁵⁹ Desalniettemin ondernamen enkele rechtsgeleerden reeds pogingen om het ongehuwd samenleven te definiëren. SCHRAMA meent dat er sprake is van ongehuwd samenleven indien twee volwassenen samenwonen en samenleven op grond van een seksueel-affectieve relatie, doch zonder dat zij hun relatie op formele wijze vormgeven.²⁶⁰ Naar de mening van KOLKMAN en SALOMONS betreft het ongehuwd samenleven "een relatie tussen twee niet door een huwelijk of geregistreerd partnerschap verbonden personen waarbij de partners een gemeenschappelijke huishouding voeren en die een, in de wederzijdse affectie gewortelde, ideële strekking heeft". Een seksueel-affectieve band is weliswaar

²⁵⁴ Art. 1:80b *juncto* art. 1:81 NBW; P. VLAARDINGERBROEK, K. BLANKMAN, A. HEIDA, A.P. VAN DER LINDEN en E.C.C. PUNSELIE, *Het hedendaagse personen- en familierecht*, Deventer, Wolters Kluwer, 2020, 144.

²⁵⁵ K. BOELE-WOELKI, I. CURRY-SUMMER, M. JANSEN en W. SCHRAMA, *Huwelijk of geregistreerd partnerschap?*, Deventer, Wolters Kluwer, 2007, 24.

²⁵⁶ Art. 1:80d, lid 2 en 1:80e, lid 1 NBW.

²⁵⁷ S. EGGERMONT, *Tweereelaties*, Morsel, Intersentia, 2016, 140.

²⁵⁸ W.M. SCHRAMA en M.V. ANTOKOLSKAIA, *Familierecht*, Den Haag, Boom Juridische Uitgevers, 2018, 191.

²⁵⁹ S. EGGERMONT, *Tweereelaties*, Morsel, Intersentia, 2016, 34-35.

²⁶⁰ W. SCHRAMA, *De niet-huwelijkse samenleving in het Nederlandse en Duitse recht*, Deventer, Wolters Kluwer, 2004, 227-228.

niet vereist, waardoor het ongehuwd samenleven eveneens openstaat voor samenwonende familieleden, vrienden, etc.²⁶¹

2. Totstandkoming

144. Gelet op het informele karakter van het ongehuwd samenleven, bestaan er geen wettelijke bepalingen die de voorwaarden voor het aangaan vaststellen, doch in de praktijk worden er dikwijls condities aan het bestaan van het ongehuwd samenleven gekoppeld teneinde aanspraak te kunnen maken op bepaalde rechtsgevolgen. De vereisten verschillen naargelang de toepasselijke regelgeving. Er kan bijgevolg een onderscheid gemaakt worden tussen de feitelijke en juridische erkenning van het ongehuwd samenleven.²⁶²

145. Hoewel de feitelijke erkenning van het ongehuwd samenleven een sterke indicatie kan vormen voor de juridische erkenning, betreft dit niet het beslissende criterium. Er dient immers steeds te worden nagegaan of de voorwaarden, gesteld door de specifieke wetgeving, vervuld zijn.²⁶³

3. Beëindiging

146. Het overlijden van één van de partners, het aangaan van een huwelijk of geregistreerd partnerschap en de eenzijdige dan wel gezamenlijke beslissing tot beëindiging doet het ongehuwd samenleven ophouden. De betrokkenen genieten het absolute recht om de relatie te allen tijde te beëindigen.²⁶⁴

147. Vermits het ongehuwd samenleven zonder enige formaliteiten ten einde kan worden gebracht, is het moeilijk te verifiëren wanneer de relatie effectief ophoudt te bestaan. Het is bijgevolg aangewezen om steeds *in concreto* de intentie van de partners na te gaan.²⁶⁵

4. Rechten en plichten

4.1. Tijdens het ongehuwd samenleven

148. Het ongehuwd samenleven brengt geen wettelijke rechten en plichten tussen de partners teweeg. Het staat hen echter vrij om hun persoonlijke betrekkingen conventioneel overeen te komen mits dit geen beperking van hun persoonlijke rechten en vrijheden uitmaakt.²⁶⁶ Aldus is een overeenkomst waarin een samenwonings-, een bijstands- of een getrouwheidsplicht wordt bepaald juridisch niet afdwingbaar.²⁶⁷

149. Een overeenkomst inzake de vermogensrechtelijke gevolgen, met inbegrip van de hulpplicht, is wel juridisch geoorloofd. Een uitdrukkelijke overeenkomst is vaak afwezig, doch dit impliceert niet de volkomen ontstentenis van afspraken tussen de partners. Teneinde het ongehuwd samenleven waarbij een gemeenschappelijke huishouding wordt gevoerd, mogelijk te maken, dient een minimum aan afspraken voorhanden te zijn. De overeenkomst inzake de vermogensrechtelijke gevolgen is dan

²⁶¹ W.D. KOLKMAN en F.R. SALOMONS, *Huwelijk, geregistreerd partnerschap en ongehuwd samenleven*, Deventer, Wolters Kluwer, 2016, 426.

²⁶² S. EGGERMONT, *Tweereelaties*, Mortsel, Intersentia, 2016, 41.

²⁶³ *Ibid.*, 42.

²⁶⁴ W.M. SCHRAMA, "Relatievermogensrecht voor ongehuwde samenlevers" in F. SCHONEWILLE (ed.), *Relatievermogensrecht geschetst*, Nijmegen, Ars Aequi, 2007, (161) 161.

²⁶⁵ S. EGGERMONT, *Tweereelaties*, Mortsel, Intersentia, 2016, 59.

²⁶⁶ B. SCHEERS, *Onderhoudsplicht na feitelijke samenleving*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2010, 6.

²⁶⁷ S. EGGERMONT, *Tweereelaties*, Mortsel, Intersentia, 2016, 99.

ook veelal stilzwijgend van aard. Doorgaans wordt aangenomen dat ongehuwd samenlevenden, naar analogie met artikel 1:84 NBW, de kosten van het huishouden naar evenredigheid dragen, doch dit betreft geen absolute regel.²⁶⁸ Daarnaast beroept men zich in Nederland op de natuurlijke verbintenis teneinde een morele onderhoudsplicht tussen feitelijk samenlevenden te erkennen.²⁶⁹

4.2. Na de beëindiging van het ongehuwd samenleven

150. Ongehuwd samenlevenden kunnen voorzien in een conventionele onderhoudsplicht ingeval hun relatie ten einde komt. Deze kan zowel uitdrukkelijk als stilzwijgend van aard zijn. In het licht van de rechtszekerheid verdient een uitdrukkelijke schriftelijke overeenkomst de aanbeveling.²⁷⁰

151. In tegenstelling tot in België, aanvaardt men in Nederland doorgaans het bestaan van een natuurlijke verbintenis tot onderhoud na de beëindiging van het feitelijk samenleven.²⁷¹

Afdeling IV. Tussentijdse conclusie

152. Het Nederlandse recht erkent vandaag drie samenlevingsvormen, met name het huwelijk, het geregistreerd partnerschap en het ongehuwd samenleven. Het huwelijk en het geregistreerd partnerschap vormen geïnstitutionaliseerde relaties, terwijl het ongehuwd samenleven een informele wijze van samenleven betreft.

153. Het huwelijk en het geregistreerd partnerschap zijn quasi identiek. De totstandkomingsvereisten en beëindigingsgronden zijn sterk gelijkend. De rechten en plichten tijdens en na de beëindiging van de relatie zijn dezelfde daar artikel 1:80b NBW de huwelijkse rechten en plichten van overeenkomstige toepassing verklaart op het geregistreerd partnerschap. De reden voor deze sterke gelijkenissen is dat het geregistreerd partnerschap als volwaardig alternatief voor het huwelijk werd ingevoerd, zodat ook homoseksuele koppels hun relatie op wettelijke wijze vorm konden geven.

154. Ongehuwd samenlevenden betreffen een residuaire categorie van partners. Gelet op het informele karakter van het ongehuwd samenleven, zijn zowel de totstandkoming als de beëindiging precair.

155. De vermogensrechtelijke rechten en plichten verschillen naargelang de samenlevingsvorm al dan niet geïnstitutionaliseerd is. Echtgenoten en geregistreerde partners zijn elkaar gedurende het huwelijk en het geregistreerd partnerschap hulp- en bijstand verschuldigd, en kunnen na de beëindiging van hun relatie, onder bepaalde voorwaarden, aanspraak maken op een onderhoudsuitkering. Tussen ongehuwd samenlevenden geldt noch een wettelijke bijdrage-, noch een wettelijke hulpplicht. Er wordt evenwel algemeen aangenomen dat ongehuwd samenlevenden tijdens hun relatie delen in de kosten en de lasten van het samenleven, en dit op basis van een stilzwijgende overeenkomst of een natuurlijke verbintenis. Ook na de beëindiging van het ongehuwd

²⁶⁸ W.D. KOLKMAN en F.R. SALOMONS, *Huwelijk, geregistreerd partnerschap en ongehuwd samenleven*, Deventer, Wolters Kluwer, 2016, 426-431.

²⁶⁹ B. SCHEERS, *Onderhoudsplicht na feitelijke samenleving*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2010, 49.

²⁷⁰ *Ibid.*, 438-439.

²⁷¹ J. DE BOER, *Mr. C. Asser's handleiding tot de beoefening van het Nederlands burgerlijk recht: Personen- en familierecht*, Deventer, Kluwer, 2010, 457.

samenleven bestaat er een natuurlijke verbintenis tot onderhoud. Ongehuwd samenlevenden kunnen hun vermogensrechtelijke betrekkingen echter onderling anders organiseren.

Afdeling V. Vergelijking met België

156. Zowel in België als in Nederland bestaan er thans drie verschillende samenlevingsvormen. In België kunnen partners opteren om hun relatie vorm te geven middels een huwelijk, een wettelijke samenwoning of een feitelijke samenwoning. Het huwelijk, het geregistreerd partnerschap en het ongehuwd samenleven betreffen de Nederlandse samenlevingsvormen.

157. In het algemeen kan gesteld worden dat de Belgische en Nederlandse samenlevingsvormen nagenoeg elkaars equivalent betreffen. Aangaande het Belgische versus het Nederlandse huwelijk, evenals de feitelijke samenwoning versus het ongehuwd samenleven is deze stelling, op enkele kleine verschillen na, correct. De invulling van het huwelijk is nagenoeg identiek in beide landen. De feitelijke samenwoning en het ongehuwd samenleven betreffen beiden informele samenlevingsvormen die onder specifieke voorwaarden rechtsgevolgen in bepaalde rechtsdomeinen kunnen teweegbrengen.

158. Met betrekking tot de wettelijke samenwoning en het geregistreerd partnerschap is dit beeld genuanceerder. Hoewel de invoering van deze samenlevingsvormen in beide landen dezelfde doelstelling had, met name het creëren van een samenlevingsvorm voor personen van hetzelfde geslacht, is de uitwerking die de wetgever eraan heeft gegeven niet identiek. De Belgische wettelijke samenwoning kreeg immers een soepelere invulling dan het Nederlandse geregistreerd partnerschap. In vergelijking tot het huwelijk gelden bij het aangaan van een wettelijke samenwoning minder strenge voorwaarden. Daarnaast zijn de rechten en plichten tussen de wettelijk samenwonenden erg beperkt en louter van materiële aard. Het geregistreerd partnerschap betreft daarentegen eerder een volwaardig alternatief voor het huwelijk. Dit blijkt met name uit het feit dat de voorwaarden tot het aangaan van een geregistreerd partnerschap nagenoeg identiek zijn aan die voor de toegang tot het huwelijk. Voorts verklaart het NBW de rechten en plichten tussen gehuwden van overeenkomstige toepassing op partners die hun relatie lieten registreren. Het is dan ook belangrijk dat, in het licht van het verdere verloop van deze scriptie, de hogergenoemde discrepanties in het achterhoofd worden gehouden.

Hoofdstuk II. Pensioenen

159. Het Nederlandse pensioenstelsel betreft een driepijlersysteem. De eerste pijler betreft het wettelijk pensioen, en vormt de basis van de Nederlandse pensioenvoorziening. De tweede pijler bestaat uit de aanvullende pensioenen die worden opgebouwd in het kader van de arbeidsrelatie. Individuele verzekeringen vormen tot slot de derde pensioenpijler.²⁷²

160. In dit hoofdstuk wordt de invloed van de gekozen samenlevingsvorm op het wettelijk en aanvullend pensioenstelsel naar Nederlands recht onderzocht. Er wordt daarbij nagegaan of gehuwden, geregistreerde partners en ongehuwd samenlevenden al dan niet gelijk behandeld

²⁷² S. BEMELMANS, S. COBBEN, L. HENDRIKS, B. VAN DEN HOF en J. VAN DE PASCH, *Pensioen over de grens – Nederland/Duitsland/België*, onuitg. bachelorscriptie Rechten Maastricht University, 2015, 26.

worden inzake de gerechtigheid op, evenals inzake de omvang van het pensioen. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen de invloed tijdens en na de beëindiging van de relatie.

A. Wettelijk pensioenstelsel

161. Het wettelijk pensioen komt automatisch toe aan elke inwoner van Nederland daar het een volksverzekering betreft. In tegenstelling tot het Belgische wettelijk pensioenstelsel dient er aldus geen onderscheid te worden gemaakt op basis van het statuut van de betrokkene.²⁷³ Dit fundamentele verschil maakt het uitermate interessant om een rechtsvergelijkend onderzoek te voeren daar het Nederlandse pensioenstelsel kan fungeren als inspiratiebron ter optimalisering van het Belgische pensioenstelsel.

162. Het Nederlandse wettelijk pensioenstelsel omvat het ouderdomspensioen en het nabestaandenpensioen. Het ouderdomspensioen voorziet in een uitkering teneinde het overlijdensrisico te ondervangen. Het nabestaandenpensioen betreft een vangnet ingeval de kostwinner van het gezin overlijdt.²⁷⁴

163. Hierna wordt achtereenvolgens de impact van de gekozen samenlevingsvorm op het ouderdoms- en nabestaandenpensioen bestudeerd.

Afdeling I. Ouderdomspensioen

1. Tijdens de relatie

164. Teneinde aanspraak te kunnen maken op een ouderdomspensioen dienen vier voorwaarden te zijn vervuld. De betrokkene dient vooreerst een verzekerde in de zin van artikel 6 Algemene Ouderdomswet (hierna: AOW) te zijn, d.i. een inwoner van Nederland of een persoon die in Nederland arbeid verricht en dientengevolge aan de loonbelasting is onderworpen. Vervolgens dient hij de pensioengerechtigde leeftijd te hebben bereikt.²⁷⁵ De derde voorwaarde houdt in dat de betrokkene gedurende een periode van 50 jaar verzekerd dient te zijn geweest.²⁷⁶ Hieraan is voldaan indien de persoon 50 jaar lang in Nederland gewoond of gewerkt heeft. Tot slot mag er geen uitsluitingsgrond in de zin van de artikelen 8b-8d AOW toepassing vinden. De gerechtigdheid op een ouderdomspensioen wordt aldus niet afhankelijk gesteld van de gezinssituatie van de verzekerde.

165. De gekozen samenlevingsvorm speelt echter wel een determinerende rol aangaande de omvang van het ouderdomspensioen. Gehuwde pensioengerechtigden hebben met name recht op een ouderdomspensioen gelijk aan 50% van het maandelijkse nettominimumloon. Derhalve ontvangen twee gehuwde pensioengerechtigden een volledig minimumloon. Ongehuwde of alleenstaande pensioengerechtigden dienen het te stellen met een ouderdomspensioen ten bedrage van 70% van het maandelijkse nettominimumloon.²⁷⁷

²⁷³ I.M. SENS, *Praktische informatie over Sociale Zekerheid 2019*, Deventer, Wolters Kluwer, 2019, 1-2; M. DOMMERHOLT en J.R. WIRSHELL (eds.), *T&C Pensioenrecht*, Deventer, Wolters Kluwer, 2015, Kluwer Navigator.

²⁷⁴ I.A.M. VAN BOETZELAER-GULYAS, *Basisboek Socialezekerheidsrecht 2021*, Deventer, Wolters Kluwer, 2021, 21.

²⁷⁵ Anno 2022 bedraagt de pensioengerechtigde leeftijd 66 jaar en 7 maanden. Art. 7, lid 1, a) *juncto* art. 7a, lid 1, k) AOW.

²⁷⁶ Art. 7, lid 1, b) AOW.

²⁷⁷ Art. 9, lid 1 en 5 AOW.

166. Er dient echter opgemerkt te worden dat gehuwd zijn onder de AOW niet dezelfde draagwijdte heeft als civielrechtelijk gehuwd zijn, *supra* nr. 121. Conform artikel 1 AOW zijn de volgende personen gehuwd: de pensioengerechtigde die gehuwd is of een geregistreerd partnerschap is aangegaan, evenals de ongehuwde meerderjarige die samenwoont met een andere ongehuwde meerderjarige en daarmee een gezamenlijke huishouding voert. De AOW specificeert vervolgens wanneer er sprake is van een gezamenlijke huishouding, d.i. indien twee personen eenzelfde hoofdverblijfplaats hebben en zorgdragen voor elkaar door bijvoorbeeld bij te dragen in de kosten van de huishouding.²⁷⁸ Het onderhouden van een affectieve relatie betreft geen criterium.²⁷⁹ Of er al dan niet een gezamenlijke huishouding voorligt, behoeft een feitelijk onderzoek op basis van de concrete gezinssituatie van de pensioengerechtigde.²⁸⁰ Teneinde bewijsmoeilijkheden te verhelpen, heeft de wetgever enkele onweerlegbare vermoedens van het voeren van een gezamenlijke huishouding ingebouwd. Een gezamenlijke huishouding wordt vermoed aanwezig te zijn indien de betrokkenen dezelfde hoofdverblijfplaats hebben en zij conform de AOW gehuwd zijn geweest, uit hun relatie een kind werd geboren of erkend, zij een samenlevingscontract met een wederzijdse bijdrageplicht hebben gesloten of zij op basis van registratie beschouwd worden als een gezamenlijke huishouding.²⁸¹ De verantwoording van de gelijke behandeling van alle samenlevingsvormen betreft de feitelijke overeenstemming inzake draagkracht en behoefte die alle partners ondervinden, ongeacht de gekozen samenlevingsvorm.²⁸²

167. Tot ongehuwde pensioengerechtigden behoren conform de AOW gehuwden die duurzaam van elkaar gescheiden leven.²⁸³ Duurzaam gescheiden leven slaat op een feitelijke situatie en is bijvoorbeeld het geval indien één van de echtgenoten wordt opgenomen in een verzorgingstehuis.²⁸⁴ Ook ongehuwde meerderjarigen die samenwonen en een gezamenlijke huishouding voeren worden als ongehuwde pensioengerechtigden aangemerkt indien ze eerstegraads bloedverwanten zijn.²⁸⁵ Een moeder die samenwoont met haar meerderjarige dochter betreft derhalve een ongehuwde pensioengerechtigde.²⁸⁶ Het alleenstaandpensioen aan 70% geldt tot slot ook voor pensioengerechtigden die met meer dan twee personen een gezamenlijke huishouding voeren, de zogenaamde meerpersoonshuishouding.²⁸⁷

168. Het vertrekpunt om de omvang van het ouderdomspensioen te bepalen betreft aldus de gekozen civielrechtelijke samenlevingsvorm, doch de AOW brengt correcties aan op basis van de feitelijke gezinssituatie van de pensioengerechtigde. Hierdoor is het mogelijk dat gehuwden,

²⁷⁸ Art. 1, lid 4 AOW.

²⁷⁹ CRvB 12 mei 1998, RSV 1998, 224.

²⁸⁰ HR 20 maart 1992, JABW 1992, 114; M. DRIESSEN, "Als gehuwd wordt mede aangemerkt ..." Over de (te) ruime gelijkstelling in de Nederlandse sociale zekerheid" in C. FORDER en A. VERBEKE (eds.), *Gehuwd of niet: maakt het iets uit?*, Antwerpen, Intersentia, 2005, (399) 414.

²⁸¹ Art. 1, lid 5 AOW.

²⁸² MvT bij het Wetsvoorstel van Wijziging van de Algemene Ouderdomswet en enkele andere wetten, *Parl.St.* Kamer 1994-95, Kamerstuk 24258, nr. 3, 4; M. VAN EVERDINGEN, "Commentaar op artikel 1 AOW" in A. BAAS, A.J. BERENDS, H.A.J. GIERVELD, J.A. RAUKEMA en A. VAN ZOEST (eds.), *Lexplicatie*, Deventer, Wolters Kluwer, 2009, (1) 4.

²⁸³ Art. 1, lid 3, b) AOW.

²⁸⁴ S. KLOSSE en G.J. VONK, *Hoofdzaken socialezekerheidsrecht*, Den Haag, Boom Juridisch, 2015, 163; M. VAN EVERDINGEN, "Gelijkstelling van gezamenlijke huishouding met huwelijk" in M. DOMMERHOLT en J.R. WIRSHELL (eds.), *T&C Pensioenrecht*, Deventer, Wolters Kluwer, 2010, Kluwer Navigator.

²⁸⁵ Art. 1, lid 3, a) en lid 8 AOW.

²⁸⁶ CRvB 10 juli 1991, RSV 1992, 76.

²⁸⁷ CRvB 14 november 2006, nr. 05/3859, ECLI:NL:CRVB:2006:AZ2970.

geregistreerde partners en ongehuwd samenlevenden, naargelang de concrete omstandigheden, als gehuwde dan wel als ongehuwde pensioengerechtigden beschouwd worden.²⁸⁸

2. Na de beëindiging van de relatie

169. De feitelijke scheiding van partners heeft tot gevolg dat ze als ongehuwde pensioengerechtigden worden beschouwd, en derhalve een ouderdomspensioen aan 70% verkrijgen, *supra* nr. 167.²⁸⁹

170. Indien partners hun relatie formeel wensen te beëindigen kan dit een wijziging inzake de categorie van pensioengerechtigde impliceren. Wanneer bijvoorbeeld twee gehuwden uit de echt scheiden, ontvangen zij niet langer elk een ouderdomspensioen aan 50%, maar verkrijgen zij elk een ouderdomspensioen aan alleenstaandentarief.²⁹⁰

171. De beëindiging van de relatie doet echter, in tegenstelling tot in het Belgische recht, geen nieuwe pensioenrechten ontstaan. Het Nederlandse recht kent derhalve geen equivalenten van het Belgische echtscheidingspensioen en het recht op pensioensplitsing.²⁹¹ Een verklaring daarvoor is dat het wettelijk pensioenstelsel in Nederland gebaseerd is op publieke solidariteit, en niet op familiale solidariteit. In België daarentegen, blijft de familiale solidariteit na de beëindiging van het huwelijk nog overeind door middel van het echtscheidingspensioen en het recht op pensioensplitsing.²⁹²

Afdeling II. Nabestaandenpensioen

1. Tijdens de relatie

172. Het Nederlandse nabestaandenpensioen beoogt het risico van overlijden van één van de partners te dekken. Bijgevolg is het onmogelijk om gedurende de relatie een nabestaandenpensioen jegens zijn huidige partner te ontvangen.²⁹³

2. Na de beëindiging van de relatie

173. Het nabestaandenpensioen voorziet, zoals gezegd, in een uitkering ten behoeve van bepaalde nabestaanden van de overledene. De Algemene Nabestaandenwet (hierna: ANW) herbergt een partnerpensioen en een wezenpensioen die respectievelijk toekomen aan de achtergebleven partner en de kinderen van de overledene.²⁹⁴ In deze afdeling wordt, gelet op de thematiek van deze scriptie, enkel het partnerpensioen behandeld.

174. Teneinde aanspraak te kunnen maken op een partnerpensioen dienen enkele voorwaarden te zijn vervuld. De overledene diende vooreerst verzekerd te zijn, in de zin dat hij in Nederland woonde

²⁸⁸ E. SOETENDAL, "Commentaar op artikel 3 Anw", in A. BAAS, A.J. BERENDS, H.A.J. GIERVELD, J.A. RAUKEMA en A. VAN ZOEST (eds.), *Lexplicatie*, Deventer, Wolters Kluwer, 2010, (1) 1.

²⁸⁹ Art. 1, lid 3, b) AOW.

²⁹⁰ Y. STEVENS en K. DE WITTE, *De verdeling van de pensioenrechten bij scheiding*, Instituut Sociaal Recht, Leuven, 2010, 43.

²⁹¹ X, *De pensioengids*, Deventer, Wolters Kluwer, 2017, 27-28.

²⁹² Y. STEVENS, "Gekneld tussen familiale en publieke solidariteit: echtscheidingspensioenen" in C. DECLERCK, A.M. DRAYE, P. FOUBERT en E. VAN DE VELDE (eds.), *Huldeboek Nan Torfs. Perspectieven op familie en vermogen*, Brugge, die Keure, 2022, (25) 34-35.

²⁹³ S. KLOSSE en F.M. NOORDAM, *Socialezekerheidsrecht*, Deventer, Kluwer, 2010, 355.

²⁹⁴ T. DE JONGE, *Samenwonenden en het overlijdensrisico*, Amstelveen, Sociale Verzekeringsbank, 2008, 14.

of werkte.²⁹⁵ Ten tweede kan een partnerpensioen slechts toekomen aan een nabestaande van de overledene. De categorie van nabestaanden stemt overeen met de categorie van gehuwde pensioengerechtigden onder de AOW, *supra* nr. 166. Dientengevolge kunnen zowel gehuwden, geregistreerde partners als ongehuwde samenlevenden als nabestaanden worden beschouwd.²⁹⁶ Ongehuwde samenlevenden dienen evenwel een gezamenlijke huishouding te voeren en mogen geen eerstegraads bloedverwanten zijn.²⁹⁷ Artikel 3, lid 4 ANW somt tot slot enkele gezinssituaties op die een onweerlegbaar vermoeden van het voeren van een gezamenlijke huishouding inhouden. Deze situaties betreffen dezelfde als onder de AOW, *supra* nr. 166. Duurzaam gescheiden levende gehuwden en geregistreerde partners worden in het kader van de ANW als ongehuwd beschouwd.²⁹⁸ Ten derde dient de nabestaande hetzij een ongehuwd minderjarig kind te hebben hetzij arbeidsongeschikt te zijn.²⁹⁹ Tot slot mag de nabestaande de pensioengerechtigde leeftijd nog niet mag hebben bereikt.³⁰⁰

175. Een bijzonderheid betreft het gegeven dat ook de voormalige echtgenoot en geregistreerde partner als nabestaanden kunnen worden beschouwd. Zij hebben evenwel enkel recht op een partnerpensioen indien de verzekerde tot aan zijn overlijden jegens hen alimentatieplichtig was.³⁰¹ Gewezen ongehuwd samenlevenden kunnen hierop echter geen beroep doen.³⁰²

176. Het recht op een partnerpensioen vervalt indien de nabestaande hertrouwt, een geregistreerd partnerschap aangaat of een gezamenlijke huishouding voert, anders dan ten behoeve van de verzorging van een hulpbehoevende.³⁰³ Indien de gezamenlijke huishouding echter binnen een termijn van zes maanden wordt gestaakt, herleeft het recht op een partnerpensioen.³⁰⁴

177. Het partnerpensioen bedraagt 70% van het nettominimumloon.³⁰⁵ Indien de nabestaande een gezamenlijke huishouding ten behoeve van de verzorging van een hulpbehoevende voert, is de uitkering gelijk aan 50% van het nettominimumloon.³⁰⁶

Afdeling III. Tussentijdse conclusie

178. Het wettelijk pensioenstelsel in Nederland betreft een volksverzekering en bestaat uit een ouderdomspensioen en een nabestaandenpensioen.

179. Tijdens de relatie heeft de gekozen samenlevingsvorm een impact op de omvang van het ouderdomspensioen. Gehuwde pensioengerechtigden ontvangen ieder immers een ouderdomspensioen aan 50%, terwijl ongehuwde pensioengerechtigden gerechtigd zijn op een ouderdomspensioen aan een tarief van 70%. Het weze opgemerkt dat gehuwd zijn onder de AOW niet dezelfde draagwijdte krijgt als gehuwd zijn in civielrechtelijke betekenis. Naast civielrechtelijk

²⁹⁵ Art. 13, lid 1 ANW.

²⁹⁶ Art. 3, lid 1 en 2 ANW.

²⁹⁷ Art. 3, lid 2 en 3 ANW; W. SCHRAMA en A. POORTMAN, "Familiesolidariteit vanuit een juridisch en sociologisch perspectief", *FJR* 2010, afl.6, (154) 159-161.

²⁹⁸ S. KLOSSE en F.M. NOORDAM, *Socialezekerheidsrecht*, Deventer, Kluwer, 2010, 360.

²⁹⁹ Art. 14, lid 1 ANW.

³⁰⁰ Art. 16, lid 1, c) ANW.

³⁰¹ Art. 4, lid 1 ANW.

³⁰² T. DE BONDY en E. EIKELBOOM, *Sociaal Memo 2020*, Deventer, Wolters Kluwer, 2020, 103.

³⁰³ Art. 16, lid 1, b) ANW.

³⁰⁴ Art. 16, lid 3 ANW.

³⁰⁵ Art. 17, lid 1 ANW.

³⁰⁶ Art. 17, lid 2 ANW.

gehuwden, kunnen derhalve ook geregistreerde partners en ongehuwde meerderjarigen die samenwonen met een andere ongehuwde meerderjarige en daarmee een gezamenlijke huishouding voeren, elk aanspraak maken op een ouderdomspensioen aan 50%.

De beëindiging van de relatie oefent geen directe weerslag uit op het ouderdomspensioen, doch kan een wijziging in de categorie van pensioengerechtigde veroorzaken. In het kader van het ouderdomspensioen is aldus niet zozeer de gekozen samenlevingsvorm van belang, maar wel de feitelijke gezinssituatie van de pensioengerechtigde. Het Nederlandse recht kent geen equivalenten van het Belgische echtscheidingspensioen en recht op pensioensplitsing indien de relatie ten einde komt.

180. De samenlevingsvormen oefenen evenmin een directe invloed uit op het nabestaandenpensioen. Daarbij is met name, naar analogie met het ouderdomspensioen, de feitelijke gezinssituatie van de nabestaande van belang om de gerechtigdheid op een uitkering te beoordelen. Zowel gehuwden, geregistreerde partners als ongehuwd samenlevenden die een gezamenlijke huishouding voeren, kunnen aanspraak maken op een nabestaandenpensioen. De gekozen samenlevingsvorm is evenwel determinerend indien de relatie reeds voor het overlijden beëindigd werd. In dat geval kunnen enkel voormalig gehuwden en geregistreerde partners die alimentatiegerechtigd waren, een nabestaandenpensioen verkrijgen. Voormalig ongehuwd samenlevenden zijn nooit gerechtigd op een nabestaandenpensioen jegens hun overleden ex-partner.

181. De verhouding tussen de samenlevingsvormen en het wettelijk pensioenstelsel van werknemers kan schematisch als volgt worden weergegeven:

Wettelijk pensioenstelsel van werknemers					
	Ouderdomspensioen			Nabestaandenpensioen	
	Tijdens de relatie	Na de beëindiging van de relatie		Tijdens de relatie	Na de beëindiging van de relatie
	Tarief	Pensioen-splitsing	Echt-scheidings-pensioen	/	Partnerpensioen
Huwelijk	Principe: 50%	Neen	Neen	/	<ul style="list-style-type: none"> • Principe: Ja • Ook voor alimentatiegerechtigde ex-echtgenoot
Geregistreerd partnerschap	Principe: 50%	Neen	Neen	/	<ul style="list-style-type: none"> • Principe: Ja • Ook voor alimentatiegerechtigde ex-geregistreerde partner
Ongehuwd samenleven	50% mits gezamenlijke huishouding	Neen	Neen	/	<ul style="list-style-type: none"> • Ja mits gezamenlijke huishouding • Niet voor ex-partner

Afdeling IV. Vergelijking met België

182. Het Belgische en Nederlandse pensioenstelsel betreffen beiden een driepijlersysteem. Het wettelijk pensioenstelsel bestaat naar Belgisch recht uit een rustpensioen en een overlevingspensioen. Het ouderdoms- en nabestaandenpensioen vormen het Nederlandse wettelijk pensioenstelsel.

183. De omvang van het rust- en ouderdomspensioen is in beide landen afhankelijk van de gezinssituatie van de pensioengerechtigde. Het grote verschil betreft het gegeven dat het Belgische rustpensioen een onderscheid maakt tussen gehuwden enerzijds en wettelijk en feitelijk samenwonenden anderzijds, terwijl de omvang van het Nederlands ouderdomspensioen op basis van de feitelijke gezinssituatie van de pensioengerechtigde wordt bepaald.

184. België voorziet in een recht op pensioensplitsing van het rustpensioen ingeval van feitelijke scheiding of scheiding van tafel en bed van echtgenoten. Het Nederlandse recht kent geen analoge regeling, doch de beëindiging van de gezinsvorm kan een wijziging in het tarief van het ouderdomspensioen veroorzaken. Een feitelijke scheiding van de partners heeft naar Nederlands recht tot gevolg dat ze als ongehuwd worden beschouwd en bijgevolg aanspraak maken op een ouderdomspensioen aan 70%.

185. In België kan de ex-echtgenoot onder bepaalde voorwaarden aanspraak maken op een echtscheidingspensioen. Dit is niet mogelijk naar Nederlands recht.

186. Het overlevings- en nabestaandenpensioen voorzien beiden in een uitkering aan de langstlevende partner teneinde te remediëren aan het inkomensverlies ten gevolge van het overlijden van de kostwinner. Het Belgische overlevingspensioen staat echter enkel open voor de langstlevende echtgenoot, terwijl het Nederlandse nabestaandenpensioen zowel aan gehuwden, geregistreerde partners, evenals aan ongehuwd samenlevenden kan worden toegekend. Doorslaggevend naar Nederlands recht is immers de feitelijk gezinssituatie van de partners.

187. Daar waar het Belgisch pensioenrecht blijft vasthouden aan de bevoorrechte positie van het huwelijk, heeft de Nederlandse wetgever aldus meer oog voor de feitelijke gezinssituatie van pensioengerechtigden. De Belgische wetgever zou aldus een voorbeeld kunnen nemen aan het Nederlandse recht waarbij niet zozeer de gekozen samenlevingsvorm, doch wel de feitelijke gezinssituatie van de betrokkenen relevant is. Zodoende wordt het wettelijk pensioenstelsel meer in overeenstemming gebracht met de huidige samenleving waarin de wettelijke en feitelijke samenwoning gegroeid zijn tot twee volwaardige samenlevingsvormen naast het huwelijk. De wenselijkheid van de gelijkstelling van de drie samenlevingsvormen in het kader van het wettelijk pensioen wordt verder onderzocht, *infra* nr. 206 ev.

B. Aanvullend pensioenstelsel

188. Het aanvullend pensioen voorziet in een bijkomende uitkering boven op het wettelijk pensioen. Het aanvullend pensioenstelsel vindt zijn grondslag in de arbeidsverhouding en wordt gereguleerd door de Pensioenwet (hierna: PW).³⁰⁷

189. Het tweede pijler-pensioen is gebaseerd op een pensioenovereenkomst of op een verplichte deelname in een bedrijfstakpensioenfonds.³⁰⁸ In principe wordt de inhoud van de pensioenovereenkomst vrij bepaald door de werknemer en werkgever, in zoverre de voorwaarden gesteld in de Pensioenwet worden nageleefd.³⁰⁹ Het aanvullend pensioen kan overigens de vorm aannemen van een ouderdompensioen of een nabestaandenpensioen.³¹⁰

190. In dit hoofdstuk wordt onderzocht of de gekozen samenlevingsvorm een betekenisvolle rol speelt in het kader van het aanvullend pensioenstelsel van werknemers. Zowel de impact tijdens als bij de beëindiging van de samenlevingsrelatie wordt geanalyseerd.

³⁰⁷ Wet 7 december 2006 houdende regels betreffende pensioenen, *Stb.* 22 december 2006, 705; S. KLOSSE en G.J. VONK, *Hoofdzaken socialezekerheidsrecht*, Den Haag, Boom Juridisch, 2015, 160.

³⁰⁸ E. LUTJENS, *Bijzondere overeenkomsten. Pensioen*, Deventer, Wolters Kluwer, 2019, 10.

³⁰⁹ S. BEMELMANS, S. COBBEN, L. HENDRIKS, B. VAN DEN HOF en J. VAN DE PASCH, *Pensioen over de grens – Nederland/Duitsland/België*, onuitg. bachelorscriptie Rechten Maastricht University, 2015, 33.

³¹⁰ Art. 1 PW.

Afdeling I. Tijdens de relatie

191. De gekozen samenlevingsvorm speelt geen determinerende rol in de opbouw van het aanvullend pensioen. Aangezien het aanvullend pensioen doorgaans het voorwerp uitmaakt van een pensioenovereenkomst, kunnen de contractpartijen evenwel anders overeenkomen.³¹¹

192. De partner is bovendien geen partij bij de pensioenovereenkomst. Derhalve geniet hij slechts een afgeleid recht op het opgebouwde pensioen, met uitzondering van het bijzonder partnerpensioen waartoe hij wel uit eigen hoofde gerechtigd is, *infra* nr. 194.³¹²

Afdeling II. Na de beëindiging van de relatie

1. Beëindiging ingevolge overlijden

193. Het overlijden van de verzekerde impliceert mogelijks de toekenning van een aanvullend pensioen in de vorm van een nabestaandenpensioen aan de achtergebleven partner. Artikel 1 PW verduidelijkt dat onder 'partner' de echtgenoot, geregistreerde partner of de partner zoals aangeduid in de pensioenovereenkomst, dient te worden verstaan. De pensioenovereenkomst kan echter nadere voorwaarden stellen opdat er sprake is van een partner.³¹³ Een voorbeeld betreft de voorwaarde dat de samenwoning met de betrokkene aanvang moet hebben genomen voor de ingang van het ouderdompensioen van de verzekerde.³¹⁴ Ook het voeren van een gezamenlijke huishouding en de afwezigheid van bloed- of aanverwantschap in rechte lijn worden veelvuldig als vereisten gesteld.³¹⁵ Principieel staat het recht op een aanvullend partnerpensioen aldus open voor gehuwden, geregistreerde partners en ongehuwde samenlevenden. Met betrekking tot deze laatsten dient evenwel de pensioenovereenkomst te worden geraadpleegd.

194. De ex-partner van de overledene valt buiten het toepassingsgebied van het aanvullend partnerpensioen, doch kan mogelijks aanspraak maken op een bijzonder partnerpensioen.³¹⁶ Het bijzonder partnerpensioen ten voordele van de ex-partner van de overleden verzekerde is uitgewerkt in artikel 57 PW dat de situaties weergeeft waarin de ex-partner ingeval van scheiding zijn aanspraken op het opgebouwde partnerpensioen behoudt. Scheiding dient ruim geïnterpreteerd te worden en omvat de echtscheiding, de ontbinding van het huwelijk na scheiding van tafel en bed, de beëindiging van een geregistreerd partnerschap, evenals de beëindiging van een door de pensioenovereenkomst erkende partnerrelatie.³¹⁷ De ex-partner heeft uit eigen hoofde recht op een bijzonder partnerpensioen, en dit van rechtswege.³¹⁸ Van deze regeling kan echter middels voorwaarden in verband met de partnerrelatie of een schriftelijke overeenkomst aangaande de scheiding afgeweken worden.³¹⁹

³¹¹ E. LUTJENS, *Bijzondere overeenkomsten. Pensioen*, Deventer, Wolters Kluwer, 2019, 134.

³¹² MvT bij Regels betreffende pensioenen (Pensioenwet), *Tweede Kamer* 2005-06, Kamerstuk 30413, nr. 3.

³¹³ G.J.B. DIETVORST, "Tot de dood ons (pensioen) scheidt", *WPNR* 2007, (264) 269.

³¹⁴ Rb. Amsterdam 22 juli 2004, *PJ* 2004, afl. 12, 141.

³¹⁵ K. BRANDS en C. VAN LIER, "Partnerpensioen: wel de lasten, niet de lusten?", *Pensioen Magazine* 2015, afl. 1, (1) 1.

³¹⁶ E. LUTJENS, *Bijzondere overeenkomsten. Pensioen*, Deventer, Wolters Kluwer, 2019, 62.

³¹⁷ Art. 1 PW.

³¹⁸ E. LUTJENS, *Bijzondere overeenkomsten. Pensioen*, Deventer, Wolters Kluwer, 2019, 625.

³¹⁹ Art. 57, lid 4 PW.

2. Beëindiging tijdens het in leven zijn van beide partners

195. De beëindiging van de samenlevingsvorm tijdens leven brengt gevolgen teweeg voor de opgebouwde aanvullende pensioenrechten. Teneinde het lot van het aanvullend pensioen te kunnen bepalen, dient er teruggrepen te worden naar de regeling uitgewerkt in de Wet verevening pensioenrechten bij scheiding (hierna: WVPS).³²⁰

196. De scheiding van partners heeft in bepaalde gevallen de verevening van het tijdens de relatie opgebouwde aanvullend ouderdomspensioen tot gevolg.³²¹ Door pensioenverevening bekomt de vereveningsgerechtigde een recht op uitbetaling van 50% van het opgebouwde pensioen.³²² Dientengevolge verkrijgen beide partners de helft van het aanvullend ouderdomspensioen dat werd opgebouwd gedurende de relatie. De partners kunnen evenwel anders overeenkomen.³²³ De *ratio* van deze regeling is dat het pensioen kon worden opgebouwd ingevolge de gezamenlijke inspanning van beide partners.³²⁴

197. Conform artikel 1, lid 1, a) WVPS dient onder scheiding het volgende te worden verstaan: *“echtscheiding of scheiding van tafel en bed dan wel beëindiging van het geregistreerd partnerschap anders dan door de dood, vermissing of omzetting van een geregistreerd partnerschap in een huwelijk”*. Bijgevolg kunnen zowel echtgenoten als geregistreerde partners na scheiding aanspraak maken op de verevening van het aanvullend ouderdomspensioen. Ongehuwd samenlevenden vallen niet onder het toepassingsgebied van de WVPS, doch dit belet hen geenszins om onderling een gelijkaardige regeling overeen te komen.³²⁵ Er dient echter opgemerkt te worden dat dergelijke regeling tussen ongehuwd samenlevenden niet afdwingbaar is jegens de pensioenuitvoerder.³²⁶

198. De verevening van het pensioen vindt toepassing indien de ex-partners in leven zijn. Bij overlijden van de ex-partner die niet uit eigen hoofde gerechtigd is op het aanvullend pensioen, komt het volledige pensioen wederom ten goede aan de andere partner. Het overlijden van de ex-partner die het aanvullend pensioen zelf heeft opgebouwd, impliceert echter het verlies van het verevende deel ten nadele van de nog in leven zijnde ex-partner. De langstlevende ex-partner kan in dat geval mogelijks aanspraken maken op een bijzonder partnerpensioen, *supra* nr. 194.³²⁷

Afdeling III. Tussentijdse conclusie

199. De opbouw van het aanvullend pensioen wordt principieel niet beïnvloed door de gekozen samenlevingsvorm. Het staat de partijen evenwel vrij om anders overeen te komen.

³²⁰ Y. STEVENS en K. DE WITTE, *De verdeling van de pensioenrechten bij scheiding*, Instituut Sociaal Recht, Leuven, 2010, 40-41.

³²¹ Art. 2, lid 1 WVPS; C.J. DEN BLANKEN, “Art. 1 – Wet verevening pensioenrechten bij scheiding” in A.R. DE BRUIJN, M.L.C.C. LÜCKERS, E.N. FROHN en A.N. LABOHM (eds.), *SDU Commentaar Relatierecht*, Den Haag, Sdu, 2017, (1) 1.

³²² Art. 3, lid 1 WVPS; W.P.M. THIJSEN, “Kroniek Pensioenrecht”, *FJR* 2020, afl. 5, (139) 141.

³²³ Art. 4, lid 1 WVPS.

³²⁴ S. WORTMANN, “Ontwikkelingen in het familierecht. Verevening van pensioenrechten bij scheiding, lesbisch ouderschap en bij de Eerste Kamer aanhangige wetgeving”, *WPNR* 2008, afl. 6753, (353) 354.

³²⁵ A.R. DE BRUIJN (ed.), *Het Nederlandse Huwelijksvermogensrecht*, Deventer, Wolters Kluwer, 2019, VIII.12.

³²⁶ I.E. LEENE HOEDEMAEKER, “Heeft de Pensioenwet de positie van de ongehuwd samenwonende partners verbeterd?”, *FJR* 2007, afl. 11, (277) 280.

³²⁷ K.F.A.M. WEIJLING, H.S.P. STUIVER, M.J. KRAGTEN, B.M.M. TIJINK en J.J.L.M. AERTS, *Praktijkids Arbeidsrecht bij de overheid 2021*, Wolters Kluwer, Deventer, 2021, 215; Y. STEVENS en K. DE WITTE, *De verdeling van de pensioenrechten bij scheiding*, Instituut Sociaal Recht, Leuven, 2010, 43.

200. Indien de relatie beëindigd wordt ingevolge overlijden maakt de langstlevende partner mogelijks aanspraak op een aanvullend pensioen in de vorm van een nabestaandenpensioen. Het recht op een aanvullend nabestaandenpensioen staat open voor gehuwden, geregistreerde partners en ongehuwd samenlevenden indien zo bepaald in de pensioenovereenkomst. Ook de ex-partner van de overleden verzekerde kan aanspraak maken op een aanvullend pensioen in de vorm van een bijzonder partnerpensioen, doch hiervan kan conventioneel afgeweken worden.

201. De beëindiging van de samenlevingsvorm middels scheiding impliceert de verevening van het tijdens de relatie opgebouwde aanvullend pensioen. Het aanvullend pensioen wordt bij helften verdeeld, tenzij anders overeengekomen. De wettelijke regeling van verevening is echter enkel van toepassing op gehuwden en geregistreerde partners. Ongehuwd samenlevenden kunnen een gelijkaardige regeling treffen, doch deze is niet tegenwerpelijk aan de pensioenuitvoerder.

202. De verhouding tussen de samenlevingsvormen en het aanvullend pensioenstelsel van werknemers kan schematisch als volgt worden weergegeven:

Aanvullend pensioenstelsel van werknemers			
	Tijdens de relatie	Na de beëindiging van de relatie	
		Overlijden werknemer	Scheiding
Huwelijk	Geen invloed	<ul style="list-style-type: none"> • Langstlevende echtgenoot als begunstigde • Ex-partner: bijzonder partnerpensioen 	Verevening pensioenrechten
Geregistreerd partnerschap	Geen invloed	<ul style="list-style-type: none"> • Langstlevende geregistreerde partner als begunstigde • Ex-partner: bijzonder partnerpensioen 	Verevening pensioenrechten
Ongehuwd samenleven	Geen invloed	<ul style="list-style-type: none"> • Langstlevende ongehuwd samenlevende partner eventueel als begunstigde • Ex-partner: bijzonder partnerpensioen 	Geen wettelijke verevening pensioenrechten

Afdeling IV. Vergelijking met België

203. In beginsel heeft de gekozen samenlevingsvorm in geen van beide rechtsstelsels impact op de opbouw van het aanvullend pensioen.

204. Bij overlijden van de pensioengerechtigde wordt er naar Belgisch recht doorgaans een aanvullend overlevingspensioen uitgekeerd aan de langstlevende echtgenoot of wettelijk

samenwonende partner. Sporadisch wordt de feitelijk samenwonende partner als begunstigde aangeduid. In een Nederlandse pensioenovereenkomst kan eveneens bepaald worden dat de achtergebleven partner een aanvullend partnerpensioen verkrijgt bij overlijden van de verzekerde. Conform de Pensioenwet worden gehuwden en geregistreerde partners beoogd, doch de pensioenovereenkomst kan het toepassingsgebied uitbreiden tot ongehuwd samenlevenden. Opmerkelijk is dat de ex-partner van de overleden verzekerde eveneens onder bepaalde voorwaarden gerechtigd is op een bijzonder partnerpensioen. Het Belgische recht voorziet niet in dergelijk bijzonder pensioen.

205. Tot slot kent Nederland een bijzondere regeling inzake verevening van het opgebouwde aanvullend pensioen bij scheiding van de partners. Voormalige echtgenoten en geregistreerde partners ontvangen zodoende ieder de helft van het opgebouwde pensioen. Ongehuwd samenlevenden kunnen zich niet beroepen op deze pensioenverevening. In België is de situatie complexer. Een verdeling van het aanvullend pensioen is in se nooit aan de orde bij wettelijke of feitelijke samenwoning. Bij gehuwden dringt zich enkel een verdeling op ingeval van echtscheiding, en dit enkel ten aanzien van zij die voor een gemeenschapsstelsel gekozen hebben. Er heerst in het Belgisch recht echter nog veel onduidelijk aangezien er geen wetgeving hieromtrent voorhanden is, en men derhalve dient terug te grijpen naar de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof.

Het is aanbevolen om in navolging van het Nederlandse recht te voorzien in een wettelijke regeling inzake de verdeling van de aanvullende pensioenrechten ingeval de relatie wordt beëindigd, anders dan door overlijden. Dit komt de rechtszekerheid ten goede. Thans is er in België een wetsvoorstel inzake de verdeling van het aanvullend pensioen ingeval van scheiding hangende, doch hieromtrent rijzen enkele kritische bemerkingen. De wenselijkheid van een wettelijke regeling waarbij wordt voorzien in een verdeling ten voordele van gehuwde en wettelijk samenwonende partners, zoals bepaald in het hangende wetsvoorstel, en eveneens in het Nederlandse recht ontwaard kan worden, wordt verder besproken, *infra* nr. 265 ev.

DEEL III. HOUDBAARHEID ONDERSCHIEDEN BEHANDELING SAMENLEVINGSVORMEN IN HET BELGISCHE WETTELIJK PENSIOENSTELSEL VAN WERKNEMERS

206. De analyse uit Deel I toont aan dat het Belgische wettelijk pensioenstelsel van werknemers zich blijft vastklampen aan de traditionele gezinsvorm van het huwelijk. De populariteit van het huwelijk is de laatste decennia nochtans sterk gedaald ten voordele van de relatief nieuwe gezinsvorm van de wettelijke samenwoning en de informele feitelijke samenwoning, *supra* nr. 2 en 19. De vraag rijst dan ook of het huidige wettelijke kader nog wel standhoudt in het licht van de moderne maatschappij. Is de bevoorrechting van gehuwden nog steeds gerechtvaardigd *anno* 2022 of is het tijd dat de wetgever actie onderneemt teneinde in zekere mate een gelijke behandeling van alle samenlevingsvormen te garanderen?

207. Het Grondwettelijk Hof heeft reeds meermaals geoordeeld dat de onderscheiden behandeling van de samenlevingsvormen in het kader van het wettelijk pensioenstelsel niet strijdig is met het gelijkheids- en non-discriminatiebeginsel, zoals vervat in de artikelen 10 en 11 Gw.³²⁸ In dit deel van de thesis staat deze rechtspraak centraal. De arresten van het Grondwettelijk Hof worden grondig geanalyseerd in het licht van de huidige maatschappij waarin het huwelijk een minder prominente rol krijgt toebedeeld. Hoewel de arresten voornamelijk betrekking hebben op het overlevingspensioen, is de rechtspraak eveneens relevant voor het rustpensioen, het recht op pensioensplitsing en het echtscheidingspensioen, aangezien er bij al deze voornoemde pensioenrechten een onderscheid wordt gemaakt tussen gehuwden enerzijds en wettelijk en feitelijk samenwonenden anderzijds.

208. De toetsing van wetgevende normen aan het grondwettelijk gelijkheidsbeginsel behoort tot de kernbevoegdheden van het Grondwettelijk Hof.³²⁹ Een verschil in behandeling impliceert niet noodzakelijk niet-conformiteit aan het gelijkheidsbeginsel. Het Grondwettelijk Hof hanteert namelijk een toetsingsschema, bestaande uit vijf criteria, om een eventuele schending van het gelijkheids- en non-discriminatiebeginsel te beoordelen. De criteria betreffen de vergelijkbaarheid, de wettigheid, de objectiviteit, de pertinentie en de proportionaliteit van de voorliggende wetgevende norm.³³⁰

209. In dit hoofdstuk wordt de argumentatie van het Grondwettelijk Hof ter rechtvaardiging van de verschillende bejegening van de samenlevingsvormen aangaande het wettelijk pensioenstelsel toegelicht aan de hand van de vijf criteria van het toetsingsschema. Kritiek op de zienswijze van het Hof, geuit in de rechtsleer, wordt eveneens weergegeven.

Hoofdstuk I. Vergelijkbaarheidstoets

210. Indien het Grondwettelijk Hof een wetgevende norm dient te toetsen aan het gelijkheidsbeginsel, voert zij vooreerst een vergelijkbaarheidstoets uit waarbij wordt nagegaan of de ter beoordeling voorgelegde categorieën al dan niet vergelijkbaar zijn. Het gelijkheidsbeginsel is

³²⁸ Arbitragehof 21 december 2000, nr. 137/2000; Arbitragehof 21 juni 2001, nr. 89/2001; Arbitragehof 12 juli 2001, nr. 94/2001; GwH 25 maart 2009, nr. 60/2009; GwH 15 maart 2011, nr. 39/2011; GwH 22 mei 2014, nr. 83/2014.

³²⁹ Art. 1, lid 1, 2° en art. 26, §1, 3° Bijz. Wet GwH.

³³⁰ V. FLOHIMONT, *Gelijkheid in de pensioenregelingen voor ambtenaren, werknemers en zelfstandigen*, Brugge, die Keure, 2013, 29.

mogelijks geschonden indien gelijke gevallen ongelijk of ongelijke gevallen gelijk behandeld worden.³³¹

211. Het Grondwettelijk Hof neemt doorgaans aan dat de situatie van gehuwden, wettelijk en feitelijk samenwonenden vergelijkbaar is, aangezien het in het licht van de moderne samenleving mogelijk is dat twee personen die samenwonen een gezin vormen en in een onderlinge economische afhankelijke situatie vertoeven die gelijkaardig is aan die van gehuwden.³³² Er dient echter op gewezen te worden dat, ofschoon de verschillende samenlevingsvormen als vergelijkbaar worden beschouwd, dit niet noodzakelijk impliceert dat het Hof de toestand van de partners gelijk acht, *infra* nr. 221.

212. Vermeldenswaardig is het gegeven dat het onderzoek naar de rechtvaardigheid van de onderscheiden behandeling van de samenlevingsvormen in het kader van het EVRM³³³ veelal stukloopt op de vergelijkbaarheidstoets. Het EHRM meent immers dat gehuwden en niet-gehuwden zich doorgaans niet in een vergelijkbare positie bevinden.³³⁴

Hoofdstuk II. Wettigheidstoets

213. Een tweede toets waaraan de bestreden wetgevende norm wordt onderworpen, betreft de wettigheidstoets. Dit criterium impliceert dat het door de wetgever nagestreefde doel legitiem dient te zijn.³³⁵

214. Het is opvallend dat het Grondwettelijk Hof doorgaans nalaat de voorgelegde bepalingen omtrent de verschillende behandeling van de samenlevingsvormen te onderwerpen aan de wettigheidstoets.³³⁶ Hierna wordt de geoorloofdheid van het beoogde doel dan ook aan de hand van de parlementaire voorbereidingen van de pensioenwetgeving en de becommentariëring hiervan door de rechtsleer onderzocht.

Afdeling I. Doelstellingen aangehaald door de wetgever

215. De finaliteit van de wettelijke pensioenrechten is één van financiële aard. Middels de toekenning van een rustpensioen aan gezinstarief wenst de wetgever tegemoet te komen aan de situatie waarin slechts één van de echtgenoten een volwaardig rustpensioen geniet en de andere echtgenoot aldus ten laste is.³³⁷ Het recht op pensioensplitsing en het echtscheidingspensioen beogen te remediëren aan de financiële situatie waarin gehuwden terechtkomen bij de beëindiging van hun relatie respectievelijk door feitelijke scheiding of scheiding van tafel en bed en echtscheiding.³³⁸ De wetgever

³³¹ S. SOTTIAUX, *Grondwettelijk recht*, Mortsel, Intersentia, 2021, 426-427.

³³² Arbitragehof 21 december 2000, nr. 137/2000; Arbitragehof 21 juni 2001, nr. 89/2001; Arbitragehof 12 juli 2001, nr. 94/2001; B. MARTEL, V. PERTRY en G. VAN LIMBERGHEN, "Grondrechten en de pensioenhervorming" in A. VAN REGENMORTEL en H. VERSCHUEREN (eds.), *Grondrechten en sociale zekerheid*, Brugge, die Keure, 2016, (289) 314.

³³³ Artikel 14 EVRM herbergt het verbod op discriminatie.

³³⁴ EHRM 27 april 2000, nr. 45851/99, Shackell/Verenigd Koninkrijk; ECRM 11 november 1986, nr. 11089/84, Lindsay/Verenigd Koninkrijk; A.-C. VAN GYSEL, "Les différences entre les modes de conjugalité et le principe de non-discrimination, vus par la Cour de justice de l'Union européenne", *RTDF* 2020, afl. 2, (438) 440.

³³⁵ J. VANDE LANOTTE en G. GOEDERTIER, *Handboek Belgisch Publiekrecht*, Brugge, die Keure, 2010, 362.

³³⁶ D. MENGELS, "De houdbaarheidsdatum van de klassieke gezinsvorm verstreken voor de nabestaandenuitkeringen?", *TSR* 2006, afl. 4, (613) 640.

³³⁷ V. FLOHIMONT, *Gelijkheid in de pensioenregelingen voor ambtenaren, werknemers en zelfstandigen*, Brugge, die Keure, 2013, 236.

³³⁸ E. ALOFS, "Het echtscheidingsrisico in België", *TFAM* 2013, afl. 2, (24) 27.

achtte het namelijk noodzakelijk om in een financieel vangnet te voorzien ingeval één van de echtgenoten geen of slechts een beperkte aanspraak heeft op een eigen rustpensioen.³³⁹ De toekenning van een overlevingspensioen aan de langstlevende echtgenoot is tot slot ingegeven vanuit de idee dat door het overlijden van de andere echtgenoot het gezinsinkomen drastisch wordt verminderd. Teneinde aan dit inkomensverlies tegemoet te komen, voorziet het overlevingspensioen in een uitkering ten voordele van de langstlevende echtgenoot om "*zijn leven te reorganiseren, nu het gezinsinkomen is weggefallen en niet van de ene op de andere dag door een ander beroepsinkomen kan worden vervangen*".³⁴⁰ Middels het overlevingspensioen beoogt de wetgever de langstlevende echtgenoot als het ware in een financiële positie te brengen die in verhouding staat tot die van het gezin voor het overlijden.³⁴¹ Bovendien wordt de toekenning van een overlevingspensioen aan gehuwden gerechtvaardigd doordat, zo stelt althans de wetgever, "*met het huwelijk traditioneel de vermoedelijke wil gepaard gaat om de overgebleven echtgenoot ook in de toekomst op dezelfde wijze in het inkomen te laten delen als voor het overlijden*".³⁴²

216. Het onderscheid tussen gehuwden enerzijds en wettelijk en feitelijk samenwonenden anderzijds dient daarnaast in de tijdsgeest te worden geplaatst waarin deze verschillende behandeling tot stand kwam.³⁴³ In de jaren '60 gold het huwelijk als enige geïnstitutionaliseerde samenlevingsvorm en bekleedde deze gezinsvorm quasi een monopoliepositie. Samenlevingsvormen buiten het huwelijk kwamen eveneens voor, doch hieraan werden geen of weinig rechtsgevolgen gekoppeld. De maatschappelijke afkeer ten aanzien van het ongehuwd samenleven kan bijgevolg een verklaring bieden voor de keuze van de wetgever om het rustpensioen aan gezinstarief, het recht op pensioensplitsing, het echtscheidingspensioen en het overlevingspensioen uitsluitend toe te kennen aan gehuwde paren. De wetgever wenste zodoende het aantal buitenhuwelijkse relaties een halt toe te roepen.³⁴⁴

217. Doorheen de jaren zijn er voorstellen gelanceerd om de verschillende behandeling van de samenlevingsvormen te herzien, doch deze vingen steevast bot omwille van budgettaire overwegingen. Zo lag er een voorstel op tafel om de berekeningswijze van het rustpensioen van werknemers en ambtenaren gelijkmatig te laten verlopen.³⁴⁵ Het rustpensioen van werknemers werd immers bepaald aan de hand van de gezinstoestand van de pensioengerechtigde, terwijl dat niet het geval was voor ambtenaren. GLINEUR diende een amendement in om het rustpensioen te doen vaststellen op 75% van de bezoldiging voor alle categorieën van gerechtigden, ongeacht hun

³³⁹ S. THEUNIS, *Onderzoek naar de pensioensplit als individualisering van het pensioenrecht zowel bij de wettelijke als de aanvullende pensioenen – deels in het burgerlijk recht*, onuitg. thesis KU Leuven, 2015, 6.

³⁴⁰ MvT bij het wetsontwerp houdende algemene beginselen van de sociale zekerheid voor werknemers, *Parl.St. Senaat*, 1979-80, nr. 508/1.

³⁴¹ MvT bij het wetsontwerp houdende maatregelen tot harmonisering in de pensioenregelingen, *Parl.St. Senaat*, 1982-83, nr. 557/1.

³⁴² MvT bij het wetsontwerp houdende algemene beginselen van de sociale zekerheid voor werknemers, *Parl.St. Senaat*, 1979-80, nr. 508/1.

³⁴³ J. GILMAN, "Les catégories de bénéficiaires en droit de la sécurité sociale: une surprenante cohérence", *TSR* 2019, afl. 3, (387) 424.

³⁴⁴ M. VAN INGELGEM en S. DUBOIS, "Wat doen we: huwen of samenwonen? – Afwegingen binnen het kader van de Belgische sociale zekerheid" in C. CASTELEIN, A. VERBEKE en L. WEYTS (eds.), *Leuvense notariële geschriften. Notariële actualiteit 2009-2010*, Gent, Larcier, 2010, (111) 111.

³⁴⁵ Wetsontwerp betreffende het rust- en overlevingspensioen van arbeiders, *Parl.St. Kamer* 1954-55, nr. 240/14, verslag namens de Commissie voor de Arbeid en de Sociale Voorzorg, 1; Wetsontwerp betreffende het rust- en overlevingspensioen voor bedienden, *Parl.St. Kamer* 1956-57, nr. 693/8, verslag namens de Commissie voor de Arbeid en de Sociale Voorzorg, 15.

gezinstoestand, teneinde de bestaande discriminatie te beëindigen.³⁴⁶ Dit amendement werd echter niet weerhouden aangezien dit "het financieringsplan zou verstoren".³⁴⁷

Heel even heeft ook de exclusiviteit van het overlevingspensioen ten voordele van gehuwden op de helling gestaan, daar het federaal regeerakkoord van 1 december 2011 voorzag in een voorstel om wettelijk samenwonenden op te nemen in het personeel toepassingsgebied van het overlevingspensioen, *supra* nr. 82.³⁴⁸ De algemene beleidsnota "Pensioenen" van 7 november 2013 betekende echter de doodsteek voor dit evolutief voorstel. De argumentatie luidde als volgt: "Het systeem van de overgangsuitkering zal, net als het huidige systeem van het overlevingspensioen, beperkt worden tot echtelieden. In afwijking van het regeerakkoord zal het niet uitgebreid worden naar wettelijk samenwonenden. Een beleidsvoorbereidende, juridische studie heeft immers op overtuigende wijze aangetoond dat als het systeem van de overgangsuitkering opengesteld zou worden voor wettelijk samenwonenden, het risico zeer groot is dat alle andere elementen van de pensioenwetgeving die pensioenvoordelen toekennen op basis van huwelijk, ook opengesteld zouden moeten worden voor wettelijk samenwonenden. Rekening houdend met de flexibiliteit in de afsluiting en ontbinding van wettelijke samenwoning, zijn de financiële gevolgen hiervan moeilijk precies in te schatten, maar in elk geval zeer omvangrijk".³⁴⁹

Afdeling II. Kritische reflectie

218. Op basis van voorgaande analyse blijkt dat de onderscheiden behandeling van de samenlevingsvormen inzake wettelijke pensioenen voornamelijk voortvloeit uit een eertijdse tijdsgesest. De ontwikkeling van het rust-, echtscheidings- en overlevingspensioen vond immers plaats in een periode waarin het huwelijk de hoeksteen van de maatschappij vormde en het ongehuwd samenleven met argwaan bekeken werd. Het is dan ook niet verrassend dat de wetgever ervoor geopteerd heeft om de 'voordelen' inzake pensioenen enkel aan gehuwden toe te kennen. Alzo wenste hij de toename van het aantal buitenhuwelijkse samenlevingsrelaties, die destijds veelal als ondeugdelijk werden ervaren, aan banden te leggen.³⁵⁰ In het licht van de tijdsgesest van vorige eeuw lijkt dit een legitieme doelstelling om gehuwden beduidend voordeliger te behandelen ten opzichte van ongehuwde partners. Deze argumentatie kan in de huidige maatschappij echter moeilijk standhouden. Ongehuwd samenleven wordt immers niet langer als ondeugdelijk beschouwd, en één buitenhuwelijkse samenlevingsrelatie is reeds geïnstitutionaliseerd in de vorm van de wettelijke samenwoning.³⁵¹

219. Een ander motief dat de wetgever inroept om de huidige wetgeving inzake wettelijke pensioenen te handhaven, betreft het kostenplaatje dat aan een mogelijke uitbreiding van de pensioenwetgeving tot wettelijk en feitelijk samenwonenden kleeft. Voorstellen om ook wettelijk en

³⁴⁶ V. FLOHIMONT, *Gelijkheid in de pensioenregelingen voor ambtenaren, werknemers en zelfstandigen*, Brugge, die Keure, 2013, 236.

³⁴⁷ Wetsontwerp betreffende het rust- en overlevingspensioen van arbeiders, *Parl.St.* Kamer 1954-55, nr. 240/14, verslag namens de Commissie voor de Arbeid en de Sociale Voorzorg, 30; Wetsontwerp betreffende het rust- en overlevingspensioen voor bedienden, *Parl.St.* Kamer 1956-57, nr. 693/8, verslag namens de Commissie voor de Arbeid en de Sociale Voorzorg, 15.

³⁴⁸ Regeerakkoord 1 december 2011, 104 e.v., www.dekamer.be.

³⁴⁹ Algemene Beleidsnota Pensioenen, *Parl. St.* Kamer, 2013-14, nr. 53-3096/019.

³⁵⁰ M. VAN INGELGEM en S. DUBOIS, "Wat doen we: huwen of samenwonen? – Afwegingen binnen het kader van de Belgische sociale zekerheid" in C. CASTELEIN, A. VERBEKE en L. WEYTS (eds.), *Leuvense notariële geschriften. Notariële actualiteit 2009-2010*, Gent, Larcier, 2010, (111) 111.

³⁵¹ Wet 23 november 1998 tot invoering van de wettelijke samenwoning, *BS* 12 januari 1999, 786.

feitelijk samenwonenden in rekening te brengen worden telkens afgewezen op basis van budgettaire motieven.³⁵² Maar, biedt dergelijk financieel argument afdoende fundering voor de bevoorrechtiging van gehuwden? De vraag rijst of budgettaire motieven voldoen aan de wettigheidstoets en bijgevolg een legitieme doelstelling uitmaken. In se betreft het in evenwicht houden van de begroting een legitiem doel teneinde de samenlevingsvormen substantieel verschillend te behandelen. Het Grondwettelijk Hof neemt immers gewoonlijk aan dat budgettaire motieven een legitieme doelstelling uitmaken.³⁵³ Ik volg deze zienswijze. De wettigheidstoets is mijns inziens dan ook vervuld. Of deze financiële overwegingen echter standhouden in het licht van de moderne maatschappij waarin de wettelijke en feitelijke samenwoning een prominente rol spelen, betreft een vraag naar de proportionaliteit, *infra* nr. 245 ev.³⁵⁴

Hoofdstuk III. Objectiviteitstoets

220. Aan de hand van de derde stap van het toetsingsschema onderzoekt het Grondwettelijk Hof of de onderscheiden behandeling op een objectief criterium berust. Dit houdt concreet in dat het onderscheid zijn grondslag dient te vinden in objectieve gegevens of vaststellingen, onafhankelijk van enige persoonlijke appreciatie.³⁵⁵

Afdeling I. Argumentatie Grondwettelijk Hof

221. De vraag of de onderscheiden behandeling van de samenlevingsvormen aangaande het wettelijk pensioenstelsel op een objectief criterium berust, wordt door het Grondwettelijk Hof steevast positief beantwoord.

Het Hof heeft reeds meermaals geoordeeld dat de verschillende behandeling van echtgenoten en niet-gehuwde partners objectief valt te verantwoorden vanuit het licht dat zij zich niet in dezelfde juridische toestand bevinden. Ze verwijst hierbij naar de verschillen aangaande de verplichtingen jegens elkaar, evenals de vermogensrechtelijke toestand van de partners.³⁵⁶ Op echtgenoten rust met name een wederzijdse verplichting tot hulp en bijstand³⁵⁷, hun gezinswoning en huisraad geniet een bijzondere bescherming³⁵⁸, hun inkomsten dienen bij voorrang te worden besteed aan hun bijdrage in de lasten van het huwelijk³⁵⁹, en dit naar ieders vermogen³⁶⁰. Tot slot zijn beide echtgenoten hoofdelijk gehouden tot de niet-buitensporige schulden door één van hen aangegaan ten behoeve van de huishouding en de opvoeding van de kinderen.³⁶¹ Ten aanzien van wettelijk en feitelijk samenwonenden gelden deze wederzijdse rechten en plichten principieel niet. Het

³⁵² Wetsontwerp betreffende het rust- en overlevingspensioen van arbeiders, *Parl.St.* Kamer 1954-55, nr. 240/14, verslag namens de Commissie voor de Arbeid en de Sociale Voorzorg, 30; Wetsontwerp betreffende het rust- en overlevingspensioen voor bedienden, *Parl.St.* Kamer 1956-57, nr. 693/8, verslag namens de Commissie voor de Arbeid en de Sociale Voorzorg, 15; Algemene Beleidsnota Pensioenen, *Parl. St.* Kamer, 2013-14, nr. 53-3096/019.

³⁵³ B. MARTEL, V. PERTRY en G. VAN LIMBERGHEN, "Grondrechten en de pensioenhervorming" in A. VAN REGENMORTEL en H. VERSCHUEREN (eds.), *Grondrechten en sociale zekerheid*, Brugge, die Keure, 2016, (289) 341.

³⁵⁴ V. FLOHIMONT, *Gelijkheid in de pensioenregelingen voor ambtenaren, werknemers en zelfstandigen*, Brugge, die Keure, 2013, 236.

³⁵⁵ A. ALEN en K. MUYLLE, *Compendium van het Belgisch staatsrecht*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2014, 242.

³⁵⁶ Arbitragehof 12 juli 2001, nr. 94/2001; GwH 25 maart 2009, nr. 60/2009; GwH 15 maart 2011, nr. 39/2011; GwH 22 mei 2014, nr. 83/2014.

³⁵⁷ Art. 213 oud BW.

³⁵⁸ Art. 215 oud BW.

³⁵⁹ Art. 217, lid 1 oud BW.

³⁶⁰ Art. 221, lid 1 oud BW.

³⁶¹ Art. 222 oud BW.

Grondwettelijk Hof meent aldus dat het bestaan van een objectief onderscheid niet ontkend kan worden, aangezien het niet gaat om een onderscheid in feite, doch om een onderscheid in rechte.³⁶²

Afdeling II. Kritische reflectie

222. De argumentatie van het Grondwettelijk Hof dient echter enigszins genuanceerd te worden. Het is immers iet wat kort door de bocht om te stellen dat de huwelijkse verplichtingen en vermogensrechtelijke toestand geheel verschillend zijn van deze van wettelijk en feitelijk samenwonenden. Hierna volgt een kritische reflectie aangaande alle door het Hof aangehaalde verschillen.

1. Verplichting tot hulp en bijdrage

223. Wat de verplichting tot hulp en bijdrage betreft, bestaan er enkele onmiskenbare verschillen tussen de samenlevingsvormen. Enkel het huwelijk voorziet zowel in een wettelijke hulpplicht als in een wettelijke bijdrageplicht gedurende de relatie.³⁶³ Tussen wettelijk samenwonenden is enkel een wettelijke plicht tot bijdrage van kracht.³⁶⁴ Ten aanzien van feitelijk samenwonenden gelden tot slot geen wettelijke plichten inzake hulp en bijdrage.³⁶⁵ Er dient echter opgemerkt te worden dat het wettelijk samenwonenden vrijstaat om conventioneel een hulpplicht naar analogie met het huwelijk overeen te komen, *supra* nr. 38.³⁶⁶ Ook feitelijk samenwonenden kunnen een overeenkomst sluiten waarin ze zich verbinden tot wederzijdse hulp en bijdrage.³⁶⁷ Daarnaast wordt er doorgaans aangenomen dat er tussen feitelijk samenwonenden een natuurlijke verbintenis tot solidariteit bestaat die hen ertoe verplicht zowel materieel als financieel bij te dragen in kosten en de lasten van de samenleving. Het bestaan van een natuurlijke verbintenis dient wel steeds *in concreto* te worden nagegaan, *supra* nr. 47.³⁶⁸

224. Ook na de beëindiging van de relatie is de situatie fundamenteel verschillend. Echtgenoten kunnen met name, zij het onder bepaalde voorwaarden, aanspraak maken op een onderhoudsuitkering indien het huwelijk wordt ontbonden door overlijden of echtscheiding.³⁶⁹ De financiële hulpplicht leeft aldus na de ontbinding van het huwelijk voort in de vorm van een onderhoudsuitkering.³⁷⁰ Wettelijk en feitelijk samenwonenden kunnen zich daarentegen niet beroepen op een wettelijke onderhoudsuitkering indien hun relatie ten einde komt.³⁷¹ Wettelijk en feitelijk samenwonenden kunnen evenwel een conventionele onderhoudsuitkering overeenkomen die uitwerking verkrijgt bij de beëindiging van hun relatie.³⁷² De vraag naar het bestaan van een

³⁶² D. MENGELS, "De houdbaarheidsdatum van de klassieke gezinsvorm verstreken voor de nabestaandenuitkeringen?", *TSR* 2006, afl. 4, (613) 634.

³⁶³ Art. 213 oud BW.

³⁶⁴ Art. 1477, §3 oud BW.

³⁶⁵ R. DEVLOO, Y. JORENS en G. MARTYN, *Kennismaking met recht en rechtspraak*, Brugge, die Keure, 2020, 222.

³⁶⁶ R. BARBAIX, *Handboek familiaal vermogensrecht*, Mortsels, Intersentia, 2018, 364.

³⁶⁷ L. DE SCHRIJVER, "Feitelijke samenwoning", *TPR* 2017, afl. 2, (914) 935.

³⁶⁸ V. DEHALLEUX, "La répétition de la contribution excessive aux charges du ménage: proposition d'une nouvelle issue aux conflits entre cohabitants de fait", *TBBR* 2009, (144) 147.

³⁶⁹ Art. 205*bis*, §1 en 301, §2, lid 1 oud BW.

³⁷⁰ F. TAINMONT, "La protection du conjoint survivant, entre réserve et recours alimentaire, bilan et perspectives" in J.-L. Renchon en F. Tainmont (eds.), *Le statut patrimonial du conjoint survivant*, Brussel, Bruylant, 2004, (251) 282-283.

³⁷¹ S. EGGERMONT, *Tweereelaties*, Mortsels, Intersentia, 2016, 163; G. VERSCHULDEN, *Handboek Belgisch Personen-, familie- en relatievermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2021, 1131.

³⁷² S. EGGERMONT, *Tweereelaties*, Mortsels, Intersentia, 2016, 163.

natuurlijke verbintenis tot onderhoud na de beëindiging van de feitelijke samenwoning, is omstreden, maar dient mijns inziens negatief te worden beantwoord, *supra* nr. 49.³⁷³

225. Indien wettelijk en feitelijk samenwonenden nalaten om conventioneel hun rechten en plichten overeen te komen, is het mijns inziens onbetwistbaar dat zij zich in een verschillende juridische toestand ten opzichte van gehuwden bevinden. De verschillende behandeling van de samenlevingsvormen berust in dat geval op een objectief onderscheidingscriterium. Het voorbehouden van bepaalde pensioenrechten aan gehuwden is mijns inziens dan ook gerechtvaardigd. De Belgische sociale zekerheid berust op onderlinge solidariteit. Het zou derhalve eigenaardig zijn dat de sociale zekerheid in solidariteit in de vorm van bepaalde pensioenrechten voorziet indien wettelijk en feitelijk samenwonenden in hun onderlinge relatie nalaten in enige solidariteit te voorzien.³⁷⁴

226. De situatie ligt echter anders indien wettelijk samenwonenden besluiten om hun rechten en plichten in een overeenkomst conform artikel 1478, lid 4 oud BW te gieten, aangezien dergelijke overeenkomst een authentieke akte verleden voor de notaris behoeft. Een notariële akte biedt meer rechtszekerheid.³⁷⁵ Bovendien worden alle samenlevingsovereenkomsten en hun wijzigingen ingeschreven in het Centraal Register van Huwelijksovereenkomsten, wat de rechtszekerheid eveneens ten goede komt.³⁷⁶ Indien wettelijk samenwonenden in deze overeenkomst hebben voorzien in een hulpplicht, die zelfs na een relatiebreuk financiële gevolgen kan hebben, bevinden wettelijk samenwonenden zich naar mijn mening in dezelfde juridische situatie als gehuwden. Derhalve is er niet langer sprake van een objectief onderscheidingscriterium. Deze redenering geldt eveneens voor feitelijk samenwonenden die besluiten om hun rechten en plichten in een notariële akte neer te leggen.

227. De hierboven uiteengezette redenering aangaande artikel 1478 oud BW gaat echter niet op voor feitelijk samenwonenden die onderling een overeenkomst hebben gesloten inzake hun wederzijdse rechten en plichten. Onderhandse akten bieden met name minder rechtszekerheid in vergelijking tot authentieke akten. Overeenkomsten die niet voor de notaris werden verleden kunnen immers middels wederzijdse toestemming gewijzigd worden, terwijl een wijziging van een notariële akte een nieuwe akte vereist.³⁷⁷ Partners die hun rechten en plichten eenvoudig kunnen wijzigen, bevinden zich mijns inziens niet in dezelfde juridische toestand als gehuwden en wettelijk samenwonenden die een overeenkomst in de zin van artikel 1478 oud BW hebben gesloten. Het primair huwelijksvermogensstelsel, dat de rechten en plichten van de echtgenoten herbergt, is immers van dwingend recht waardoor gehuwden zich hieraan niet kunnen onttrekken.³⁷⁸ Ook wettelijk samenwonenden die hun rechten en plichten in een authentieke akte zijn overeengekomen

³⁷³ I. DOM, "Solidariteit tussen feitelijk samenwonende partners?", *NFM* 2018, afl. 2, (30) 36.

³⁷⁴ Wetsvoorstel tot wijziging van artikel 12 van de wet van 10 april 1971 betreffende de arbeidsongevallen, *Parl.St.* Senaat 2006-2007, nr. 3-916/5, 7-8; *GwH* 22 mei 2014, nr. 83/2014, B.12.

³⁷⁵ C. DECLERCK en W. PINTENS, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2019, 240.

³⁷⁶ Art. 4, §2, 2° Wet 13 januari 1977 houdende goedkeuring van de overeenkomst inzake de vaststelling van een stelsel van registratie van testamenten, opgemaakt te Bazel op 16 mei 1972 en tot invoering van een centraal huwelijksvermogensregister, *BS* 6 mei 1977, 6164.

³⁷⁷ B. VANLERBERGHE, "De krachtlijnen van het nieuwe burgerlijke bewijsrecht" in T. VANSWEEVELT en B. WEYTS (eds.), *Het nieuwe bewijsrecht*, Mortsel, Intersentia, 2020, 22.

³⁷⁸ Art. 212, lid 2 en 1388, lid 1 oud BW; S. BROUWERS, "Hulp- en bijdrageplicht tussen echtgenoten - Uitkering t.a.v. de ex-echtgenoot - Onderhoudsverplichtingen tussen samenwonenden", *TPR* 2017, afl. 2, (986) 995.

kunnen zich hier niet eenvoudig aan onttrekken. Bijgevolg berust het verschil in behandeling van gehuwden enerzijds en feitelijk samenwonenden die een onderlinge overeenkomst hebben afgesloten anderzijds, op een objectief onderscheidingscriterium.

228. Tot slot biedt een beroep op de natuurlijke verbintenis tussen feitelijk samenwonenden evenmin soelaas. Het bestaan van een natuurlijke verbintenis tijdens de relatie wordt doorgaans aanvaard, maar dient evenwel geval per geval nagegaan te worden. Dientengevolge bestaat er geen algemene assumptie van het voorhanden zijn van een natuurlijke verbintenis.³⁷⁹ Na de beëindiging van de relatie is het bestaan van een natuurlijke verbintenis erg omstrede. Mijns inziens kan er bezwaarlijk aangenomen worden dat dergelijke verbintenis voorhanden is na een relatiebreuk daar feitelijk samenwonenden veelal niet meer de intentie hebben om hun hulp- en bijdrageplicht na de relatie voort te zetten, en hiertoe thans geen algemeen maatschappelijk draagvlak bestaat.³⁸⁰ Omwille van de onzekerheden hieromtrent, is het mijns inziens objectief gerechtvaardigd om een onderscheid te maken tussen gehuwden en feitelijk samenwonenden.

229. Kort samengevat kan er aldus gesteld worden dat het onderscheid tussen gehuwden enerzijds en wettelijk en feitelijk samenwonenden anderzijds op basis van een verschillende juridische toestand inzake de hulp- en bijdrageplicht de objectiviteitstoets doorstaat. Hierop geldt mijns inziens één uitzondering, namelijk ingeval wettelijk of feitelijk samenwonenden bij authentieke akte een hulp- en bijdrageplicht, die eveneens gevolgen heeft na een eventuele relatiebreuk, zijn overeengekomen. In dat geval bevinden gehuwden, wettelijk en feitelijk samenwonenden zich naar mijn mening in dezelfde juridische toestand en berust de verschillende behandeling aldus niet op een objectief onderscheid.

2. Bescherming gezinswoning en huisraad

230. Ook het onderscheid aangaande de bescherming van de gezinswoning en het huisraad van gehuwden, ex artikel 215 oud BW, behoeft bijstelling. Deze bijzondere bescherming is immers van overeenkomstige toepassing verklaard op wettelijk samenwonenden.³⁸¹

231. Ten aanzien van feitelijk samenwonenden ontbreekt een gelijkaardige wettelijke bepaling. Desalniettemin, is er rechtspraak voorhanden die artikel 215 oud BW eveneens van toepassing verklaart op feitelijk samenwonenden in het licht van het recht op eerbiediging van privé-, familie- en gezinsleven, ex artikel 8 EVRM. Conform deze rechtspraak genieten alle samenlevingsvormen de bescherming van artikel 8 EVRM, en gezien het huwelijk geen voldoende objectieve rechtvaardigingsgrond voor de onderscheiden behandeling betreft, is artikel 215 oud BW eveneens van toepassing op feitelijk samenwonenden.³⁸²

Het merendeel van de rechtsleer is het echter niet eens met deze rechtspraak, aangezien de bescherming van de gezinswoning een uitzonderingsregime betreft en derhalve een strikte interpretatie vereist. Indien de bescherming van de gezinswoning naar analogie zou toegepast

³⁷⁹ V. DEHALLEUX, "La répétition de la contribution excessive aux charges du ménage: proposition d'une nouvelle issue aux conflits entre cohabitants de fait", *TBBR* 2009, (144) 147.

³⁸⁰ I. DOM, "Solidariteit tussen feitelijk samenwonende partners?", *NFM* 2018, afl. 2, (30) 36.

³⁸¹ Art. 1477, §2 oud BW.

³⁸² Arrondrb. Tongeren 1 april 1992, *Limb. Rechtsl.* 1993, 59; Rb. Luik 26 juni 1980, *Jur. Liège* 1981, 86; Vred. Aalst 1 september 1992, *T.Vred.* 1992, 326.

worden op feitelijk samenwonenden, zou dit een beperking van de handelingsbekwaamheid van de betrokkenen veroorzaken. Bovendien beoogt artikel 215 oud BW enkel de gezinswoning van wettelijk erkende samenlevingsvormen te beschermen. Daar de feitelijke samenwoning niet bij wet erkend is, kan dit artikel bijgevolg niet *mutatis mutandis* toegepast worden op feitelijk samenwonenden.³⁸³

232. Gelet op de gelijkaardige toepassing van artikel 215 oud BW op wettelijk samenwonenden, voldoet dit argument mijns inziens niet langer aan de objectiviteitstoets. In het kader van de feitelijke samenwoning kan dit artikel nog steeds als objectief onderscheidingscriterium dienen aangezien er thans nog onenigheid bestaat over de toepassing van de bescherming van de gezinswoning op feitelijk samenwonenden.

3. Besteding van inkomsten

233. Artikel 217 oud BW dat echtgenoten verplicht hun inkomsten bij voorkeur te besteden aan de lasten van het huwelijk, kent geen equivalente bepaling met betrekking tot wettelijk en feitelijk samenwonenden.

234. Desalniettemin kunnen wettelijk samenwonenden conform artikel 1478, lid 4 oud BW een overeenkomst sluiten waarin zij in een gelijkaardige regeling voorzien. Aangezien dit een authentieke akte betreft, biedt dit voldoende rechtszekerheid.³⁸⁴ Bijgevolg is het mijns inziens, in de hypothese dat wettelijk samenwonenden van deze mogelijkheid gebruikmaken, moeilijk verdedigbaar dat artikel 217 oud BW de objectiviteitstoets doorstaat.

235. Ten aanzien van feitelijk samenwonenden wordt doorgaans aangenomen dat er tussen hen, althans gedurende hun relatie, minstens een natuurlijke verbintenis tot solidariteit bestaat waardoor zij eveneens verondersteld worden hun inkomsten te spenderen aan de lasten van het samenleven.³⁸⁵ Daarnaast kunnen feitelijke samenwonenden de vermogensrechtelijke aspecten van hun samenwoning vastleggen in een overeenkomst. Aangezien er geen publiciteitsvoorwaarden zijn verbonden aan een natuurlijke verbintenis of een onderhandse overeenkomst tussen de partners, is de tegenstelbaarheid aan derden, onder andere aan de FPD, minder evident. Er dient echter opgemerkt te worden dat ook feitelijk samenwonenden gebruik kunnen maken van een notariële akte teneinde de regeling inzake de besteding van hun inkomsten vast te leggen waardoor de tegenstelbaarheid beter gewaarborgd wordt.³⁸⁶ In dit laatste geval bevinden feitelijk samenwonenden zich mijns inziens in dezelfde juridische toestand als gehuwden, althans met betrekking tot artikel 217 oud BW, en doorstaat dit argument aldus niet langer de objectiviteitstoets.

236. Samenvattend kan gesteld worden dat artikel 217 oud BW principieel standhoudt als objectief onderscheidingscriterium, behoudens wanneer wettelijk en feitelijk samenwonenden de besteding

³⁸³ H. CASMAN, R. DEKKERS, E. ALOFS en A.L. VERBEKE, *Relatievermogensrecht*, Mortsel, Intersentia, 2021, 30-31.

³⁸⁴ Art. 4, §2, 2° Wet 13 januari 1977 houdende goedkeuring van de overeenkomst inzake de vaststelling van een stelsel van registratie van testamenten, opgemaakt te Bazel op 16 mei 1972 en tot invoering van een centraal huwelijksovereenkomstenregister, *BS* 6 mei 1977, 6164.

³⁸⁵ W. PINTENS, B. VAN DER MEERSCH en K. VANWINKELEN, *Inleiding tot het familiaal vermogensrecht*, Leuven, Universitaire Pers, 2002, 393.

³⁸⁶ D. MENGELS, "De houdbaarheidsdatum van de klassieke gezinsvorm verstreken voor de nabestaandenuitkeringen?", *TSR* 2006, afl. 4, (613) 637.

van hun inkomsten neerleggen in een authentieke akte, aangezien zij zich dan in dezelfde juridische situatie als gehuwden bevinden.

4. Hoofdelijke aansprakelijkheid voor huishoudelijke schulden

237. Ook de referentie naar de hoofdelijke aansprakelijkheid van gehuwden voor huishoudelijke schulden, *ex* artikel 222 oud BW, als objectief onderscheidingscriterium voor de verschillende behandeling, dient enige nuancering.

238. Artikel 1477, §4 oud BW herbergt een analoge regeling voor wettelijk samenwonenden. Bijgevolg is het niet langer houdbaar om artikel 222 oud BW aan te voeren als objectief onderscheidingscriterium ter rechtvaardiging van de bevoorrechtiging van gehuwden ten opzichte van wettelijk samenwonenden.

239. Met betrekking tot feitelijk samenwonenden kan geen gelijkaardige wettelijke bepaling waargenomen worden. Door sommige rechtsgeleerden wordt een beroep gedaan op de vertrouwensleer teneinde eenzelfde resultaat te bekomen.³⁸⁷ Dit heeft concreet tot gevolg dat een schuldeiser de feitelijk samenwonende partner van de schuldenaar kan aanspreken indien de feitelijk samenwonenden tegenover hem de schijn hebben gewekt dat zij gehuwd dan wel wettelijk samenwonend waren en hijzelf te goeder trouw is. De vertrouwensleer betreft volgens het Hof van Cassatie een algemeen rechtsbeginsel.³⁸⁸ Een tweede piste bestaat erin dat de feitelijk samenwonenden een overeenkomst opstellen inzake de hoofdelijke aansprakelijkheid voor huishoudelijke schulden. Indien deze overeenkomst een notariële vorm aanneemt, is de tegenstelbaarheid aan derden voldoende verzekerd.³⁸⁹ Indien er toepassing wordt gemaakt van de vertrouwensleer of de feitelijk samenwonenden een overeenkomst in notariële vorm hebben gesloten, bevinden zij zich mijns inziens in eenzelfde juridische toestand als gehuwden.

240. Artikel 222 oud BW kan naar mijn mening niet langer als objectief onderscheidingscriterium dienen, althans niet ingeval van wettelijke samenwoning. Ten aanzien van de feitelijke samenwoning houdt dit artikel ook niet langer stand indien de vertrouwensleer toegepast wordt of een authentieke akte voorligt.

Hoofdstuk IV. Pertinentietoets

241. De vierde toets die het Grondwettelijk Hof uitvoert in het kader van het onderzoek naar de conformiteit van wetgevende normen aan het grondwettelijk gelijkheids- en non-discriminatiebeginsel, heeft betrekking op de pertinentie van het onderscheidingscriterium. Dit betekent concreet dat het criterium, waarop de onderscheiden behandeling berust, adequaat en relevant dient te zijn in het licht van het beoogde doel.³⁹⁰

242. Er dient opgemerkt te worden dat het Hof zich in haar arresten inzake de verschillende behandeling van de samenlevingsvormen niet uitspreekt over de adequaatheid van het objectieve

³⁸⁷ D. MENGELS, "De houdbaarheidsdatum van de klassieke gezinsvorm verstreken voor de nabestaandenuitkeringen?", *TSR* 2006, afl. 4, (613) 638-639; W. PINTENS, B. VAN DER MEERSCH en K. VANWINCKELEN, *Inleiding tot het familiaal vermogensrecht*, Leuven, Universitaire Pers, 2002, 399-400.

³⁸⁸ Cass. 22 juni 1988, *Arr. Cass.* 1987-1988, 1365.

³⁸⁹ W. PINTENS, B. VAN DER MEERSCH en K. VANWINCKELEN, *Inleiding tot het familiaal vermogensrecht*, Leuven, Universitaire Pers, 2002, 410.

³⁹⁰ J. VANDE LANOTTE en G. GOEDERTIER, *Handboek Belgisch Publiekrecht*, Brugge, die Keure, 2010, 343.

criterium. De onderstaande analyse is bijgevolg gebaseerd op doctrinair onderzoek en eigen bevindingen.

243. Het rustpensioen aan gezinstarief, het recht op pensioensplitsing, het echtscheidingspensioen en het overlevingspensioen worden in eerste instantie toegekend aan gehuwden teneinde tegemoet te komen aan hun financiële situatie. Het rustpensioen aan gezinstarief beoogt namelijk te remediëren aan de situatie waarin slechts één van de echtgenoten een volwaardig rustpensioen geniet en de ander te zijnen laste is.³⁹¹ De pensioensplitsing, het echtscheidingspensioen en het overlevingspensioen betreffen daartegenover een vangnet indien het huwelijk ten einde komt. Zodoende vallen echtgenoten na de beëindiging van hun relatie of bij overlijden van één van hen niet in een financieel zwart gat.³⁹² De onderscheiden behandeling van de verschillende samenlevingsvormen dient voorts geplaast te worden in de tijdsgeest waarin deze pensioenrechten het licht zagen. Samenlevingsvormen buiten het huwelijk werden destijds namelijk als ondeugdelijk ervaren, waardoor de wetgever deze dan ook wenste te beperken, *supra* nr. 216.³⁹³

244. Het criterium waarop het verschil in behandeling berust, betreft de verschillende juridische toestand van de samenlevingsvormen, *supra* nr. 221. In het licht van de doestelling van de wetgever, met name tegemoetkomen aan de financiële situatie van echtgenoten, is dit criterium adequaat. MENGELS meent dat door vast te houden aan de verschillen inzake de rechten en plichten jegens elkaar, alsmede inzake de vermogensrechtelijke toestand van de partners in de verschillende samenlevingsvormen, het doel kennelijk bereikt kan worden.³⁹⁴ Ik deel zijn standpunt. Of dit onderscheidingscriterium vandaag weerhouden kan worden, betreft een vraag naar de objectiviteit, *supra* nr. 222 ev. Dit staat echter los van de vraag naar de pertinentie van het onderscheidingscriterium.

Hoofdstuk V. Proportionaliteitstoets

245. De laatste stap in het toetsingsschema van het Grondwettelijk Hof betreft de proportionaliteitstoets. Aan de hand van de proportionaliteitstoets wordt onderzocht of de aangewende middelen in redelijke verhouding staan tot het doel.³⁹⁵ Het Grondwettelijk Hof voert hierbij een marginale toetsing uit, waarbij zij zich niet in de plaats mag stellen van de wetgevende of uitvoerende macht.³⁹⁶

Afdeling I. Argumentatie Grondwettelijk Hof

246. Het is opmerkelijk dat het Grondwettelijk Hof zeer weinig woorden vuilmaakt aan de proportionaliteitstoets. Het Hof komt immers telkens tot de conclusie dat de verschillende

³⁹¹ V. FLOHIMONT, *Gelijkheid in de pensioenregelingen voor ambtenaren, werknemers en zelfstandigen*, Brugge, die Keure, 2013, 236.

³⁹² MvT bij het wetsontwerp houdende algemene beginselen van de sociale zekerheid voor werknemers, *Parl.St.* Senaat, 1979-80, nr. 508/1; S. THEUNIS, *Onderzoek naar de pensioensplit als individualisering van het pensioenrecht zowel bij de wettelijke als de aanvullende pensioenen – deels in het burgerlijk recht*, onuitg. thesis KU Leuven, 2015, 6.

³⁹³ M. VAN INGELGEM en S. DUBOIS, "Wat doen we: huwen of samenwonen? – Afwegingen binnen het kader van de Belgische sociale zekerheid" in C. CASTELEIN, A. VERBEKE en L. WEYTS (eds.), *Leuvense notariële geschriften. Notariële actualiteit 2009-2010*, Gent, Larcier, 2010, (111) 111.

³⁹⁴ D. MENGELS, "De houdbaarheidsdatum van de klassieke gezinsvorm verstreken voor de nabestaandenuitkeringen?", *TSR* 2006, afl. 4, (613) 645.

³⁹⁵ S. SOTTIAUX, *Grondwettelijk recht*, Mortsel, Intersentia, 2021, 426-427.

³⁹⁶ E. VAN GRUNDERBEEK, *Wettelijk samenwonen en pensioen*, Brussel, FOD Sociale Zekerheid, 2014, 25.

behandeling van gehuwden ten opzichte van wettelijk en feitelijk samenwonenden proportioneel is daar partners vrij kunnen beslissen om "te huwen of buiten het huwelijk samen te leven met kennis van de voor- en nadelen van de ene en de andere samenlevingsvorm".³⁹⁷

247. Verder is het opvallend dat het Hof een ruime appreciatiemarge toekent aan de wetgever. Het Hof onthoudt zich immers van de vraag of de huidige wetgeving inzake wettelijke pensioenen al dan niet discriminerend is door te oordelen dat het aan de wetgever toekomt om na te gaan of het toepassingsgebied van de wettelijke 'pensioenvoordelen' moet worden uitgebreid tot wettelijk en feitelijk samenwonenden.³⁹⁸

Afdeling II. Kritische reflectie

1. Vrije keuze

248. De vrijheid van de partners inzake de keuze voor een bepaalde samenlevingsvorm vloeit op nationaal niveau voort uit artikel 22 Gw. dat het recht op de eerbiediging van het privéleven herbergt. Op Europees niveau is dit vertaald in de artikelen 7 en 9 Handvest Grondrechten EU en artikelen 8 en 12 EVRM, die beiden respectievelijk het recht op de eerbiediging van het privéleven en het recht om te huwen bevatten. Op internationaal niveau kan eveneens het recht op de eerbiediging van het privéleven ontwaard worden in het IVBPR.³⁹⁹

249. Het hebben van mensenrechten, zoals het recht op de eerbiediging van het privéleven⁴⁰⁰ en het recht om te huwen⁴⁰¹, betreft één gegeven, maar ze krijgen pas betekenis wanneer men ze daadwerkelijk kan uitoefenen. De vraag kan gesteld worden of het voorbehouden van bepaalde wettelijke pensioenrechten aan gehuwden niet op gespannen voet staat met deze rechten. Partners die wensen aanspraak te maken op de wettelijke pensioenrechten die enkel aan gehuwden toekomen worden indirect gedwongen tot het sluiten van een huwelijk. Indien partners ervoor kiezen om hun relatie gestalte te geven middels een wettelijke of feitelijke samenwoning genieten ze deze rechten immers niet. Is het dan wel correct om te spreken van een vrijheid van de partners inzake de keuze voor een bepaalde samenlevingsvorm? De argumentatie die het Grondwettelijk Hof aanhaalt om de proportionaliteit van de verschillende behandeling te ondersteunen, komt dan ook op de helling te staan.⁴⁰²

250. De vraag kan gesteld worden of de huidige wetgeving nog weerhouden kan worden in het licht van het recht op de eerbiediging van het privéleven, zoals vervat in artikel 8 EVRM. De term 'privéleven' kent thans een ruime draagwijdte.⁴⁰³ Sedert het arrest Marckx erkent het EHRM dat individuen het recht hebben om zelf invulling te geven aan hun privé- en gezinsleven. Onder gezinsleven dient aldus niet langer een huwelijk te worden verstaan, maar slechts een *de facto* gezin

³⁹⁷ Arbitragehof 12 juli 2001, nr. 94/2001; GwH 25 maart 2009, nr. 60/2009; GwH 15 maart 2011, nr. 39/2011; GwH 22 mei 2014, nr. 83/2014.

³⁹⁸ Arbitragehof 12 juli 2001, nr. 94/2001; GwH 25 maart 2009, nr. 60/2009; GwH 22 mei 2014, nr. 83/2014, B.19; S. DEGRAVE, "Les pensions" in Y-H. LELEU (ed.), *Droit des personnes et des familles*, Brussel, Larcier, 2011, (964) 978.

³⁹⁹ Art. 17 IVBPR.

⁴⁰⁰ Art. 17 IVBPR; Art. 8 EVRM; Art. 7 Handvest Grondrechten EU; Art. 22 Gw.

⁴⁰¹ Art. 12 EVRM; Art. 9 Handvest Grondrechten EU.

⁴⁰² D. MENGELS, "De houdbaarheidsdatum van de klassieke gezinsvorm verstreken voor de nabestaandenuitkeringen?", *TSR* 2006, afl. 4, (613) 652.

⁴⁰³ S. SMIS, C. JANSSENS, S. MIRGAUX en K. VAN LAETHEM, *Handboek Mensenrechten*, Antwerpen, Intersentia, 2011, 261.

of familie.⁴⁰⁴ Derhalve kunnen niet alleen wettelijke gezinnen, i.e. gehuwden en wettelijk samenwonenden, maar eveneens feitelijk samenwonenden de bescherming van artikel 8 EVRM genieten.⁴⁰⁵

251. Het recht op de eerbiediging van het privéleven is echter niet absoluut. Dientengevolge kan het privéleven verstoord worden door een overheidsinmenging. Dergelijke overheidsmenging is slechts gerechtvaardigd indien er een wettelijke grondslag en een legitieme doelstelling voorhanden is, en indien het staatsingrijpen noodzakelijk is in een democratische samenleving.⁴⁰⁶

252. *In casu* neemt het overheidsingrijpen de vorm aan van de exclusieve toekenning van enkele wettelijke pensioenrechten aan gehuwden. De eerste twee voorwaarden teneinde van een gerechtvaardigde overheidsinmenging te kunnen spreken, zijn onmiskenbaar vervuld. De verschillende behandeling van de samenlevingsvormen berust met name op een wettelijke grondslag, die bovendien voldoende duidelijk en nauwkeurig is opgesteld.⁴⁰⁷ Daarnaast is de toekenning van enkele wettelijke pensioenrechten aan gehuwden voornamelijk ingegeven vanuit een financieel oogmerk. Het voorzien in een financiële back-up waarop echtgenoten kunnen terugvallen, betreft een nobel gebaar van de wetgever, en dient ongetwijfeld een legitieme doelstelling, *supra* nr. 215.⁴⁰⁸

253. Het schoentje wringt echter bij de proportionaliteitstoets. Hoewel het toekennen van bepaalde pensioenrechten aan gehuwden geschikt is om hun financiële situatie te waarborgen, kan er bezwaarlijk aangenomen worden dat deze maatregel vandaag nog evenredig is.⁴⁰⁹ Het valt met name moeilijk te verklaren waarom gehuwden bevoorrecht worden ten opzichte van wettelijk en feitelijk samenwonende partners die zich in eenzelfde juridische toestand bevinden. Indien wettelijk en feitelijk samenwonenden door middel van een overeenkomst, verleden voor de notaris, een wederzijdse materiële en financiële solidariteit tot stand brengen die gelijkaardig is aan de solidariteit die tussen gehuwden geldt, is het mijns inziens niet langer evenredig om te stellen dat zij niet dergelijk financieel vangnet in de vorm van bepaalde wettelijke pensioenrechten behoeven. Weegt de bescherming van gehuwden zwaarder door dan de bescherming van wettelijk en feitelijk samenwonenden die leven als ware zij gehuwd? Volgens mij niet.

Bovendien is het naar mijn mening niet noodzakelijk om het huwelijk als voorwaarde te stellen teneinde aanspraak te kunnen maken op bepaalde wettelijke pensioenrechten. Er zijn andere mogelijkheden denkbaar, zoals bijvoorbeeld de introductie van een feitelijk gezinsbegrip zoals men dat in Nederland kent, *supra* nr. 166. Het huwelijk kan nog steeds als criterium dienen in de beoordeling of partners recht hebben op een pensioenrecht, doch de toekenning mag niet langer uitsluitend op het bestaan van een huwelijk berusten. Er dienen ook andere factoren in rekening te

⁴⁰⁴ EHRM 13 juni 1979, nr. 6833/74, Marckx/België.

⁴⁰⁵ EHRM 18 december 1986, nr. 9697/82, Johnston/Ierland; EHRM 21 juni 1988, nr. 10730/84, Berrehab/Nederland.

⁴⁰⁶ Art. 8, lid 2 EVRM.

⁴⁰⁷ Art. 5, §1, lid 1 Wet Modernisering Werknemerspensioenen; Art. 74 en 75-79 Pensioenbesluit Werknemers; Art. 16-21 *quinquies* Pensioenwet Werknemers.

⁴⁰⁸ EHRM 10 mei 2001, nr. 56501/00, Mata Estevez/Spanje.

⁴⁰⁹ L. LAVRYSEN, "System of restrictions" in P. VAN DIJK, F. VAN HOOFF, A. VAN RIJN en L. ZWAAK (eds.), *Theory and practice of the European Convention on Human Rights*, Morsel, Intersentia, (307) 315-316.

worden gebracht, zoals bijvoorbeeld het voeren van een gezamenlijke huishouding of het bestaan van rechten en plichten tussen de partners die gelijkaardig zijn aan die van het huwelijk.⁴¹⁰

254. Mijns inziens behoeft de redenering van het Hof dat partners volledig vrij zijn in de wijze waarop ze hun relatie vormgeven enige nuance. Principieel genieten partners het recht om een samenlevingsvorm te kiezen, doch de wetgever beknot dit in sommige gevallen indirect door bepaalde pensioenrechten voor te behouden aan gehuwden. In se is dit overheidsingrijpen toegestaan, in zoverre het een gerechtvaardigde overheidsinmenging op het recht op de eerbiediging van het privéleven, ex artikel 8 EVRM uitmaakt. Ingeval wettelijk en feitelijk samenwonenden bij notariële akte wederzijdse rechten en plichten zijn overeengekomen die gelijkaardig zijn aan die van het huwelijk, is de exclusieve toekenning van wettelijke pensioenrechten mijns inziens niet langer evenredig en noodzakelijk. In de situatie waarin wettelijk en feitelijk samenwonenden niet besloten hebben tot enige solidariteit, of althans niet bij notariële akte, betreft het naar mijn mening wel een gerechtvaardigde overheidsinmenging aangezien de betrokkenen zich dan niet in dezelfde situatie als gehuwden bevinden, en de bevoorrechting van gehuwden derhalve niet onevenredig is.

2. Financiële situatie van partners

255. De toekenning van bepaalde pensioenrechten aan gehuwden teneinde tegemoet te komen aan hun financiële situatie lijkt op eerste gezicht proportioneel. De aangewende middelen zijn immers effectief om het doel te bereiken. Desalniettemin rijst de vraag of de wetgever zich kan blijven vastklampen aan deze wetgeving. Immers, niet alleen gehuwden, maar ook wettelijk en feitelijk samenwonenden kunnen geconfronteerd worden met financiële moeilijkheden.⁴¹¹ Zoals hierboven reeds uiteengezet, blijkt dat tussen niet-gehuwde koppels verplichtingen en vermogensrechtelijke afspraken kunnen gelden die gelijkaardig zijn aan de huwelijkse rechten en verplichtingen. Dit is meer bepaald het geval voor wettelijk en feitelijk samenwonenden die middels authentieke akte rechten en plichten zijn overeengekomen, die eveneens uitwerking vinden na de beëindiging van hun relatie, en gelijkaardig zijn aan de huwelijkse rechten en plichten, *supra* nr. 226. Deze partners leven aldus samen als ware zij gehuwd, doch zonder hun relatie te bezegelen met een huwelijk. MENGELS stelt zich terecht de vraag of de huidige wetgeving inzake wettelijke pensioenen dan nog wel als proportioneel kan worden beschouwd, aangezien zij niet over enige mogelijkheid beschikken om aan te tonen dat zij zich *de facto* in dezelfde situatie als gehuwden bevinden, en aldus een gelijkaardig financieel verlies ervaren.⁴¹²

256. Voortgaande op het argument dat het niet meer proportioneel geacht wordt om gehuwden substantieel verschillend te behandelen ten opzichte van ongehuwde partners, die weliswaar samenleven alsof zij gehuwd zijn, kan men zich afvragen of er geen andere middelen voorhanden zijn teneinde het financiële verlies van partners die duurzaam met elkaar samenleven op te vangen.

De introductie van een feitelijk gezinsbegrip zou bijvoorbeeld een minderverregaand middel zijn om dezelfde doelstelling te bekomen. Inspiratie kan uit het Nederlandse wettelijk pensioenstelsel geput

⁴¹⁰ D. MENGELS, "De houdbaarheidsdatum van de klassieke gezinsvorm verstreken voor de nabestaandenuitkeringen?", *TSR* 2006, afl. 4, (613) 653.

⁴¹¹ J.-F. FUNCK, "Questions pratiques sur les droits à la sécurité sociale en cas de séparation et de recomposition" in X, *Droit des familles*, Luik, Anthemis, 2011, (225) 250.

⁴¹² D. MENGELS, "De houdbaarheidsdatum van de klassieke gezinsvorm verstreken voor de nabestaandenuitkeringen?", *TSR* 2006, afl. 4, (613) 646-647.

worden waarin gehuwden, geregistreerde partners en ongehuwd samenlevenden die een gezamenlijke huishouding voeren op gelijke voet worden behandeld. Zij hebben derhalve allen recht op een ouderdomspensioen aan 50% en een nabestaandenpensioen.⁴¹³ Mijns inziens is het huidige onderscheid naargelang de gekozen gezinsvorm niet strikt noodzakelijk om het beoogde doel te bereiken. De introductie van een feitelijk gezinsbegrip in de wetgeving inzake wettelijke pensioenen betreft eveneens een middel om te remediëren aan het economisch verlies van de partners, doch zonder discriminatie ten opzichte van bepaalde samenlevingsvormen in het leven te roepen. In het laatste deel van deze masterscriptie wordt het voorstel inzake de invoering van een feitelijk gezinsbegrip verder uitgewerkt, *infra* nr. 288 ev.

3. Appreciatiemarge wetgever

257. Dat het Grondwettelijk Hof het in het midden laat of er al dan niet enige discriminatie voorligt en aldus de hete aardappel doorschuift naar de wetgever, valt te verklaren vanuit het licht van de *trias politica*-leer. Het Hof mag als gespecialiseerd rechtscollege immers niet in het vaarwater van de wetgevende macht terechtkomen.⁴¹⁴ Ik volg dan ook de redenering van het Hof voor zover zij zich wenst te onthouden van de uitbreiding van het toepassingsgebied van de wetgeving inzake wettelijke pensioenen tot andere samenlevingsvormen dan het huwelijk, doch mijns inziens staat niets het Hof in de weg om een duidelijk standpunt in te nemen inzake de al dan niet discriminerende aard van de huidige wetgeving.

Mijns inziens is het immers onmiskenbaar dat de huidige wetgeving op sommige punten discriminerend is. Zo valt het niet langer objectief te rechtvaardigen dat gehuwden een bevoorrechte behandeling inzake wettelijke pensioenen verkrijgen, terwijl wettelijk en feitelijk samenwonenden die, middels een notariële akte, de huwelijkse rechten en plichten van overeenkomstige toepassing hebben verklaard op hun relatie, onder geen enkel beding aanspraak kunnen maken op bepaalde pensioenrechten, *supra* nr. 229. Het is naar mijn mening de taak van het Grondwettelijk Hof om dit ongerechtvaardigd verschil in behandeling duidelijk te belichten, waarna het aan de wetgever is om actie te ondernemen.⁴¹⁵

Hoofdstuk VI. Tussentijdse conclusie

258. Hoewel het Grondwettelijk Hof reeds meermaals oordeelde dat de onderscheiden behandeling van de samenlevingsvormen aangaande het wettelijk pensioenstelsel van werknemers objectief gerechtvaardigd is, dient deze stelling thans te worden genuanceerd.

259. Inzake de vergelijkbaarheidstoets neemt het Grondwettelijk Hof doorgaans aan dat de situatie van gehuwden, wettelijk en feitelijk samenwonenden vergelijkbaar is, aangezien het mogelijk is dat twee personen die samenwonen een gezin vormen en in een onderlinge economische afhankelijke situatie vertoeven die gelijkaardig is aan die van gehuwden. Dit betreft mijns inziens een correcte redenering.

⁴¹³ Art. 1 en 9, lid 1 AOW; Art. 3, lid 1 en 2 ANW.

⁴¹⁴ A. ALEN en K. MUYLLE, *Compendium van het Belgisch staatsrecht*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2014, 9.

⁴¹⁵ V. JOSKIN en O. MICHIELS, "Est-il déraisonnable de ne pas accorder une pension de survie au compagnon du travailleur décédé?", *RTDF* 2002, afl. 1, (161) 165.

260. In het kader van de wettigheidstoets worden financiële doelstellingen en de tijdsgeest waarin de wetgeving inzake wettelijke pensioenen tot stand kwam, aangehaald. Het voorzien in een financiële back-up waarop echtgenoten kunnen terugvallen, betreft onmiskenbaar een legitieme doelstelling. Het feit dat de wetgever enkele voorstellen om het toepassingsgebied uit te breiden tot andere samenlevingsvormen afgewezen heeft teneinde de begroting op evenwicht te houden, is eveneens legitiem. De exclusieve toekenning van bepaalde wettelijke pensioenrechten aan gehuwden zodat het aangaan van buitenhuwelijkse samenlevingsvormen ontmoedigd wordt, kan thans niet meer dienen tot legitiem doel, doch in de tijdsgeest waarin de wetgeving tot stand kwam, vervulde deze doelstelling de wettigheidstoets.

261. Het Grondwettelijk Hof meent dat ook de objectiviteitsvereiste vervuld is daar de onderscheiden behandeling objectief valt te verantwoorden vanuit het licht dat wettelijk en feitelijk samenwonenden zich niet in dezelfde juridische toestand als gehuwden bevinden. Ze verwijst hierbij naar de verschillen aangaande de verplichtingen jegens elkaar, evenals de vermogensrechtelijke toestand van de partners.

Met betrekking tot de huwelijkse verplichting tot hulp en bijdrage in de lasten van het samenleven is dit in de eerste plaats correct. Tussen wettelijk samenwonenden geldt enkel een wettelijke verplichting tot bijdrage, terwijl op feitelijk samenwonenden geen wettelijke verplichtingen rusten. Indien wettelijk en feitelijk samenwonenden echter beslissen om bij notariële akte rechten en plichten, naar analogie met het huwelijk, overeen te komen, bevinden zij zich mijns inziens in dezelfde situatie als gehuwden. De objectiviteitsvereiste is in dat geval niet vervuld, en de onderscheiden behandeling is derhalve discriminerend.

Artikel 215 oud BW kan ten aanzien van wettelijk samenwonenden niet langer als objectief onderscheidingscriterium dienen daar dit artikel op hen van overeenkomstige toepassing is verklaard. Op dit punt is de verschillende behandeling dan ook discriminerend. Ten aanzien van feitelijk samenwonenden voldoet dit artikel wel aan de objectiviteitstoets daar er thans geen algemeen aanvaardde gelijke bescherming van de gezinswoning geldt.

De besteding van de inkomsten als onderscheidingscriterium houdt principieel stand, behoudens wanneer wettelijk en feitelijk samenwonenden de besteding van hun inkomsten neerleggen in een authentieke akte, aangezien zij zich dan in dezelfde juridische situatie als gehuwden bevinden.

Artikel 222 oud BW voldoet mijns inziens niet langer aan de objectiviteitstoets, althans niet ingeval van wettelijke samenwoning. Ten aanzien van de feitelijke samenwoning betreft dit wel een objectief onderscheidingscriterium, tenzij de vertrouwensleer toepassing vindt of een authentieke akte voorligt.

262. Het Grondwettelijk Hof meent dat aan de pertinentietoets voldaan is daar het criterium waarop het verschil in behandeling berust, de verschillende juridische toestand van de samenlevingsvormen, adequaat is om de doelstelling, tegemoetkomen aan de financiële situatie van echtgenoten, te bereiken. Ik sluit mij hierbij aan.

263. Inzake de proportionaliteitstoets stelt het Hof dat de huidige wetgeving evenredig is daar partners vrij zijn in de keuze voor een bepaalde samenlevingsvorm. Mijns inziens dient dit argument

genueanceerd te worden. Het is zo dat partners principieel vrij zijn in de organisatie van hun privéleven, maar doordat de wetgever enkele wettelijke pensioenrechten exclusief voorbehoud aan gehuwden, wordt de vrijheid van de partners indirect beperkt. Wettelijk en feitelijk samenwonenden worden als het ware indirect verplicht om een huwelijk te sluiten indien zij deze pensioenrechten wensen te genieten, ongeacht het feit dat zij de huwelijkse rechten en plichten van overeenkomstige toepassing hebben verklaard op hun relatie. Hoewel een beperking op het recht op de eerbiediging van het privéleven, zoals vervat in artikel 8 EVRM mogelijk is, dient men voor ogen te houden dat het overheidsingrijpen niet onevenredig mag zijn. Mijns inziens is de huidige wetgeving echter onevenredig, en ligt er aldus een schending van artikel 8 EVRM voor, ingeval tussen wettelijk en feitelijk samenwonenden eenzelfde solidariteit als tussen gehuwden bestaat.

Verder is de huidige wetgeving inzake wettelijke pensioenen niet langer proportioneel, aangezien wettelijk en feitelijk samenwonenden die middels authentieke akte rechten en plichten zijn overeengekomen, die eveneens uitwerking vinden na de beëindiging van hun relatie, en gelijkaardig zijn aan de huwelijkse rechten en plichten, over geen enkele mogelijkheid beschikken om aan te tonen dat zij zich *de facto* in dezelfde situatie als gehuwden bevinden, en aldus een gelijkaardig financieel verlies ervaren. Bovendien is de exclusieve toekenning van bepaalde wettelijke pensioenrechten niet strikt noodzakelijk om tegemoet te komen aan de financiële situatie van partners. Ook minder verregaande maatregelen zijn denkbaar, zoals bijvoorbeeld de introductie van een feitelijk gezinsbegrip naar analogie met Nederland.

Het Hof haalt in het kader van de proportionaliteitstoets eveneens de ruime appreciatiemarge van de wetgever aan en stelt dat het aan de wetgever is om te oordelen of een uitbreiding van het toepassingsgebied tot andere samenlevingsvormen wenselijk is. Dit betreft mijns inziens een overtuigend argument doch, het Grondwettelijk Hof dient de discriminerende punten van de huidige wetgeving aan te geven, waarna de wetgever hieraan vervolgens kan remediëren.

264. Samenvattend kan er gesteld worden dat bepaalde argumenten van het Grondwettelijk Hof niet geheel overtuigend zijn om de onderscheiden behandeling te rechtvaardigen. Desalniettemin volg ik de redenering van het Hof dat wettelijk en feitelijk samenwonenden zich principieel in een verschillende juridische toestand bevinden. Het is echter belangrijk om bepaalde nuances aan te brengen en niet alle wettelijk en feitelijk samenwonenden zomaar over dezelfde kam te scheren. Indien wettelijk en feitelijk samenwonende partners bij notariële akte zijn overeengekomen om de huwelijkse rechten en plichten van overeenkomstige toepassing te verklaren op hun relatie, en deze eveneens uitwerking vinden na de beëindiging van hun relatie, houdt het argument inzake de verschillende juridische toestand niet langer stand en ligt er aldus discriminatie voor. Het is dan ook noodzakelijk dat de wetgever op dit punt ingrijpt.

DEEL IV. KRITISCHE BESCHOUWING WETSVORSTEL TOT VERDELING VAN HET AANVULLEND PENSIOEN

265. Aangaande het aanvullend pensioenstelsel van werknemers speelt de problematiek van de invloed van de samenlevingsvormen veel minder. Enkel in het kader van de verdeling van het aanvullend pensioen bij scheiding van de partners is de impact van de samenlevingsvormen zichtbaar. Nochtans is het niet zozeer de gekozen samenlevingsvorm, doch wel de kwalificatie van het aanvullend pensioen die bepaalt of er al dan niet een verdeling dient plaats te vinden. Een verdeling dringt zich thans enkel op indien het aanvullend pensioen tot het gemeenschappelijk vermogen behoort. Opdat er sprake is van een gemeenschappelijk vermogen, dienen de betrokkenen gehuwd te zijn onder een gemeenschapsstelsel. Bijgevolg vindt er nooit een verdeling van het aanvullend pensioen plaats indien men gehuwd is onder een scheidingsstelsel, of indien men wettelijk dan wel feitelijk samenwonend is, *supra* nr. 105 en 108.

266. Zoals gezegd, is er thans een wetsvoorstel hangende dat voorziet in de verdeling van het aanvullend pensioen indien het huwelijk of de wettelijke samenwoning middels scheiding beëindigd wordt.⁴¹⁶ Gelet op de thematiek van deze masterscriptie, zijnde de invloed van de samenlevingsvormen op het wettelijk en aanvullend pensioenstelsel van werknemers, wordt dit wetsvoorstel hierna besproken aangezien de samenlevingsvormen hierin een determinerende rol spelen. De wenselijkheid van dit wetsvoorstel staat centraal in deze bespreking. Biedt dit voorstel een meerwaarde of creëert het nieuwe ongerechtvaardigde ongelijkheden tussen de samenlevingsvormen? Het advies van de Raad van State vormt een leidraad in dit onderzoek.⁴¹⁷

Hoofdstuk I. Grondslag

267. De huidige regeling inzake de verdeling van het aanvullend pensioen bij echtscheiding vindt zijn oorsprong in de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof die een einde wenste te maken aan het vraagstuk inzake de vermogensrechtelijke kwalificatie.⁴¹⁸ De grondslag van de regeling ligt in de werking van het huwelijksvermogensrecht en de allocatie van het aanvullend pensioen aan het gemeenschappelijk dan wel aan het eigen vermogen, al naargelang men gehuwd is onder een gemeenschapsstelsel of niet.⁴¹⁹

Het standpunt van het Grondwettelijk Hof is ingebed in de loonfilosofie. Het Hof verwijst immers naar cassatierechtspraak die stelt dat de door de werkgever betaalde bijdragen in de vorm van een aanvullend pensioen een bestanddeel van het loon betreffen.⁴²⁰ Vervolgens verduidelijkt het Hof dat, ingeval echtgenoten gehuwd zijn onder een gemeenschapsstelsel, de inkomsten uit beroepsbezigheden tot het gemeenschappelijk vermogen behoren ingevolge artikel 1405, §1, 1° oud BW, en er aldus bij echtscheiding een verdeling dient plaats te vinden.⁴²¹ In de hypothese dat de partners gehuwd zijn onder een scheidingsstelsel vallen de aanvullende pensioenuitkeringen

⁴¹⁶ Wetsvoorstel tot verdeling van de pensioenrechten in de tweede pijler tussen partners na echtscheiding of na ontbinding wettelijke samenwoning, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0960/001.

⁴¹⁷ Adv.RvS nr. 67.069/1 bij het Wetsvoorstel tot verdeling van de pensioenrechten in de tweede pijler tussen partners na echtscheiding of na ontbinding wettelijke samenwoning, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0960/002.

⁴¹⁸ Arbitragehof 26 mei 1999, nr. 54/99; GwH 27 juli 2011, nr. 136/2011.

⁴¹⁹ T. ROOVERS, "Aanvullend pensioen en huwgemeenschap: *Business as usual* (?)", *Vermogensplanning in de praktijk*, 2020, afl. 3, (28) 33.

⁴²⁰ Cass. 4 februari 2002, *Arr. Cass.* 2002, 78.

⁴²¹ GwH 27 juli 2011, nr. 136/2011.

ingevolge het demarcatie criterium in het eigen vermogen van de werknemer waardoor zich geen verdeling opdringt. Ook indien de betrokkenen wettelijk of feitelijk samenwonen, is een verdeling niet aan de orde daar het aanvullend pensioen tot het eigen vermogen behoort.⁴²²

268. Het wetsvoorstel maakt echter komaf met de loonfilosofie door de verdeling van het aanvullend pensioen mogelijk te maken voor alle gehuwden en wettelijk samenwonenden, ongeacht het gekozen secundair vermogensstelsel. Er vindt aldus een kentering plaats in de achterliggende opvatting van de regeling inzake de verdeling.

In de huidige regeling wordt, zoals gezegd, sterk vastgehouden aan de loonfilosofie die stelt dat het aanvullend pensioen iets is waarvoor de pensioengerechtigde zelf gewerkt heeft, en dat aldus met eigen middelen werd opgebouwd. In die filosofie is het niet eigenaardig dat er enkel een verdeling plaatsvindt tussen partners die gehuwd zijn onder een gemeenschapsstelsel, aangezien het aanvullend pensioen enkel in deze hypothese deel uitmaakt van het gemeenschappelijk vermogen ten gevolge van het demarcatie criterium. In alle andere hypothesen is er geen sprake van een gemeenschappelijk vermogen, waardoor het aanvullend pensioen tot het eigen vermogen van de pensioengerechtigde blijft behoren.⁴²³

Het wetsvoorstel daarentegen, gaat uit van de solidariteit die tussen partners bestaat. TORFS stelt dat een aanvullend pensioen dient tot onderhoud van het gezin in het geheel, en niet ter bevoordeling van de pensioengerechtigde zelf. Dit kadert in de traditionele taakverdeling binnen het gezin waarbij de man een professionele carrière ambieert, terwijl de vrouw niet of slechts deeltijds werkt teneinde het werk- en gezinsleven te combineren. Deze traditionele rolverdeling leidt ertoe dat mannen meer pensioenaanspraken opbouwen dan vrouwen. Dat de interne taakverdeling dermate verstrekkende gevolgen teweegbrengt daar partners die niet gehuwd zijn onder een gemeenschapsstelsel bij de beëindiging van hun relatie onder geen enkel beding aanspraak kunnen maken op een deel van het aanvullend pensioen van de partner die voluit voor zijn carrière is gegaan, wordt dan ook als onbillijk aangevoeld.⁴²⁴ Ook STEVENS pleit voor een sterkere solidaire aanpak van de verdeling van het aanvullend pensioen.⁴²⁵ De wetgever wenst middels het wetsvoorstel een antwoord te bieden op de huidige onbillijke situatie tussen partners en vermeldt het verkleinen van de genderkloof inzake aanvullende pensioenen expliciet als één van de doelstellingen van de beoogde verevening.⁴²⁶

269. Een wettelijke regeling inzake pensioenverevening naar Nederlands voorbeeld⁴²⁷ is mijns inziens aangewezen teneinde de onbillijke gevolgen van het traditionele gezinsleven te ondermijnen.

⁴²² T. ROOVERS, "Aanvullend pensioen en huwgemeenschap: *Business as usual* (?)", *Vermogensplanning in de praktijk*, 2020, afl. 3, (28) 33.

⁴²³ Y. STEVENS, "Gekneld tussen familiale en publieke solidariteit: echtscheidingspensioenen" in C. DECLERCK, A.M. DRAYE, P. FOUBERT en E. VAN DE VELDE (eds.), *Huldeboek Nan Torfs. Perspectieven op familie en vermogen*, Brugge, die Keure, 2022, (25) 28 en 40.

⁴²⁴ N. TORFS, "Wat is het lot van aanvullende pensioenen in het wettelijk huwelijksvermogensstelsel?", *TBBR* 2004, afl. 3, (115) 128-129.

⁴²⁵ Y. STEVENS, "Gekneld tussen familiale en publieke solidariteit: echtscheidingspensioenen" in C. DECLERCK, A.M. DRAYE, P. FOUBERT en E. VAN DE VELDE (eds.), *Huldeboek Nan Torfs. Perspectieven op familie en vermogen*, Brugge, die Keure, 2022, (25) 39.

⁴²⁶ Wetsvoorstel tot verdeling van de pensioenrechten in de tweede pijler tussen partners na echtscheiding of na ontbinding wettelijke samenwoning, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0960/001, 4.

⁴²⁷ Wet 28 april 1994 tot vaststelling van regels met betrekking tot de verevening van pensioenrechten bij echtscheiding of scheiding van tafel en bed en daarmee verband houdende wijzigingen in andere wetten, *Stb.* 28 april 1994, 342.

Opdat dit bereikt kan worden, is een perspectiefverschuiving in de wettelijke grondslag van de verdeling van het aanvullend pensioen onontbeerlijk aangezien van de huidige grondslag, d.i. het demarcatie criterium, niet conventioneel kan worden afgeweken.⁴²⁸ Een huwelijksvermogensrechtelijke benadering van het aanvullend pensioen betreft volgens TORFS bovendien slechts een noodscenario ingeval er geen pensioenvereveningswet voorhanden is.⁴²⁹ In het licht van de solidariteitsbenadering is een verdeling van het aanvullend pensioen bij de beëindiging van de relatie mijns inziens geoorloofd.

Hoofdstuk II. Toepassingsgebied *ratione personae*

270. Het hangende wetsvoorstel inzake de verdeling van het aanvullend pensioen voorziet in een uitbreiding van het toepassingsgebied *ratione personae* tot alle gehuwden, ongeacht het gekozen huwelijksvermogensstelsel, evenals tot wettelijk samenwonenden. De wetgever voert als motief het creëren van meer rechtszekerheid aan, aangezien er momenteel geen wettelijke regeling voorhanden is. Daarnaast beoogt de wetgever de genderkloof inzake aanvullende pensioenen te verkleinen. Vrouwen zetten hun professionele carrière immers dikwijls op een lager pitje teneinde de combinatie van werk en gezin te kunnen realiseren.⁴³⁰

271. De afdeling Wetgeving van de Raad van State merkt op dat de wetgever voorzichtig dient te zijn inzake de vaststelling van het personele toepassingsgebied. Het wetsvoorstel voorziet in een gelijke toepassing op gehuwden en wettelijk samenwonenden, doch in de wetgeving en de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof wordt doorgaans aangenomen dat gehuwden en wettelijk samenwonenden zich niet in identieke situaties bevinden. Het grondwettelijk gelijkheidsbeginsel is derhalve mogelijks in het gedrang aangezien ongelijke gevallen niet gelijk behandeld mogen worden.⁴³¹

272. In Deel III van deze masterscriptie werd reeds nagegaan of wettelijk samenwonenden zich vandaag al dan niet in dezelfde juridische toestand als gehuwden bevinden. Zoals gezegd, dienen er vandaag enkele nuances te worden aangebracht aan de stelling dat gehuwden en wettelijk samenwonenden zich in een verschillende juridische toestand bevinden aangaande de verplichtingen jegens elkaar, evenals inzake hun vermogensrechtelijke toestand. Ten aanzien van wettelijk samenwonenden geldt er thans, net zoals tussen gehuwden, een wettelijke verplichting tot bijdrage in de lasten van het samenleven.⁴³² Verder bestaat er tussen wettelijk samenwonenden een gelijkaardige regeling inzake de hoofdelijke gehoudenheid met betrekking tot de huishoudelijke schulden⁴³³, en werd de huwelijks bescherming van de gezinswoning en het huisraad van overeenkomstige toepassing verklaard.⁴³⁴ Betreffende de huwelijks hulpplicht en de regeling inzake de besteding van de inkomsten werd niet voorzien in een gelijkaardige wettelijke bepaling ten

⁴²⁸ C. CASTELEIN, "Scheiding van goederen met externe correcties", *TEP* 2017, afl. 2, (96) 99-101.

⁴²⁹ N. TORFS, "Wat is het lot van aanvullende pensioenen in het wettelijk huwelijksvermogensstelsel?", *TBBR* 2004, afl. 3, (115) 129.

⁴³⁰ Wetsvoorstel tot verdeling van de pensioenrechten in de tweede pijler tussen partners na echtscheiding of na ontbinding wettelijke samenwoning, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0960/001, 4.

⁴³¹ Adv.RvS nr. 67.069/1 bij het Wetsvoorstel tot verdeling van de pensioenrechten in de tweede pijler tussen partners na echtscheiding of na ontbinding wettelijke samenwoning, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0960/002, 5-6.

⁴³² Art. 1477, §3 oud BW.

⁴³³ Art. 1477, §4 oud BW.

⁴³⁴ Art. 215 *juncto* 1477, §2 oud BW.

aanzien van wettelijk samenwonenden, doch zij kunnen deze verplichtingen bij overeenkomst tussen hen van toepassing verklaren. Aangezien deze overeenkomst bij notariële akte verleden wordt, krijgt zij een duurzaam karakter dat vergelijkbaar is met de huwelijkse rechten en plichten.⁴³⁵ Bijgevolg bevinden wettelijk samenwonenden, die bij notariële akte zijn overeengekomen dat de huwelijkse rechten en plichten - die niet van rechtswege op hen van toepassing zijn - tussen hen gelden, en indien de overeenkomst eveneens na de beëindiging van de relatie uitwerking krijgt, zich in eenzelfde juridische situatie als gehuwden. In die hypothese is er mijns inziens aldus sprake van gelijke gevallen die gelijk behandeld dienen te worden, en is het grondwettelijk gelijkheidsbeginsel aldus niet in het gedrang.

Het is echter belangrijk om niet alle wettelijk samenwonenden over dezelfde kam te scheren. Indien wettelijk samenwonenden niet voorzien in een notariële akte waarin ze de huwelijkse rechten en plichten van overeenkomstige toepassing verklaren, of indien de rechten en plichten enkel uitwerking vinden tijdens de relatie, maar geen enkele weerslag hebben na de beëindiging van de wettelijke samenwoning, is er mijns inziens wel degelijk sprake van een onderscheiden juridische toestand. Gehuwden en wettelijk samenwonenden betreffen in deze hypothese derhalve ongelijke gevallen die dan ook ongelijk behandeld dienen te worden teneinde de eerbiediging van het grondwettelijk gelijkheidsbeginsel te waarborgen.⁴³⁶

273. De bezorgdheid van de Raad van State betreffende het grondwettelijk gelijkheidsbeginsel is mijns inziens dan ook terecht. Het is naar mijn mening ietwat kort door de bocht om de regeling inzake de verdeling van het aanvullend pensioen van toepassing te verklaren op alle gehuwden en wettelijk samenwonenden zonder rekening te houden met hun juridische toestand. Het is dan ook aanbevolen dat de wetgever een fijnmaziger onderscheid maakt tussen wettelijk samenwonenden die samenleven als ware zij gehuwd en andere wettelijk samenwonenden.

Hoofdstuk III. Uitsluiting feitelijk samenwonenden

274. Het is opmerkelijk dat het wetsvoorstel met geen woord rept over feitelijk samenwonenden. Waarom de wetgever resoluut kiest om gehuwden en wettelijk samenwonenden gelijk te behandelen, maar feitelijk samenwonenden daarentegen volledig buiten beschouwing laat, blijft een vraagteken.

275. De uitsluiting van feitelijk samenwonenden is mijns inziens niet in lijn met de uitbreiding van het toepassingsgebied tot wettelijk samenwonenden. Het Grondwettelijk Hof stelt met name dat zowel feitelijk als wettelijk samenwonenden zich in een verschillende juridische toestand dan gehuwden bevinden.⁴³⁷ De vraag rijst dan ook waarom de wetgever ten aanzien van wettelijk samenwonenden afwijkt van deze vaststaande rechtspraak, doch de situatie van feitelijk samenwonenden inzake de verdeling van het aanvullend pensioen ongemoeid laat. Het is mijns inziens dan ook aanbevolen dat de wetgever hiertoe in een redelijke verantwoording voorziet.

276. Bovendien is de uitsluiting van feitelijk samenwonenden naar mijn mening niet coherent met de houding van de wetgever ten aanzien van wettelijk samenwonenden. Hoewel er op feitelijk

⁴³⁵ C. DECLERCK en W. PINTENS, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2019, 240.

⁴³⁶ S. SOTTIAUX, *Grondwettelijk recht*, Mortsel, Intersentia, 2021, 426-427.

⁴³⁷ Arbitragehof 12 juli 2001, nr. 94/2001; GwH 25 maart 2009, nr. 60/2009; GwH 15 maart 2011, nr. 39/2011; GwH 22 mei 2014, nr. 83/2014.

samenwonenden geen wettelijke rechten en plichten rusten, is het voor hen thans eveneens mogelijk om de huwelijkse rechten en plichten op hun relatie van toepassing te verklaren. Indien de rechten en plichten eveneens na de beëindiging van de feitelijke samenwoning gevolgen teweegbrengen, en deze bovendien in een notariële akte werden overeengekomen, bevinden feitelijk samenwonenden zich in dezelfde juridische toestand als gehuwden.⁴³⁸ Mijns inziens leidt de absolute uitsluiting van feitelijk samenwonenden inzake de verdeling van het aanvullend pensioen bij de beëindiging van de relatie derhalve tot een nieuwe discriminatie. Bijgevolg is het aangeraden dat de wetgever ook de samenlevingsvorm van feitelijke samenwoning betreft in haar wetsvoorstel en daarbij een duidelijk onderscheid maakt tussen feitelijk samenwonenden die zich in dezelfde juridische toestand als gehuwden bevinden en andere feitelijk samenwonenden.

Hoofdstuk IV. Opt-out regeling

277. Het wetsvoorstel voorziet in een opt-out teneinde onbillijke situaties te vermijden. Te denken valt aan de situatie waarin de ene partner gerechtigd is op een hoog wettelijk pensioen, terwijl de andere partner een laag wettelijk en aanvullend pensioen heeft.⁴³⁹ Middels een uitdrukkelijke clausule in hun huwelijks- of samenlevingscontract kunnen partners overeenkomen dat de regeling inzake de gelijke verdeling van het tijdens het huwelijk of de wettelijke samenwoning opgebouwde aanvullend pensioen geen toepassing vindt. Het zij echter opgemerkt dat echtgenoten en wettelijk samenwonenden slechts gebruik kunnen maken van deze opt-out uiterlijk op het tijdstip van de voltrekking van het huwelijk of de aflegging van de verklaring van wettelijke samenwoning.⁴⁴⁰

278. De Raad van State merkt echter op dat huwelijks- en samenlevingscontracten principieel te allen tijde gewijzigd kunnen worden middels een overeenkomst in authentieke vorm verleden voor een notaris.⁴⁴¹ De wetgever verwijst naar de bescherming van de zwakkere partner teneinde de afwijking te rechtvaardigen, doch dit betreft volgens de Raad van State geen afdoende motivering daar dit slechts een algemene verantwoording betreft die niet voldoende specifiek is om het absoluut wijzigingsverbod inzake de verdeling van het aanvullend pensioen te rechtvaardigen. Deze motivering kan immers eveneens worden aangehaald aangaande andere wijzigingen van het huwelijks- of samenlevingscontract.⁴⁴² Dit betreft mijns inziens een correcte redenering.

279. Bovendien stelt de Raad van State de pertinentie van het absoluut wijzigingsverbod teneinde de zwakkere partner te beschermen in vraag. De wetgever wenst de zwakkere partner te behoeden van enige wijziging waardoor zijn situatie ongunstig beïnvloed wordt, doch het omgekeerde scenario is eveneens denkbaar. Ten tijde van het aangaan van het huwelijk of de wettelijke samenwoning zijn immers niet alle toekomstige wijzigingen voorzienbaar. Het is dan ook mogelijk dat een wijziging van

⁴³⁸ F. SWENNEN, "Alimentatie tussen partners" in C. FORDER en A. VERBEKE (eds.), *Gehuwd of niet: maakt het iets uit?*, Antwerpen, Intersentia, 2005, (285) 289; G. VERSCHULDEN, *Handboek Belgisch Personen-, familie- en relatievermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2021, 1131.

⁴³⁹ Wetsvoorstel tot verdeling van de pensioenrechten in de tweede pijler tussen partners na echtscheiding of na ontbinding wettelijke samenwoning, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0960/001, 5.

⁴⁴⁰ Art. 2 Wetsvoorstel tot verdeling van de pensioenrechten in de tweede pijler tussen partners na echtscheiding of na ontbinding wettelijke samenwoning, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0960/001, 5.

⁴⁴¹ Art. 1394 *juncto* 1387 en 1478, lid 4 oud BW; Adv.RvS nr. 67.069/1 bij het Wetsvoorstel tot verdeling van de pensioenrechten in de tweede pijler tussen partners na echtscheiding of na ontbinding wettelijke samenwoning, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0960/002, 6.

⁴⁴² Adv.RvS nr. 67.069/1 bij het Wetsvoorstel tot verdeling van de pensioenrechten in de tweede pijler tussen partners na echtscheiding of na ontbinding wettelijke samenwoning, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0960/002, 6.

de regeling inzake de verdeling van het aanvullend pensioen een positieve impact op de zwakkere partner kan teweegbrengen.⁴⁴³ Het is mijns inziens dan ook noodzakelijk dat de wetgever haar argumentatie inzake het absoluut wijzigingsverbod herzielt.

280. De Raad van State spreekt zich niet expliciet uit over de gepastheid van het opt-out systeem. De NAR daarentegen, werpt in haar advies de vraag op of het ten aanzien van wettelijk samenwonenden niet wenselijker is om in een opt-in te voorzien.⁴⁴⁴ Een wettelijke samenwoning berust immers in sommige gevallen louter op een verklaring voor de ambtenaar van de burgerlijke stand waardoor slechts een beperkt aantal rechten en verplichtingen geldt.⁴⁴⁵ Het sluiten van een overeenkomst conform artikel 1478, lid 4 oud BW waarin de betrokkenen besluiten tot de toepassing van rechten en plichten die gelijkaardig zijn aan die van het huwelijk, is per slot van rekening facultatief.⁴⁴⁶ Het is dan ook risicovol om alle gehuwden en wettelijk samenwonenden op voet van gelijkheid te behandelen, wetende dat hun juridische toestand in sommige gevallen verschillend is. Het grondwettelijk gelijkheidsbeginsel komt derhalve wederom in het gedrang.⁴⁴⁷

Mijns inziens is de bekommernis van de NAR terecht. De gelijke behandeling van alle gehuwden en wettelijk samenwonenden, zonder enige nuance, lijkt me wat kort door de bocht. Naar mijn mening is een gelijke behandeling slechts gerechtvaardigd indien gehuwden en wettelijk samenwonenden zich daadwerkelijk in dezelfde juridische situatie bevinden. Dit is het geval indien wettelijk samenwonenden, overeenkomstig artikel 1478, lid 4 oud BW, de huwelijkse rechten en plichten op hen van toepassing hebben verklaard, en deze overeenkomst eveneens uitwerking krijgt na de beëindiging van hun relatie. Indien dit niet het geval is, kunnen wettelijk samenwonenden mijns inziens niet op voet van gelijkheid met gehuwden behandeld worden. Een opt-out is dan ook alleen wenselijk in de hypothese dat wettelijk samenwonenden en gehuwden zich *de facto* in dezelfde juridische situatie bevinden. Indien wettelijk samenwonenden geen overeenkomst hebben gesloten, volg ik de NAR die stelt dat het verkieslijker is om in dergelijke situatie in een opt-in te voorzien, *infra* nr. 302.

Hoofdstuk V. Tussentijdse conclusie

281. Vooreerst kan er een kentering in de achterliggende opvatting van de regeling inzake de verdeling waargenomen worden. Daar waar het Grondwettelijk Hof thans vasthoudt aan de loonfilosofie waardoor het aanvullend pensioen ingevolge het demarcatie criterium tot het eigen dan wel tot het gemeenschappelijk vermogen behoort, plaatst de wetgever de verdeling in het licht van de solidariteit die tussen de partners bestaat. Volgens de wetgever wenst het aanvullend pensioen te voorzien in het onderhoud van het gezin, en niet zozeer in de begunstiging van de pensioengerechtigde zelf. Ik volg deze opvatting. Het is mijns inziens dan ook goed dat de wetgever

⁴⁴³ Adv.RvS nr. 67.069/1 bij het Wetsvoorstel tot verdeling van de pensioenrechten in de tweede pijler tussen partners na echtscheiding of na ontbinding wettelijke samenwoning, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0960/002, 6.

⁴⁴⁴ Adv.NAR nr. 2.173 bij het Wetsvoorstel tot verdeling van de pensioenrechten in de tweede pijler tussen partners na echtscheiding of na ontbinding wettelijke samenwoning, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0960/003, 5.

⁴⁴⁵ Art. 1476, §1, lid 1 *juncto* 1477 oud BW.

⁴⁴⁶ C. DECLERCK en W. PINTENS, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2019, 239.

⁴⁴⁷ Adv.NAR nr. 2.173 bij het Wetsvoorstel tot verdeling van de pensioenrechten in de tweede pijler tussen partners na echtscheiding of na ontbinding wettelijke samenwoning, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0960/003, 5.

een wettelijk kader, gebaseerd op de onderlinge solidariteit tussen de partners, wenst te voorzien, en daarbij de noodoplossing van het huwelijksvermogensrecht eindelijk ter zijde schuift.

282. Aangaande het personeel toepassingsgebied van het wetsvoorstel rijzen enkele vragen. De Raad van State heeft reeds haar bezorgdheid geuit inzake een mogelijke schending van het grondwettelijk gelijkheidsbeginsel door de verdeling van het aanvullend pensioen op alle gehuwden en wettelijk samenwonenden van toepassing te verklaren. Ik deel deze bezorgdheid aangezien gehuwden en wettelijk samenwonenden zich niet steeds in dezelfde juridische toestand bevinden. Het is mijns inziens dan ook aangewezen om enkel in een gelijke regeling te voorzien ten aanzien van wettelijk samenwonenden die conform artikel 1478, lid 4 oud BW zijn overeengekomen om de huwelijkse rechten en plichten op hen van toepassing te verklaren, en deze eveneens uitwerking krijgen na de beëindiging van de relatie. Ten aanzien van andere wettelijk samenwonenden is een gelijktrekking met gehuwden mijns inziens niet geoorloofd.

283. Voorts kan de absolute uitsluiting van feitelijk samenwonenden in vraag worden gesteld. In beginsel bevinden feitelijk samenwonenden zich in een verschillende juridische toestand in vergelijking tot gehuwden, doch zij kunnen middels notariële akte de huwelijkse rechten en plichten van overeenkomstige toepassing verklaren. Mijns inziens leidt de absolute uitsluiting van feitelijk samenwonenden in deze hypothese derhalve tot een nieuwe discriminatie. Daarnaast is de aanpak van de wetgever niet coherent. Wettelijk samenwonenden, die zich principieel eveneens in een verschillende juridische toestand dan gehuwden bevinden, vallen immers onder het personeel toepassingsgebied, terwijl over feitelijk samenwonenden met geen woord wordt gerept.

284. Tot slot kunnen er enkele kritische bemerkingen worden geplaatst bij het opt-out systeem. Vooreerst kunnen gehuwden en wettelijk samenwonenden slechts uiterlijk op het tijdstip van het aangaan van de samenlevingsvorm opteren om de wettelijke regeling inzake verdeling uit te sluiten of te moduleren. De opt-out dient bij huwelijks- of samenlevingscontract te geschieden. De uitsluiting van latere wijzigingen is vreemd aangezien een huwelijks- of samenlevingscontract principieel te allen tijde wijzigbaar is. Verder is de argumentatie van de wetgever hieromtrent niet geheel overtuigend. Het absolute wijzigingsverbod kan de bescherming van de zwakkere partner immers ongunstig beïnvloeden. Tot slot kan de uitsluitende keuze voor een opt-out in vraag gesteld worden. Een opt-out is mijns inziens enkel wenselijk in de hypothese dat wettelijk samenwonenden en gehuwden zich *de facto* in dezelfde juridische situatie bevinden. Indien wettelijk samenwonenden geen overeenkomst hebben gesloten, is het verkieslijker om in een opt-in te voorzien.

DEEL V. AANBEVELINGEN

285. Uit de hierboven gevoerde onderzoeken naar de houdbaarheid van de impact van de samenlevingsvormen op het wettelijk pensioenstelsel en de wenselijkheid van het wetsvoorstel tot verdeling van de aanvullende pensioenrechten tussen partners na echtscheiding of na ontbinding van de wettelijke samenwoning in het licht van de huidige samenlevingsvormen, volgt dat er enkele knelpunten waargenomen kunnen worden. Teneinde deze onvolkomenheden te corrigeren, worden in dit laatste deel enkele aanbevelingen aangereikt.

286. Het Nederlandse pensioenstelsel vormt de voornaamste inspiratiebron ter optimalisatie van het Belgische recht. Aangezien het Nederlandse pensioenstelsels fundamenteel verschillend is van het Belgische, biedt dit verrijkende inzichten in de vervolmaking van het Belgische recht inzake de impact van de verschillende samenlevingsvormen op het wettelijk en aanvullend pensioenstelsel van werknemers.

287. Hierna worden achtereenvolgens enkele aanbevelingen aangaande het huidige wetgevend kader inzake het wettelijk pensioenstelsel, evenals met betrekking tot het hangende wetsvoorstel tot verdeling van de aanvullende pensioenrechten, besproken.

Hoofdstuk I. Wettelijk pensioenstelsel

Afdeling I. Introductie van een feitelijk gezinsbegrip

288. Een aanbeveling in het kader van het wettelijk pensioenstelsel betreft de introductie van een feitelijk gezinsbegrip. Uit het onderzoek naar de houdbaarheid van de huidige wetgeving waarbij gehuwden substantieel verschillend behandeld worden in vergelijking tot wettelijk en feitelijk samenwonenden, volgt immers dat de onderscheiden behandeling niet langer in alle gevallen standhoudt, en dat bepaalde argumenten van het Grondwettelijk Hof niet geheel overtuigend zijn, *supra* nr. 258 ev. Er dient echter voor ogen te worden gehouden dat het huwelijk, de wettelijke samenwoning en de feitelijke samenwoning drie onderscheiden samenlevingsvormen betreffen, waaraan verschillende rechten en plichten gekoppeld zijn, *supra* nr. 52.⁴⁴⁸ Mijns inziens is het dan ook niet aangewezen om een volledige gelijktrekking van de samenlevingsvormen te verwezenlijken, en de keuze voor een bepaalde samenlevingsvorm *de facto* irrelevant te maken in het kader van het wettelijk pensioenstelsel van werknemers. Een betere aanpak betreft naar mijn aanvoelen de introductie van een feitelijk gezinsbegrip.

289. Het Nederlandse recht kan ter inspiratie dienen daar de AOW en de ANW gebruikmaken van een feitelijk gezinsbegrip. Hoewel de Nederlandse wetgever de hoogte van een ouderdomspensioen en de gerechtigdheid op een nabestaandenpensioen afhankelijk stelt van het al dan niet gehuwd zijn, dient er te worden opgemerkt dat 'gehuwd' zijn in het kader van de AOW en de ANW niet in civielrechtelijke betekenis dient te worden begrepen.⁴⁴⁹ 'Gehuwd' zijn krijgt aldus een autonome betekenis en omvat gehuwden, geregistreerde partners, evenals ongehuwde meerderjarigen die samenwonen met een andere ongehuwde meerderjarige en daarmee een gezamenlijke huishouding voeren.⁴⁵⁰ Van een gezamenlijke huishouding is sprake indien twee personen eenzelfde

⁴⁴⁸ J. Taelman, *Het begrip 'gezin' in de sociale zekerheid*, onuitg. thesis Rechten KU Leuven, 2021, 88.

⁴⁴⁹ Art. 9, lid 1 AOW; Art. 1, d) ANW.

⁴⁵⁰ Art. 1, lid 2-3 AOW; Art. 3, lid 1-2 ANW.

hoofdverblijfplaats hebben en zorgdragen voor elkaar door bijvoorbeeld bij te dragen in de kosten van de huishouding.⁴⁵¹ Het bestaan van een gezamenlijke huishouding vergt een feitelijk onderzoek⁴⁵², doch de wetgever heeft hieromtrent enkele onweerlegbare vermoedens⁴⁵³ ingebouwd. Zo wordt een gezamenlijke huishouding vermoed aanwezig te zijn indien de partners middels een samenlevingscontract hebben voorzien in een wederzijdse bijdrageplicht, *supra* nr. 166.⁴⁵⁴ Tot de categorie 'ongetrouwde' pensioengerechtigden behoren daarentegen getrouwen die duurzaam van elkaar gescheiden leven, ongetrouwde samenwonende meerderjarigen die een gezamenlijke huishouding voeren en eerstegraads bloedverwanten zijn, evenals pensioengerechtigden die met meer dan twee personen een gezamenlijke huishouding voeren.⁴⁵⁵

Het vertrekpunt van het Nederlandse wettelijke pensioenstelsel betreft aldus de gekozen civielrechtelijke samenlevingsvorm, doch er vindt een correctie plaats op basis van de feitelijke gezinssituatie van de pensioengerechtigde. Hierdoor is het mogelijk dat getrouwen, geregistreerde partners en ongehuwd samenlevenden naargelang de concrete omstandigheden als getrouwe dan wel als ongetrouwde pensioengerechtigden worden beschouwd.

290. Het Belgische wettelijk pensioenstelsel kan hieraan een voorbeeld nemen door de gerechtigdheid op een bepaald pensioenrecht afhankelijk te stellen van de feitelijke gezinssituatie van de pensioengerechtigde. Het lijkt mij aangewezen om, naar Nederlands voorbeeld, te vertrekken vanuit de gekozen samenlevingsvorm en hierop enkele correcties aan te brengen. Er dient voor ogen te worden gehouden dat het Nederlandse geregistreerd partnerschap en de Belgische wettelijke samenwoning niet elkaars equivalent betreffen, *supra* nr. 158. Dientengevolge is het mijns inziens wenselijk om in het kader van het tarief van het rustpensioen en het overlevingspensioen de volgende categorie van gerechtigden te hanteren: "*getrouwen en ongetrouwde meerderjarigen die samenwonen met een andere ongetrouwde meerderjarige en daarmee een gezamenlijke huishouding voeren alsof zij getrouwd zijn*". Onder de laatstgenoemde subcategorie kunnen zowel wettelijk als feitelijk samenwonenden ressorteren. Een 'gezamenlijke huishouding' behoeft mijns inziens een feitelijke invulling, doch het is aangewezen dat de wetgever hier, naar Nederlands voorbeeld, enkele onweerlegbare vermoedens uitwerkt. Aangezien wettelijk en feitelijk samenwonenden, die middels notariële akte besloten hebben om de huwelijkse rechten en plichten van overeenkomstige toepassing te verklaren, en die overeenkomst eveneens uitwerking vindt na de beëindiging van hun relatie, zich in dezelfde juridische toestand als getrouwen bevinden, is het mijns inziens aangewezen om deze hypothese als onweerlegbaar vermoeden in te bouwen.⁴⁵⁶ Indien partners binnen de categorie van gerechtigden vallen, hebben zij recht op een rustpensioen aan gezinstarief, evenals op een overlevingspensioen, of desgevallend op een overgangsuitkering. Indien partners niet onder de beschreven categorie ressorteren, hebben zij slechts recht op een rustpensioen aan

⁴⁵¹ Art. 1, lid 4 AOW; Art. 3, lid 3 ANW.

⁴⁵² M. DRIESSEN, "'Als getrouwd wordt mede aangemerkt ...' Over de (te) ruime gelijkstelling in de Nederlandse sociale zekerheid" in C. FORDER en A. VERBEKE (eds.), *Getrouwd of niet: maakt het iets uit?*, Antwerpen, Intersentia, 2005, (399) 414.

⁴⁵³ Art. 1, lid 5 AOW; Art. 3, lid 4 ANW.

⁴⁵⁴ Art. 1, lid 5, c) AOW; Art. 3, lid 4, c) ANW.

⁴⁵⁵ Art. 1, lid 3 en lid 8 AOW; Art. 3, lid 2 en lid 7 ANW; CRvB 14 november 2006, nr. 05/3859, ECLI:NL:CRVB:2006:AZ2970.

⁴⁵⁶ D. MENGELS, "De houdbaarheidsdatum van de klassieke gezinsvorm verstreken voor de nabestaandenuitkeringen?", *TSR* 2006, afl. 4, (613) 637-638.

alleenstaandentariëf, en kunnen zij geen aanspraak maken op een overlevingspensioen of een overgangsuitkering. Het lijkt mij eveneens aangewezen om, overeenkomstig het Nederlandse recht, in een uitzondering te voorzien ten aanzien van wettelijk en feitelijk samenwonenden die met elkaar verwant zijn, aangezien zij uitgesloten zijn van het aangaan van een huwelijk en het samenleven als ware zij gehuwd derhalve onmogelijk is.⁴⁵⁷

291. Ook in het kader van het recht op pensioensplitsing en het echtscheidingspensioen dient de invloed van de gekozen samenlevingsvorm mijns inziens ietwat getemperd te worden. Het Nederlandse recht kan hiertoe echter niet als inspiratiebron dienen daar het Nederlandse recht geen equivalenten van het Belgische echtscheidingspensioen en het recht op pensioensplitsing kent.⁴⁵⁸ Een aanpassing van de huidige wetgeving dringt zich naar mijn mening desalniettemin op, aangezien het mogelijk is dat gehuwden, wettelijk en feitelijk samenwonenden zich, na de beëindiging van hun relatie, in dezelfde juridische toestand bevinden. Indien wettelijk en feitelijk samenwonenden zich middels notariële akte verbinden tot een onderlinge solidariteit in de vorm van een verplichting tot wederzijdse hulp en bijstand, en die verplichting na de beëindiging van hun relatie van kracht blijft, gedragen zij zich derhalve als ware zij gehuwd. Mijns inziens is het in die hypothese ongerechtvaardigd om enkel ten aanzien van gehuwden in een financieel vangnet te voorzien in de vorm van een recht op pensioensplitsing of echtscheidingspensioen, aangezien wettelijk en feitelijk samenwonenden zich *de facto* in dezelfde financiële situatie bevinden.⁴⁵⁹ Ook hier kan de introductie van een feitelijk gezinsbegrip soelaas bieden, *supra* nr. 290. Zodoende wordt er gegarandeerd dat enkel zij die zich effectief in dezelfde juridische toestand als gehuwden bevinden, gerechtigd zijn op een recht op pensioensplitsing of een echtscheidingspensioen.

Een moeilijkheid schuilt echter in de precariteit van de feitelijke samenwoning, aangezien strikte voorwaarden inzake de beëindiging van deze samenlevingsvorm ontbreken. Een feitelijke analyse dringt zich derhalve op.⁴⁶⁰ Teneinde aan dit euvel tegemoet te komen, kunnen naar mijn aanvoelen onweerlegbare vermoedens ingebouwd worden. Dergelijk vermoeden kan bijvoorbeeld bestaan in het niet langer gedomicilieerd zijn op hetzelfde adres van de partners.⁴⁶¹

Voorts dient erop gewezen te worden dat een recht op pensioensplitsing en een echtscheidingspensioen thans toepassing vinden indien gehuwden respectievelijk feitelijk gescheiden leven en uit de echt gescheiden zijn.⁴⁶² Feitelijke scheiding van de partners staat in het kader van de feitelijke samenwoning echter gelijk aan de beëindiging van de relatie. De feitelijke samenwoning kent geen vorm van scheiding waarbij de samenlevingsvorm *an sich* blijft bestaan.⁴⁶³ In het kader van de wettelijke samenwoning kan de ontbinding van de relatie gelijkgesteld worden met de echtscheiding. Dit wordt overigens ook zo bepaald in het wetsvoorstel inzake de verdeling van

⁴⁵⁷ Art. 161-163 oud BW.

⁴⁵⁸ X, *De pensioengids*, Deventer, Wolters Kluwer, 2017, 27-28.

⁴⁵⁹ D. MENGELS, "De houdbaarheidsdatum van de klassieke gezinsvorm verstreken voor de nabestaandenuitkeringen?", *TSR* 2006, afl. 4, (613) 646-647.

⁴⁶⁰ S. EGGERMONT, *Tweereelaties*, Mortsels, Intersentia, 2016, 58.

⁴⁶¹ Dit vermoeden bestaat reeds in het kader van het recht op pensioensplitsing. Zie Art. 74, §1, 4°, a) Pensioenbesluit Werknemers.

⁴⁶² Art. 74, §3 en 76, lid 1 Pensioenbesluit Werknemers.

⁴⁶³ F. SWENNEN, *Het personen- en familierecht*, Mortsels, Intersentia, 2021, 405.

aanvullende pensioenen.⁴⁶⁴ Wettelijk samenwonenden kunnen daarnaast eveneens beslissen om feitelijk gescheiden te leven, doch zonder dat dit leidt tot de formele ontbinding van hun relatie. Dientengevolge lijkt het mij aangewezen om het recht op pensioensplitsing voor te behouden aan gehuwden en wettelijk samenwonenden, althans voor zover de partners voldoen aan de voorwaarden gesteld door het feitelijke gezinsbegrip. De feitelijke scheiding van echtgenoten en wettelijk samenwonenden leidt immers niet tot de formele beëindiging van de relatie. Het echtscheidingspensioen dient mijns inziens opengesteld te worden tot alle samenlevingsvormen, met dezelfde nuance van het feitelijk gezinsbegrip, daar een echtscheidingspensioen uitwerking vindt bij de formele beëindiging van de relatie. Aangezien de echtscheiding van gehuwden, de ontbinding van de wettelijke samenwoning en de feitelijke scheiding van feitelijk samenwonenden allen de beëindiging van de samenlevingsvorm tot gevolg heeft, dient het verkrijgen van een echtscheidingspensioen mogelijk te zijn voor alle samenlevingsvormen, zij het onder voorwaarden.

Afdeling II. Tussentijdse conclusie

292. Aangaande het wettelijk pensioenstelsel van werknemers is het aangewezen om in de introductie van een feitelijk gezinsbegrip te voorzien. Daarbij kan er geadviseerd worden om, naar Nederlands voorbeeld, te vertrekken vanuit de gekozen civielrechtelijke samenlevingsvorm en daar enkele correcties op aan te brengen. Er wordt voorgesteld om volgende invulling te geven aan het feitelijk gezinsbegrip: *“gehuwden en ongehuwde meerderjarigen die samenwonen met een andere ongehuwde meerderjarige en daarmee een gezamenlijke huishouding voeren alsof zij gehuwd zijn”*. Dientengevolge zijn ook wettelijk en feitelijk samenwonenden die bij notariële akte zijn overeengekomen om de huwelijksrechten en plichten van overeenkomstige toepassing te verklaren op hun relatie, en deze eveneens uitwerking vinden na de beëindiging van hun relatie, gerechtigd op de wettelijke pensioenrechten. Het hanteren van een feitelijk gezinsbegrip is overigens onontbeerlijk daar aan de samenlevingsvormen principieel verschillende rechten en plichten verbonden zijn. Een volledige gelijktrekking van gehuwden, wettelijk en feitelijk samenwonenden is mijns inziens dan ook niet wenselijk. Middels de introductie van een feitelijk gezinsbegrip is het echter mogelijk om partners die zich *de facto* in dezelfde juridische toestand bevinden gelijk te behandelen, zonder alle samenlevingsvormen over dezelfde kam te scheren.

293. Het is aanbevolen om het feitelijk gezinsbegrip, zoals in Nederland, te introduceren in het rustpensioen en in het overlevingspensioen. Zodoende zijn partners die ressorteren onder het feitelijk gezinsbegrip gerechtigd op een rustpensioen aan gezinstarief, evenals op een overlevingspensioen.

294. Ook in het kader van het echtscheidingspensioen is het mijns inziens aangewezen om een feitelijk gezinsbegrip te hanteren daar wettelijk en feitelijk samenwonenden zich in eenzelfde juridische toestand als gehuwden bevinden indien ze bij authentieke akte besloten hebben om hun wederzijdse financiële solidariteit na de beëindiging van hun relatie voort te zetten.

295. Het recht op pensioensplitsing dient mijns inziens enkel uitgebreid te worden tot wettelijk samenwonenden die onder het feitelijk gezinsbegrip vallen, daar feitelijk samenwonenden zich nooit

⁴⁶⁴ Wetsvoorstel tot verdeling van de pensioenrechten in de tweede pijler tussen partners na echtscheiding of na ontbinding wettelijke samenwoning, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0960/001.

in dezelfde juridische positie als gehuwden bevinden aangezien een feitelijke scheiding van feitelijk samenwonenden steeds de formele beëindiging van hun relatie tot gevolg heeft en geen aanleiding kan geven tot een situatie die zweeft tussen het bestaan en de beëindiging van een relatie.

Hoofdstuk II. Aanvullend pensioenstelsel

Afdeling I. Introductie van een feitelijk gezinsbegrip

296. Een eerste aanbeveling betreft de introductie van een feitelijk gezinsbegrip. Uit de analyse van het wetsvoorstel blijkt immers dat de volledige gelijktrekking van gehuwden en wettelijk samenwonenden ietwat kort door de bocht is, aangezien de samenlevingsvormen niet steeds dezelfde juridische gevolgen teweegbrengen, *supra* nr. 269. Bovendien is een absolute uitsluiting van feitelijk samenwonenden niet wenselijk daar feitelijk samenwonenden zich in bepaalde gevallen in eenzelfde juridische toestand als gehuwden bevinden, *supra* nr. 273. Het is dan ook aanbevolen dat de wetgever een fijnmaziger onderscheid maakt tussen partners die samenleven als ware zij gehuwd en andere partners. Dit kan bewerkstelligd worden middels de introductie van een feitelijk gezinsbegrip. Dit laat namelijk toe om partners die zich *de facto* in dezelfde juridische toestand bevinden gelijk te behandelen, zonder alle samenlevingsvormen over dezelfde kam te scheren.⁴⁶⁵

297. Het is aangewezen dat eenzelfde feitelijk gezinsbegrip als onder het wettelijk pensioenstelsel wordt gehanteerd, *supra* nr. 290. Zodoende wordt er een coherente aanpak inzake de invloed van de samenlevingsvormen op het wettelijk en aanvullend pensioenstelsel van werknemers gecreëerd.

298. Indien de betrokkenen de voorwaarden inzake het feitelijk gezinsbegrip vervullen, kunnen ze aanspraak maken op een verdeling van het aanvullend pensioen. Indien dit niet het geval is, is het naar mijn aanvoelen aangewezen dat er in beginsel geen verdeling plaatsvindt aangezien tussen de betrokkenen geen onderlinge familiale solidariteit, gelijkaardig aan de huwelijkse solidariteit, bestaat.

Afdeling II. Herziening opt-out systeem

299. Een tweede aanbeveling houdt verband met het voorgestelde opt-out systeem waardoor gehuwden en wettelijk samenwonenden slechts van de verdeling kunnen afwijken middels expliciete bepaling in hun huwelijks- of samenlevingscontract, uiterlijk op de datum van het huwelijk of de verklaring van wettelijke samenwoning.⁴⁶⁶

300. Het verbod tot wijziging van de regeling gedurende de relatie staat vooreerst op gespannen voet met de principiële wijzigbaarheid van huwelijks- en samenlevingscontracten.⁴⁶⁷ Het is mijns inziens dan ook aangewezen om partners de mogelijkheid te bieden om de regeling inzake de verevening van het aanvullend pensioen eveneens tijdens hun relatie middels authentieke akte te wijzigen. De Nederlandse WVPS, die als inspiratiebron voor het Belgische recht kan dienen, stelt overigens dat partners de regeling inzake verevening steeds kunnen wijzigen.⁴⁶⁸

⁴⁶⁵ D. MENGELS, "De houdbaarheidsdatum van de klassieke gezinsvorm verstreken voor de nabestaandenuitkeringen?", *TSR* 2006, afl. 4, (613) 646-647.

⁴⁶⁶ Art. 2 Wetsvoorstel tot verdeling van de pensioenrechten in de tweede pijler tussen partners na echtscheiding of na ontbinding wettelijke samenwoning, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0960/001, 5.

⁴⁶⁷ Art. 1394 *juncto* 1387 en 1478, lid 4 oud BW.

⁴⁶⁸ Art. 4, lid 1 WVPS.

301. Ook de argumentatie inzake het absolute wijzigingsverbod dient mijns inziens gecorrigeerd te worden. De wetgever voert hiertoe de bescherming van de zwakkere partner aan, doch deze motivering is niet voldoende specifiek teneinde een wijzigingsverbod inzake de regeling van de verdeling van het aanvullend pensioen te rechtvaardigen. Daarenboven rijzen er vragen inzake de pertinentie van de argumentatie, aangezien het in bepaalde gevallen net aangewezen is om een regeling, die initieel werd overeengekomen bij het aangaan van de samenlevingsvorm, naderhand te herzien teneinde de belangen van de zwakkere partner te vrijwaren.⁴⁶⁹ Mijns inziens dient de wetgever haar argumentatie niet inhoudelijk aan te passen, maar volstaat het dat de wijzigbaarheid uitgebreid wordt en daarbij de bescherming van de zwakkere partner als motivering aangehaald wordt.

302. Vervolgens is het aangewezen de opt-out regeling ietwat te nuanceren. In het wetsvoorstel wordt bepaald dat de opt-out regeling van toepassing is op alle gehuwden en wettelijk samenwonenden, doch zonder rekening te houden met de bestaande verschillen inzake rechten en verplichtingen.⁴⁷⁰ Het is echter belangrijk om voor ogen te houden dat gehuwden en wettelijk samenwonenden zich principieel niet in dezelfde juridische toestand bevinden, aangezien op wettelijk samenwonenden geen wettelijke plicht rust om de huwelijkse rechten en plichten van overeenkomstige toepassing te verklaren. Het sluiten van een overeenkomst hieromtrent is derhalve facultatief.⁴⁷¹ Mijns inziens is het bijgevolg aangewezen om in een opt-out regeling te voorzien voor partners die onder het feitelijk gezinsbegrip ressorteren, *supra* nr. 290. Zodoende worden alle partners die zich *de facto* in dezelfde juridische situatie bevinden, ook daadwerkelijk gelijk behandeld. Voor zij die niet kwalificeren als een feitelijk gezin, is het, in navolging van het advies van de NAR, aanbevolen om in een opt-in te voorzien zodat ook die partners in een verdeling van het aanvullend pensioen kunnen voorzien. Het is naar mijn mening verkieslijk om dergelijke opt-in, in het licht van de rechtszekerheid en naar analogie met het Nederlandse recht⁴⁷², niet afdwingbaar te verklaren jegens de FPD.

Afdeling III. Tussentijdse conclusie

303. Aan het wetsvoorstel aangaande de verdeling van het aanvullend pensioen na echtscheiding of na ontbinding van de wettelijke samenwoning zijn nog enkele knelpunten gekoppeld. Vooreerst doet de volledige gelijkstelling van gehuwden en wettelijk samenwonenden vragen rijzen aangezien zij zich principieel niet in dezelfde juridische toestand bevinden. Bovendien is de absolute uitsluiting van feitelijk samenwonenden opmerkelijk. Een nieuwe schending van het grondwettelijk gelijkheidsbeginsel komt aldus in het vizier. Het is mijns inziens dan ook aangewezen om een feitelijk gezinsbegrip te introduceren waardoor alle partners die zich *de facto* in dezelfde juridische toestand bevinden, effectief gelijk behandeld worden. Het vertrekpunt dient de gekozen samenlevingsvorm te zijn, doch hierop dienen correcties aangebracht te worden.

⁴⁶⁹ Adv.RvS nr. 67.069/1 bij het Wetsvoorstel tot verdeling van de pensioenrechten in de tweede pijler tussen partners na echtscheiding of na ontbinding wettelijke samenwoning, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0960/002, 6.

⁴⁷⁰ Art. 2 Wetsvoorstel tot verdeling van de pensioenrechten in de tweede pijler tussen partners na echtscheiding of na ontbinding wettelijke samenwoning, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0960/001, 5.

⁴⁷¹ C. DECLERCK en W. PINTENS, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2019, 239.

⁴⁷² I.E. LEENE HOEDEMAEKER, "Heeft de Pensioenwet de positie van de ongehuwd samenwonende partners verbeterd?", *FJR* 2007, afl. 11, (277) 280.

304. Verder rijzen er enkele twijfels aangaande het voorgestelde opt-out systeem. Het absolute wijzigingsverbod valt mijns inziens moeilijk te rechtvaardigen. Het is dan ook aangewezen om partners te mogelijkheid te bieden om de regeling inzake de verdeling te allen tijde te wijzigen. Gelet op de rechtszekerheid, is de vereiste van een notariële akte geboden. Voorts is het mijns inziens aangewezen om in een opt-out regeling te voorzien ten aanzien van partners die ressorteren onder het feitelijk gezinsbegrip. Andere partners kunnen, naar analogie met het Nederlandse recht, eveneens een verdeling van het aanvullend pensioen overeenkomen, doch, in het licht van de rechtszekerheid, lijkt het mij aangewezen om deze niet uitvoerbaar te verklaren ten aanzien van de FPD.

CONCLUSIE

305. De wijze waarop partners hun relatie vormgeven speelt *anno* 2022 nog steeds een determinerende rol in het Belgische recht inzake werknemerspensioenen, en dit zowel tijdens als na de beëindiging van de relatie. Gehuwden worden immers sterk bevoordeeld in het kader van de wettelijke en aanvullende pensioenen van werknemers.

306. Tijdens de relatie betreft het al dan niet aangaan van een huwelijk een cruciaal element in de berekening van het wettelijk rustpensioen. Gehuwden kunnen mogelijks aanspraak maken op een rustpensioen aan gezinstarief, terwijl wettelijk en feitelijk samenwonenden slechts recht hebben op een 'alleenstaandenpensioen'. Ook na de beëindiging van de relatie bevinden gehuwden zich in een bevoorrechte positie daar enkel zij gerechtigd zijn op pensioensplitsing, een echtscheidingspensioen, een overlevingspensioen en een overgangsuitkering. Wettelijk en feitelijk samenwonenden vallen hier wederom uit de boot.

307. Aangaande het aanvullend pensioenstelsel is de invloed van de samenlevingsvormen minder sterk. Enkel inzake de verdeling bij scheiding is de wijze waarop partners hun relatie vormgeven relevant, al zij het indirect door de kwalificatie van het aanvullend pensioen als eigen dan wel als gemeenschappelijk goed. Aangezien een gemeenschappelijk vermogen enkel tussen gehuwden kan bestaan, dringt zich nooit een verdeling op tussen wettelijk en feitelijk samenwonenden. Een wetsvoorstel poogt hier echter verandering in te brengen door de verdeling van het aanvullend pensioen vast te knopen aan de keuze voor een huwelijk of wettelijke samenwoning. Feitelijk samenwonenden worden niet beoogd door dit wetsvoorstel.

308. Het is niettemin de vraag of de verschillende behandeling van de samenlevingsvormen aangaande wettelijke pensioenen in het licht van de huidige maatschappij nog steeds objectief gerechtvaardigd kan worden. Het Grondwettelijk Hof meent van wel, en oordeelt derhalve dat het grondwettelijk gelijkheidsbeginsel niet geschonden is, gelet op de verschillen inzake de verplichtingen en vermogensrechtelijke toestand van de partners. Deze rechtspraak dient echter enigszins genuanceerd te worden.

Ingeval wettelijk en feitelijk samenwonenden zich immers middels authentieke akte verbonden hebben om de huwelijkse rechten en plichten van overeenkomstige toepassing te verklaren op hun relatie, en de overeenkomst eveneens uitwerking vindt na de beëindiging van hun relatie, is er mijns inziens niet langer voldaan aan de objectiviteitstoets. De verschillende juridische toestand van gehuwden betreft in deze hypothese geen objectief onderscheidingscriterium aangezien alle samenlevingsvormen zich in dezelfde juridische toestand bevinden. De tussen de partners bestaande solidariteit dient bijgevolg vertaald te worden in de toekenning van wettelijke pensioenrechten.

Ook de proportionaliteitstoets komt op de helling te staan. Doordat de wetgever bepaalde pensioenrechten voorbehoudt aan gehuwden, wordt de vrijheid van de partners aangaande de keuze voor een welbepaalde samenlevingsvorm namelijk indirect ingeperkt. Bovendien is de huidige wetgeving inzake wettelijke pensioenen niet langer proportioneel aangezien wettelijk en feitelijk samenwonenden die zich *de facto* in dezelfde juridische toestand als gehuwden bevinden, en derhalve een gelijkaardig financieel verlies ervaren, onder geen enkel beding aanspraak kunnen maken op de wettelijke pensioenrechten, voorbehouden aan gehuwden. De huidige wetgeving is overigens niet

strikt noodzakelijk. Ook minder verregaande maatregelen, zoals de introductie van een feitelijk gezinsbegrip, zijn denkbaar.

309. Aangezien de regeling inzake de verdeling van het aanvullend pensioen zijn grondslag vindt in de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof, kan het hangende wetsvoorstel dat de verdeling wenst uit te breiden tot alle gehuwden en wettelijk samenwonenden, in het licht van de rechtszekerheid, worden aangemoedigd. Bovendien is een wettelijk kader aangewezen teneinde de noodoplossing van het huwelijksvermogensrecht ter zijde te schuiven en de focus te verleggen naar de wederzijdse solidariteit tussen partners.

Aan het wetsvoorstel zijn echter nog enkele knelpunten verbonden. Zo leidt de uitbreiding van het personeel toepassingsgebied tot nieuwe discriminaties aangezien wettelijk samenwonenden zich niet steeds in dezelfde juridische situatie als gehuwden bevinden. Ook de absolute uitsluiting van feitelijk samenwonenden is, indien feitelijk samenwonenden zich in dezelfde juridische toestand als gehuwden bevinden, niet verenigbaar met het grondwettelijk gelijkheidsbeginsel. Verder dient de opt-out regeling herbekeken te worden, daar dit ingaat tegen de principiële wijzigbaarheid van een huwelijks- of samenlevingscontract.

310. Teneinde de impact van de samenlevingsvormen op het wettelijk pensioenstelsel van werknemers in conformiteit te brengen met het grondwettelijk gelijkheidsbeginsel is het aangewezen om in de introductie van een feitelijk gezinsbegrip te voorzien. Inspiratie kan uit het Nederlandse recht gehaald worden, waarbij men vertrekt vanuit de gekozen samenlevingsvorm, doch daarop feitelijke correcties aanbrengt. De volledige gelijkschakeling van gehuwden, wettelijk en feitelijk samenwonenden is niet wenselijk daar zij zich niet steeds in dezelfde juridische toestand bevinden. Het feitelijk gezinsbegrip daarentegen, laat toe om partners die zich *de facto* in dezelfde juridische toestand bevinden gelijk te behandelen, ongeacht de wijze waarop ze hun relatie vormgeven.

311. In het kader van het wetsvoorstel aangaande de verdeling van het aanvullend pensioen na echtscheiding of na ontbinding van de wettelijke samenwoning, is het aangewezen om, naar analogie met het wettelijk pensioenstelsel van werknemers, een feitelijk gezinsbegrip te introduceren. Zodoende kunnen alle partners die zich daadwerkelijk in dezelfde juridische situatie bevinden, gelijk behandeld worden. Op deze wijze kan er overigens verholpen worden aan het pijnpunt inzake het personeel toepassingsgebied van het wetsvoorstel waarbij alle wettelijk samenwonenden met gehuwden gelijkgesteld worden, en er een absolute uitsluiting ten aanzien van feitelijke samenwonenden geldt. Verder is het aanbevolen om partners de mogelijkheid te bieden de regeling inzake de verdeling van het aanvullend pensioen te allen tijde te wijzigen. Tot slot kan er geadviseerd worden om, naar analogie met het Nederlandse recht, te voorzien in een opt-out voor zij die onder het feitelijk gezinsbegrip vallen en andere partners de mogelijkheid te bieden om onderling een verdeling overeen te komen die niet tegenstelbaar is aan de Federale Pensioendienst.

312. De centrale onderzoeksvraag van deze masterscriptie: "*Dient de Belgische wetgeving inzake wettelijke en aanvullende pensioenen van werknemers te worden hervormd in het licht van de huidige samenlevingsvormen?*" dient bijgevolg genuanceerd te worden beantwoord. In de hypothese dat gehuwden, wettelijk en feitelijk samenwonenden zich *de facto* in dezelfde juridische situatie bevinden, dringt zich een aanpassing van de wetgeving op. Ingeval wettelijk en feitelijk

samenwonenden de huwelijkse rechten en plichten niet van overeenkomstige toepassing hebben verklaard op hun relatie, bevinden zij zich niet in dezelfde situatie als gehuwden en is een onderscheiden behandeling, zoals thans van kracht, geoorloofd.

BIBLIOGRAFIE

Wetgeving

Internationaal

Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten 19 december 1966, *BS* 6 juli 1983, 897.

Europa

Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden 4 november 1950, *BS* 19 augustus 1955, 5029.

Handvest van de grondrechten van de Europese Unie 12 december 2007, *Pb.C.* 30 maart 2010, afl. 83, 389.

België

Gecoördineerde Grondwet 17 februari 1994, *BS* 17 februari 1994, 4054.

Bijzondere wet op het Grondwettelijk Hof 6 januari 1989, *BS* 7 januari 1989, 3074.

[Oud] Burgerlijk Wetboek 21 maart 1804, *BS* 3 september 1807, 11.

Gerechtelijk Wetboek 10 oktober 1967, *BS* 31 oktober 1967, 11.360.

Wet houdende goedkeuring van de overeenkomst inzake de vaststelling van een stelsel van registratie van testamenten, opgemaakt te Bazel op 16 mei 1972 en tot invoering van een centraal huwelijksovereenkomstenregister, *BS* 6 mei 1977, 6164.

Wet 20 juli 1990 tot instelling van een flexibele pensioenleeftijd voor werknemers en tot aanpassing van de werknemerspensioenen aan de evolutie van het algemeen welzijn, *BS* 15 augustus 1990, 15.875.

Wet 25 juni 1992 op de landverzekeringsovereenkomst, *BS* 20 augustus 1992, 18.283.

Wet 23 november 1998 tot invoering van de wettelijke samenwoning, *BS* 12 januari 1999, 786.

Wet 13 februari 2003 tot openstelling van het huwelijk voor personen van hetzelfde geslacht en tot wijziging van een aantal bepalingen van het Burgerlijk Wetboek, *BS* 28 februari 2003, 9880.

Wet 28 april 2003 betreffende de aanvullende pensioenen en het belastingstelsel van die pensioenen en van sommige aanvullende voordelen inzake sociale zekerheid, *BS* 15 mei 2003, 26.407.

Wet 5 mei 2014 tot wijziging van het rustpensioen en het overlevingspensioen en tot invoering van de overgangsuitkering in de pensioenregeling voor werknemers en houdende geleidelijke opheffing

van de verschillen in behandeling die berusten op het onderscheid tussen werklieden en bedienden inzake aanvullende pensioenen, *BS* 9 mei 2014, 38.027.

KB nr. 50 24 oktober 1967 betreffende het rust- en overlevingspensioen voor werknemers, *BS* 27 oktober 1967, 11.246.

KB 21 december 1967 tot vaststelling van het algemeen reglement betreffende het rust- en overlevingspensioen voor werknemers, *BS* 16 januari 1968, 441.

KB 23 december 1996 tot uitvoering van de artikelen 15, 16 en 17 van de wet van 26 juli tot modernisering van de sociale zekerheid en tot vrijwaring van de leefbaarheid van de wettelijke pensioenstelsels, *BS* 17 januari 1997, 904.

Wetsontwerp betreffende het rust- en overlevingspensioen van arbeiders, *Parl.St.* Kamer 1954-55, nr. 240/14, verslag namens de Commissie voor de Arbeid en de Sociale Voorzorg.

Wetsontwerp betreffende het rust- en overlevingspensioen voor bedienden, *Parl.St.* Kamer 1956-57, nr. 693/8, verslag namens de Commissie voor de Arbeid en de Sociale Voorzorg.

Wetsvoorstel betreffende het samenlevingscontract, *Parl.St.* Kamer 1995-96, nr. 170/1, 2.

Wetsvoorstel tot openstelling van het huwelijk voor personen van hetzelfde geslacht en tot wijziging van een aantal bepalingen van het Burgerlijk Wetboek, *Parl.St.* Senaat 2001-02, nr. 2-1173/1, 2.

Wetsvoorstel tot wijziging van de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek betreffende de wettelijke samenwoning, *Parl.St.* Kamer BZ 2003, nr. 51-0110/001, 8.

Wetsvoorstel tot wijziging van artikel 12 van de wet van 10 april 1971 betreffende de arbeidsongevallen, *Parl.St.* Senaat 2006-2007, nr. 3-916/5.

Wetsontwerp tot wijziging van artikel 301 van het Burgerlijk Wetboek en van diverse bepalingen inzake het huwelijksvermogensrecht, in het bijzonder met betrekking tot de levensverzekering, de vergoedingsregelingen en de gevolgen van de echtscheiding, *Parl.St.* Kamer 2012-13, nr. 2998/001.

Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat het huwelijksvermogensrecht betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-2848/001.

Wetsvoorstel tot verdeling van de pensioenrechten in de tweede pijler tussen partners na echtscheiding of na ontbinding wettelijke samenwoning, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0960/001.

MvT bij het wetsontwerp houdende algemene beginselen van de sociale zekerheid voor werknemers, *Parl.St.* Senaat, 1979-80, nr. 508/1.

MvT bij het wetsontwerp houdende maatregelen tot harmonisering in de pensioenregelingen, *Parl.St.* Senaat, 1982-83, nr. 557/1.

MvT bij het wetsontwerp tot wijziging van het rustpensioen en het overlevingspensioen en tot invoering van de overgangsuitkering, in de pensioenregeling voor werknemers, *Parl.St.* Kamer 2013-14, nr. 3399/1.

Verslag namens de commissie voor de justitie over het wetsontwerp tot invoering van de wettelijke samenwoning, *Parl.St.* Senaat 1997-98, nr. 1-916/5, 3.

Verslag bij het wetsontwerp tot wijziging van het rustpensioen en het overlevingspensioen en tot invoering van de overgangsuitkering, in de pensioenregeling voor werknemers, *Parl.St.* Kamer 2013-14, nr. 3399/3.

Adv.RvS nr. 67.069/1 bij het Wetsvoorstel tot verdeling van de pensioenrechten in de tweede pijler tussen partners na echtscheiding of na ontbinding wettelijke samenwoning, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0960/002.

Adv.NAR nr. 2.173 bij het Wetsvoorstel tot verdeling van de pensioenrechten in de tweede pijler tussen partners na echtscheiding of na ontbinding wettelijke samenwoning, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 55-0960/003.

Algemene beleidsnota Pensioenen, *Parl. St.* Kamer, 2013-14, nr. 53-3096/019.

Nederland

Burgerlijk Wetboek 14 juni 1822, *Stb.* 14 juni 1822, 10.

Wetboek van Strafrecht 3 maart 1881, *Stb.* 5 maart 1881, 35.

Wet 31 mei 1956 inzake algemene ouderdomsverzekering, *Stb.* 8 juni 1956, 281.

Wet 21 december 1995 tot regeling van een verzekering voor nabestaanden, *Stb.* 28 december 1995, 690.

Wet 28 april 1994 tot vaststelling van regels met betrekking tot de verevening van pensioenrechten bij echtscheiding of scheiding van tafel en bed en daarmee verband houdende wijzigingen in andere wetten, *Stb.* 28 april 1994, 342.

Wet 5 juli 1997 tot wijziging van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek en van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering in verband met opnemingsdaarvan van bepalingen voor het geregistreerd partnerschap, *Stb.* 22 juli 1997, 324.

Wet 21 december 2000 tot wijziging van Boek I van het Burgerlijk Wetboek in verband met de openstelling van het huwelijk voor personen van hetzelfde geslacht, *Stb.* 11 januari 2001, 10.

Wet 7 december 2006 houdende regels betreffende pensioenen, *Stb.* 22 december 2006, 705.

Wet 7 oktober 2015 tot wijziging van Boek 1 en Boek 10 van het Burgerlijk Wetboek betreffende de huwelijksleeftijd, de huwelijksbeletselen, de nietigverklaring van een huwelijk en de erkenning van in het buitenland gesloten huwelijken (Wet tegengaan huwelijksdwang), *Stb.* 14 oktober 2015, 354.

MvT bij het Wetsvoorstel van Wijziging van de Algemene Ouderdomswet en enkele andere wetten, *Parl.St.* Kamer 1994-95, Kamerstuk 24258, nr. 3, 4.

MvT bij Regels betreffende pensioenen (Pensioenwet), *Tweede Kamer* 2005-06, Kamerstuk 30413, nr. 3.

Rechtspraak

Europa

EHRM 13 juni 1979, nr. 6833/74, Marckx/België.

EHRM 18 december 1986, nr. 9697/82, Johnston/Ierland.

EHRM 21 juni 1988, nr. 10730/84, Berrehab/Nederland.

EHRM 27 april 2000, nr. 45851/99, Shackell/Verenigd Koninkrijk.

EHRM 10 mei 2001, nr. 56501/00, Mata Estevez/Spanje.

ECRM 11 november 1986, nr. 11089/84, Lindsay/Verenigd Koninkrijk

ECRM 30 augustus 1993, nr. 21173/93, G.A.B./Spanje.

ECRM 4 maart 1998, nr. 34615/97, Quintana Zapata/Spanje.

België

Arbitragehof 26 mei 1999, nr. 54/99.

Arbitragehof 22 december 1999, nr. 138/99.

Arbitragehof 21 december 2000, nr. 137/2000.

Arbitragehof 21 juni 2001, nr. 89/2001.

Arbitragehof 12 juli 2001, nr. 94/2001.

GwH 25 maart 2009, nr. 60/2009.

GwH 15 maart 2011, nr. 39/2011.

GwH 27 juli 2011, nr. 136/2011.

GwH 22 mei 2014, nr. 83/2014.

GwH 12 maart 2015, nr. 33/2015.

GwH 30 november 2017, nr. 135/2017, *NJW* 2018, 211, noot E. TIMBERMONT.

Cass. 18 oktober 1963, *RW* 1963-64, 1862.

Cass. 10 juni 1977, *Arr. Cass.* 1977, 2044.

Cass. 22 juni 1988, *Arr. Cass.* 1987-1988, 1365.

Cass. 4 februari 2002, *Arr. Cass.* 2002, 78.

Cass. 24 januari 2011, AR C.09.0635.N.

Cass. 30 november 2012, AR C.11.0332.N.

Arbh. Gent 15 januari 1982, *TSR* 1982, 235.

Arbh. Bergen 15 februari 1984, *JTT* 1984, 123.

Gent 25 maart 1991, *TGR* 1991, 110.

Brussel (3de k.) 27 juni 2008, *T.Fam.* 2009, 70.

Arrondrb. Tongeren 1 april 1992, *Limb. Rechtsl.* 1993, 59.

Rb. Luik 26 juni 1980, *Jur. Liège* 1981, 86.

Rb. Leuven 3 juni 1991, *RW* 1992-93, 130, noot J. ROODHOOFT.

Rb. Leuven 27 september 1996, *Journ.proc.* 1996, 26-27, noot P. LEGROS en J.-P. NYS.

Rb. Bergen 23 mei 2001, *JLMB* 2002, 648.

Rb. Brussel 6 mei 2008, *T.Vred.* 2010, 224.

Rb. Antwerpen (afd. Mechelen) 18 maart 2015, *RABG* 2015, 1113.

Arbrb. Charleroi 15 juni 1972, *JTT* 1973, 28.

Arbrb. Hoei 5 november 1975, *Pas.* 1975, III, 87.

Arbrb. Gent 26 juni 2015, AR 15/49/A.

Voorz. Rb. Gent (KG) 7 maart 1990, *TGR* 1990, 88.

Vred. Aalst 1 september 1992, *T.Vred.* 1992, 326.

Vred. Gent 29 juni 1998, *AJT* 1998-99, 629, noot K. JACOBS.

Vred. Zomergem 27 mei 2005, *T.Not.* 2005, 495;

Vred. Anderlecht 25 oktober 2007, *T.Vred.* 2010, 224.

Nederland

HR 19 oktober 1990, *NJ* 1992, 129.

HR 20 maart 1992, *JABW* 1992, 114.

CRvB 10 juli 1991, *RSV* 1992, 76.

CRvB 12 mei 1998, *RSV* 1998, 224.

CRvB 14 november 2006, nr. 05/3859, ECLI:NL:CRVB:2006:AZ2970.

Rb. Amsterdam 22 juli 2004, *PJ* 2004, afl. 12, 141.

Rechtsleer

België

Boeken

ALEN, A. en MUYLLE, K., *Compendium van het Belgisch staatsrecht*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2014, 376 p.

BARBAIX, R., *Handboek familiaal vermogensrecht*, Mortsel, Intersentia, 2018, xxx + 1026 p.

CASMAN, H., DEKKERS, R., ALOFS, E. en VERBEKE, A.L., *Relatievermogensrecht*, Mortsel, Intersentia, 2019, 322 p.

CHIAU, B., *Gids samenlevingsvormen. Samenwonen of toch niet?*, Antwerpen, De Boeck, 2010, 287 p.

DEGRAVE, S., *Les impacts de la situation familiale sur le droit de la sécurité sociale*, II, Waterloo, Kluwer, 2006, 283 p.

DEVLOO, R., JORENS, Y. en MARTYN, G., *Kennismaking met recht en rechtspraak*, Brugge, die Keure, 2020, 521 p.

EGGERMONT, S., *Tweerelaties*, Mortsel, Intersentia, 2016, xxiii + 665 p.

EVERAERT, L., *De impact van samenlevingsvormen*, Mortsel, Intersentia, 2019, 122 p.

FLOHIMONT, V., *Gelijkheid in de pensioenregelingen voor ambtenaren, werknemers en zelfstandigen*, Brugge, die Keure, 2013, xviii + 442 p.

FUNCK, J.-F. en MARKEY, L., *Droit de la sécurité sociale*, Brussel, Larcier, 2014, 752 p.

GALLUS, N., *Les aliments in RN*, Brussel, Larcier, 2006, 458 p.

HEYLEN, D., PUTMAN, L., TIMMERMAN, K., VERBEECK, I., VERREY, I. en VERVLIET, V., *Socialezekerheidsrecht toegepast*, Mortsel, Intersentia, 2017, xxii + 357 p.

HEYLEN, D. en VERREY, I., *Sociaal recht in essentie*, Mortsel, Intersentia, 2019, 544 p.

JEANMART, N., *Les effets civils de la vie commune en dehors du mariage*, Brussel, Larcier, 1986, 352 p.

LELEU, Y.-H., *Droit des personnes et des familles*, Brussel, Larcier, 2020, 888 p.

LELEU, Y.-H., *Droit patrimonial des couples*, Brussel, Larcier, 2021, 686 p.

PINTENS, W., VAN DER MEERSCH, B. en VANWINCKELEN, K., *Inleiding tot het familiaal vermogensrecht*, Leuven, Universitaire Pers, 2002, xlvii + 997 p.

SAUVAGE, J. en VAN GYSEL, A.-C., *Le couple*, Limal, Anthemis, 2018, 420 p.

SCHEERS, B., *Onderhoudsplicht na feitelijke samenleving*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2010, x + 159 p.

SENAEVE, P. en DECLERCK, C., *Compendium van het personen- en familierecht*, Leuven, Acco, 2020, 728 p.

SMIS, S., JANSSENS, C., MIRGAUX, S. en VAN LAETHEM, K., *Handboek Mensenrechten*, Antwerpen, Intersentia, 2011, xxiv + 660 p.

SOTTIAUX, S., *Grondwettelijk recht*, Mortsel, Intersentia, 2021, xxiv + 516 p.

STEVENS, Y. en DE WITTE, K., *De verdeling van de pensioenrechten bij scheiding*, Leuven, Instituut sociaal recht, 2010, 81 p.

SWENNEN, F., *Het personen- en familierecht*, Mortsel, Intersentia, 2021, 626 p.

UYTTENHOVE, A., RENETTE, S. en LENAERTS, E., *Feitelijke scheiding, echtscheiding en sociale zekerheid*, Brugge, die Keure, 2004, 383 p.

VANDENBERGHE, H., *De juridische betekenis van het concubinaat*, Leuven, Story-Scientia, 1970, 268 p.

VANDE LANOTTE, J. en GOEDERTIER, G., *Handboek Belgisch Publiekrecht*, Brugge, die Keure, 2010, xlvii + 1530 p.

VAN GRUNDERBEEK, E., *Wettelijk samenwonen en pensioen*, Brussel, FOD Sociale Zekerheid, 2014, 128 p.

VERSCHELDEN, G., *Handboek Belgisch Personen-, familie- en relatievermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2021, 1144 p.

WELLEMANS, W., *Alternatieve verloning 2021*, Limal, Anthemis, 2021, 798 p.

Verzamelwerken en reeksen

ALOFS, E., "De invloed van een samenlevingsrelatie en de samenlevingsvorm in de sociale zekerheid" in ALOFS, E., BARBAIX, R., BROUWERS, S., KRUGER, T. en PLETS, N. (eds.), *Samenlevingsvormen en recht*, Antwerpen, Maklu, 2012, 107-154.

ALOFS, E., "De socialezekerheidsrechtelijke aspecten van notariële gezinsdossiers" in VERSCHELDEN, G. (ed.), *Rechtskroniek voor het Notariaat deel 24*, Brugge, die Keure, 2014, 1-52.

ALOFS, E., "Gezin en sociale zekerheid" in VLAAMSE CONFERENTIE BIJ DE BALIE TE GENT (ed.), *Personen- en familierecht*, Brussel, Intersentia, 2015, 1-57.

ALOFS, E. en TIMBERMONT, E., "Socialezekerheidsrechtelijke aandachtspunten bij (vermogensplanning voor) nieuw samengestelde gezinnen" in DEKNUDT, G., BERGHMAN, S., DELAMEILLIEURE, T., ALOFS, E., TIMBERMONT, E., CALLEBAUT, J. (eds.), *Nieuw-samengestelde gezinnen & cohousing*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2020, 59-120.

BOULANGER, C., "Het huwelijk, de wettelijke en de feitelijke samenwoning in het socialezekerheidsrecht" in CASMAN, H. en VAN LOOCK, M. (eds.), *Huwelijksvermogensrecht*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2015, TVII.-1 – TVII.9.-2.

BUYSSENS, H. en VAN DE CALSEYDE, T., "Echtscheiding en sociaal recht" in BROUWERS, S. (ed.), *Bestendig Handboek Echtscheiding*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2019, afl. 49, VI.1-1 – VI.7-12.

CAUFFMAN, C. "De natuurlijke verbintenis" in DIRIX, E. en VAN OEVELEN, A. (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2005, 1-12.

DANDROY, N., "Les effets alimentaires de la vie en couple" in Hauser, J. en Renchon, J.-L. (eds.), *Différenciation ou convergence des statuts juridiques du couple marié et du couple non marié. Droit belge et français*, Brussel, Bruylant, 2005, 59-92.

DECLERCK, C., DRAYE, A.M., FOUBERT, P. en VAN DE VELDE, E. (eds.), *Huldeboek Nan Torfs. Perspectieven op familie en vermogen*, Brugge, die Keure, 2022, 384 p.

DECLERCK, C. en PINTENS, W., *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2019, xxxviii + 492 p.

DEGRAVE, S. "Les pensions" in LELEU, Y-H. (ed.), *Droit des personnes et des familles*, Brussel, Larcier, 2011, 964-981.

DELNOY, P. (ed.), *Le couple sous toutes ses formes: mariage, cohabitation légale, cohabitation de fait*, Limal, Anthemis, 2013, xxvi + 504 p.

DERMINE, E. en REUSENS, F., "Les effets en droit social" in LAMARCHE, M. en RENCHON, J.-L. (eds.), *Le statut juridique du couple marié et du couple non marié en droits belge et français – Volume 1*, Brussel, Larcier, 2012, 214-237.

EGGERMONT, S., "De afwikkeling van de samenwoningsrelatie" in SENAEEVE, P., SWENNEN, F. en VERSCHULDEN, G. (eds.), *De beëindiging van de tweerelatie*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 253-322.

EGGERMONT, S., "Feitelijke samenwoning" in CASMAN, H., PAUWELS, J., SENAËVE, P. en HEYVAERT, A. (eds.), *Personen- en familierecht. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Antwerpen, Kluwer, 2018, 65-161.

FORDER, C. en VERBEKE, A. (eds), *Gehuwd of niet. Maakt het iets uit?*, Antwerpen, Intersentia, 2005, xxii + 650 p.

FUNCK, J.-F., "Questions pratiques sur les droits à la sécurité sociale en cas de séparation et de recomposition" in X, *Droit des familles*, Luik, Anthemis, 2011, 225-252.

GOOSENS, E., "Recht op een tweesprong. Toekomstperspectieven voor de wettelijke en de feitelijke samenwoning anno 2019" in DECLERCK, C., DU MONGH, J. en VERBEKE, A.-L. (eds.), *Themis 109 – Familiaal vermogensrecht*, Die Keure, Brugge, 2019, 1-32.

LAVRYSEN, L., "System of restrictions" in VAN DIJK, P., VAN HOOFF, F., VAN RIJN, A. en ZWAAK, L. (eds.), *Theory and practice of the European Convention on Human Rights*, Mortsel, Intersentia, 307-330.

MARTEL, B., PERTRY, V. en VAN LIMBERGHEN, G., "Grondrechten en de pensioenhervorming" in VAN REGENMORTEL, A. en VERSCHUEREN, H. (eds.), *Grondrechten en sociale zekerheid*, Brugge, die Keure, 2016, 289-347.

PIGNOLET, D., "Hoe ver reikt de solidariteit tussen feitelijk samenwonende partners?" in PINTENS, W., DU MONGH, J. en DECLERCK, C. (eds.), *Patrimonium 2008*, Antwerpen, Intersentia, 2008, 251-272.

STEVENS, Y., "Pensioenen" in PUT, J., VERDEYEN, V. en STEVENS, Y. (eds.), *Praktijkboek sociale zekerheid. Voor de onderneming en de sociale adviseur*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2021, 639-752.

STEVENS, Y., "Pensioenen als instrument van geïndividualiseerd arbeidsmarktbeleid en armoedebeleid" in PUT, J. en STEVENS, Y. (eds.), *Ontwikkelingen van de sociale zekerheid 2011-2016*, Brugge, die Keure, 557-600.

TAINMONT, F., "La protection du conjoint survivant, entre réserve et recours alimentaire, bilan et perspectives" in RENCHON, J.-L. en TAINMONT, F. (eds.), *Le statut patrimonial du conjoint survivant*, Brussel, Bruylant, 2004, 251-307.

VAN DE CALSEYDE, T., "Samenlevingsvormen en sociale zekerheid" in ALLAERTS, V., DE WAELE, D., HOFSTRÖSSLER, P., KRUGER, T., VAN DE CALSEYDE, T., VAN DER MUSSELE, E. en VAN ROY, C. (eds.), *Het gezin 2.0*, Mortsel, Intersentia, 2014, 19-52.

VAN DROOGHENBROECK, J., "Le conflit familial et le droit social" in VIEUJEAN, E. (ed.), *Le conflit familial à la croisée du droit*, Brussel, Bruylant, 2004, 117-165.

VAN EECKHOUTTE, W., "Pensioen van feitelijk of uit de echt gescheiden echtgenoten" in VAN EECKHOUTTE, W. (ed.), *Sociaal compendium sociaalzekerheidsrecht 2018-2019 met fiscale notities*, II, Mechelen, Wolters Kluwer, 2018, 2065-2076.

VAN INGELGEM, M. en DUBOIS, S., "'Wat doen we: huwen of samenwonen?' – Afwegingen binnen het kader van de Belgische sociale zekerheid" in CASTELEIN, C., VERBEKE, A. en WEYTS, L. (eds.), *Leuvense notariële geschriften. Notariële actualiteit 2009-2010*, Gent, Larcier, 2010, 111-133.

VANLERBERGHE, B., "De krachtlijnen van het nieuwe burgerlijke bewijsrecht" in VANSWEEVELT, T. en WEYTS, B. (eds.), *Het nieuwe bewijsrecht*, Mortsel, Intersentia, 2020, 1-34.

VAN REGENMORTELE, A. en VERSCHUEREN, H. (eds.), *Grondrechten en sociale zekerheid*, Brugge, die Keure, 2016, 420 p.

WILLEMS, G., "Les statuts juridiques du couple: liberté, égalité, équité?" in SOSSON, J. (ed.), *La séparation du couple non marié*, Brussel, Larcier, 2016, 7-42.

Bijdragen in tijdschriften

ALOFS, E. en VAN LIMBERGHEN, G., "De hervorming van het overlevingspensioen in het kader van de bescherming van de langstlevende echtgenoot: van overlevingspensioen naar overgangsuitkering", *TFAM* 2015, afl. 2, 34-40.

ALOFS, E., "Het echtscheidingsrisico in België", *TFAM* 2013, afl. 2, 24-29.

BOULANGER, C., "Le mariage, la cohabitation légale et la cohabitation de fait, en droit de la sécurité sociale", *Ors.* 2014, 14-27.

BROUWERS, S., "Hulp- en bijdrageplicht tussen echtgenoten - Uitkering t.a.v. de ex-echtgenoot - Onderhoudsverplichtingen tussen samenwonenden", *TPR* 2017, afl. 2, 986-1030.

CASTELEIN, C., "Scheiding van goederen met externe correcties", *TEP* 2017, afl. 2, 96-134.

DE SCHRIJVER, L., "Feitelijke samenwoning", *TPR* 2017, afl. 2, 914-944.

DEHALLEUX, V., "La répétition de la contribution excessive aux charges du ménage: proposition d'une nouvelle issue aux conflits entre cohabitants de fait", *TBBR* 2009, (144) 151.

DELBROEK, M., BOLLEN, K. en VEBEKE, A.-L., "Wil de jeugd nog trouwen", *RW* 2021-22, afl. 4, 151-171.

DELOGNE, F., "Deux propositions de loi relancent au Parlement le débat sur le partage des droits de pension au sein du couple – Analyse", *For. Ass.* 2021, afl. 7, 137-146.

DOM, I., "Solidariteit tussen feitelijk samenwonende partners?", *NFM* 2018, afl. 2, 30-42.

FRANCK, L. en JANSSENS, E. "Een vergelijkend overzicht van de verschillende samenlevingsvormen naar Belgisch recht", *Notariaat* 2020, afl. 3-4, 1-15.

GILMAN, J., "Les catégories de bénéficiaires en droit de la sécurité sociale: une surprenante cohérence", *TSR* 2019, afl. 3, 387-441.

JOSKIN, V. en MICHIELS, O., "Est-il déraisonnable de ne pas accorder une pension de survie au compagnon du travailleur décédé?", *RTDF* 2002, afl. 1, 161-166.

MENGELS, D., "De houdbaarheidsdatum van de klassieke gezinsvorm verstreken voor de nabestaandenuitkeringen?", *TSR* 2006, afl. 4, 613-658.

MICHIELS, O. "La pension de retraite du conjoint séparé", *Div.Act.* 1998, 50-54.

ROOVERS, T., "Aanvullend pensioen en huwgemeenschap: *Business as usual* (?)", *Vermogensplanning in de praktijk*, 2020, afl. 3, 28-36.

SABBE, K. en CNOPS, G., "Niet getrouwd, wel gescheiden. Juridische aspecten van de beëindiging van de samenwoning", *Not.Fisc.M.* 2002, afl. 1, 1-19.

STEVENS, Y., "Overlevingspensioen voor samenwonende partners", *NJW* 2009, afl. 205, 554.

TORFS, N. "Wat is het lot van aanvullende pensioenen in het wettelijk huwelijksvermogensstelsel?", *TBBR* 2004, afl. 3, 115-129.

VAN GYSEGEM, J. en VERMEULEN, L., "De split van het (aanvullend) pensioen: waarom en hoe?", *Or.* 2012, afl. 8, 194-208.

VAN GYSEL, A.-C., "Les différences entre les modes de conjugalité et le principe de non-discrimination, vus par la Cour de justice de l'Union européenne", *RTDF* 2020, afl. 2, 438-444.

VERBEKE, A.L., "Als Mozes niet naar de berg komt. Over de organisatie van de feitelijke scheiding binnen het huwelijk", *TEP* 2021, afl. 1, 4-10.

Theses

DUJARDYN, S., *Sociale zekerheid en nieuwe gezinsvormen*, onuitg. thesis Rechten KU Leuven, 2017, 70 p.

LAEVEREN, J., *De rol van samenlevingsvormen anno 2020 in het Belgische sociaalzekerheidsrecht*, onuitg. bachelorscriptie Rechten UHasselt, 2019, 46 p.

Taelman, J., *Het begrip 'gezin' in de sociale zekerheid*, onuitg. thesis Rechten KU Leuven, 2021, 115 p.

TORFS, N., *Echtscheiding en pensioen*, onuitg. doctoraatsthesis Rechten KU Leuven, 1991, 545 p.

THEUNIS, S., *Onderzoek naar de pensioensplit als individualisering van het pensioenrecht zowel bij de wettelijke als de aanvullende pensioenen – deels in het burgerlijk recht*, onuitg. thesis KU Leuven, 2015, 109 p.

VAN EYCK, T., *Nieuwe gezinsvormen in de sociale zekerheid*, onuitg. thesis Rechten KU Leuven, 2021, 83 p.

Nederland

Boeken

BOELE-WOELKI, K., CURRY-SUMMER, I., JANSEN, M. en SCHRAMA, W., *Huwelijk of geregistreerd partnerschap?*, Deventer, Wolters Kluwer, 2007, 346 p.

DE BOER, J., *Mr. C. Asser's handleiding tot de beoefening van het Nederlands burgerlijk recht: Personen- en familierecht*, Deventer, Kluwer, 2010, xxxiii + 1144 p.

DE BONDT, T. en EIKELBOOM, E., *Sociaal Memo 2020*, Deventer, Wolters Kluwer, 2020, 572 p.

DE JONGE, T., *Samenwonenden en het overlijdensrisico*, Amstelveen, Sociale Verzekeringsbank, 2008, 56 p.

KLOSSE, S. en NOORDAM, F.M., *Sociaalzekerheidsrecht*, Deventer, Kluwer, 2010, 673 p.

KLOSSE, S. en VONK, G.J., *Hoofdzaken sociaalzekerheidsrecht*, Den Haag, Boom Juridisch, 2015, 373 p.

KOLKMAN, W.D. en SALOMONS, F.R., *Huwelijk, geregistreerd partnerschap en ongehuwd samenleven*, Deventer, Wolters Kluwer, 2016, 641 p.

LUTJENS, E., *Bijzondere overeenkomsten. Pensioen*, Deventer, Wolters Kluwer, 2019, 908 p.

SCHRAMA, W., *De niet-huwelijkse samenleving in het Nederlandse en Duitse recht*, Deventer, Wolters Kluwer, 2004, xvii + 691 p.

SCHRAMA, W.M. en ANTOKOLSKAIA, M.V., *Familierecht*, Den Haag, Boom Juridische Uitgevers, 2018, 454 p.

SENS, I.M., *Praktische informatie over Sociale zekerheid 2019*, Deventer, Wolters Kluwer, 2019, 488 p.

VAN BOETZELAER-GULYAS, I.A.M., *Basisboek Socialezekerheidsrecht 2021*, Deventer, Wolters Kluwer, 2021, 1019 p.

VLAARDINGERBROEK, P., BLANKMAN, K., HEIDA, A., VAN DER LINDEN, A.P. en PUNSELIE, E.C.C., *Het hedendaagse personen- en familierecht*, Deventer, Wolters Kluwer, 2020, 780 p.

WEIJLING, K.F.A.M., STUIVER, H.S.P., KRAGTEN, M.J., TIJINK, B.M.M. en AERTS, J.J.L.M. *Praktijkids Arbeidsrecht bij de overheid 2021*, Deventer, Wolters Kluwer, 2021, 260 p.

X, *De pensioengids*, Deventer, Wolters Kluwer, 2017, 464 p.

Verzamelwerken en reeksen

DE BRUIJN, A.R. (ed.), *Het Nederlandse Huwelijksvermogensrecht*, Deventer, Wolters Kluwer, 2019, 524 p.

DEN BLANKEN, C.J., "Art. 1 – Wet verevening pensioenrechten bij scheiding" in DE BRUIJN, A.R., LÜCKERS, M.L.C.C., FROHN, E.N. en LABOHN, A.N. (eds.), *SDU Commentaar Relatierecht*, Den Haag, Sdu, 2017, 1-3.

DOMMERHOLT, M. en WIRSHELL, J.R. (eds.), *T&C Pensioenrecht*, Deventer, Wolters Kluwer, 2015, 2255 p.

SCHONEWILLE, F. (ed.), *Relatievermogensrecht geschetst*, Nijmegen, Arts Aequi Libri, 2010, 290 p.

SOETENDAL, E., "Commentaar op artikel 3 Anw", in BAAS, A., BERENDS, A.J., GIERVELD, H.A.J., RAUKEMA, J.A. en VAN ZOEST, A. (eds.), *Lexplicatie*, Deventer, Wolters Kluwer, 2010, 1-2.

VAN EVERDINGEN, M., "Commentaar op artikel 1 AOW" in BAAS, A., BERENDS, A.J., GIERVELD, H.A.J., RAUKEMA, J.A. en VAN ZOEST, A. (eds.), *Lexplicatie*, Deventer, Wolters Kluwer, 2009, 1-17.

VAN EVERDINGEN, M., "Gelijkstelling van gezamenlijke huishouding met huwelijk" in DOMMERHOLT, M. en WIRSHELL, J.R. (eds.), *T&C Pensioenrecht*, Deventer, Wolters Kluwer, 2010, 2038 p.

VLAARDINGERBROEK, P., "Titel 5A Het geregistreerd partnerschap" in WORTMANN, S.F.M (ed.), *Groene Serie Personen- en familierecht*, Deventer, Wolters Kluwer, 2021, Kluwer Navigator.

Bijdragen in tijdschriften

BRANDS, K. en VAN LIER, C., "Partnerpensioen: wel de lasten, niet de lusten?", *Pensioen Magazine* 2015, afl. 1, 1-5.

DIETVORST, G.J.B., "Tot de dood ons (pensioen) scheidt", *WPNR* 2007, 264-270.

LEENE-HOEDEMAEKER, I.E., "Heeft de Pensioenwet de positie van de ongehuwd samenwonende partners verbeterd?", *FJR* 2007, afl. 11, 277-281.

SCHRAMA, W.M. en POORTMAN, A., "Familiesolidariteit vanuit een juridisch en sociologisch perspectief", *FJR* 2010, afl. 6, 154-161.

THIJSSSEN, W.P.M., "Kroniek Pensioenrecht", *FJR* 2020, afl. 5, 139-148.

WORTMANN, S., "Ontwikkelingen in het familierecht. Verevening van pensioenrechten bij scheiding, lesbisch ouderschap en bij de Eerste Kamer aanhangige wetgeving", *WPNR* 2008, afl. 6753, 353-360.

Theses

BEMELMANS, S., COBBEN, S., HENDRIKS, L., VAN DEN HOF, B. en VAN DE PASCH, J., *Pensioen over de grens – Nederland/Duitsland/België*, onuitg. bachelorscriptie Rechten Maastricht University, 2015, 132 p.

Overige bronnen

België

ALOFS, E. en ROOVERS, T., *Relatie en pensioen: in goede en kwade dagen?*, Jubel, 23 november 2020, <https://www.jubel.be/relatie-en-pensioen-in-goede-en-kwade-dagen/>.

CLAES, N., *Huwen of samenwonen. Welke invloed op mijn pensioen?*, 21 december 2021, <https://www.nn.be/nl/kapitalevragen/huwen-samenwonen-welke-invloed-op-mijn-pensioen>.

FEDERALE OVERHEIDSDIENST VOOR OUDEREN, *Minderheidsnota. Advies nr. 2014/1 inzake de hervorming van het overlevingspensioen voor werknemers: de invoering van een overgangsuitkering*, <https://adviesraadouderen.belgium.be/docs/minderheidsnota-2014-1-overlevingspensioen.pdf>.

RAAD VAN DE GELIJKE KANSEN VOOR MANNEN EN VROUWEN, *Advies nr. 142, van 21 maart 2014, van de Raad van de Gelijke Kansen voor Mannen en Vrouwen, betreffende een voorontwerp van wet "tot wijziging van het rustpensioen en het overlevingspensioen en tot oprichting van de overgangsuitkering, in de pensioenregeling voor werknemers"*, <http://www.raadvandegelijkekansen.be/media/products/425/706/142overlevingspensioenwerknemersNL.pdf>.

Regeerakkoord 1 december 2011, 104 e.v., www.dekamer.be.

STATBEL, Huwelijken,

<https://statbel.fgov.be/nl/themas/bevolking/partnerschap/huwelijken#figures>.

STATBEL, Wettelijke samenwoning,

<https://statbel.fgov.be/nl/themas/bevolking/partnerschap/wettelijke-samenwoning#panel-12>.

Nederland

CENTRAAL BUREAU VOOR DE STATISTIEK, *Huwen en partnerschapsregistraties; kerncijfers*,

<https://www.cbs.nl/nl-nl/cijfers/detail/37772ned?dl=46E78>.

X, "Nederlands pensioenstelsel opnieuw beste ter wereld", *Trouw* 20 oktober 2020,

<https://www.trouw.nl/binnenland/nederlands-pensioenstelsel-opnieuw-beste-ter-wereld~b5086640/>.